

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MEHMET VEHBİ BOLAK
(Biyografik Çalışma)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Öznur ÇELİKTÜRK

Balıkesir, 2014

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MEHMET VEHBİ BOLAK
(Biyografik Çalışma)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Öznur ÇELİKTÜRK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

Balıkesir, 2014

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün .....Tarih.....Anabilim Dalı'nda
2012.1.25.17000 numaralı Öğrenci...Şahitlik...in hazırladığı

“.....Mehmed...Şehbi...Falah.....” konulu **DOKTORA/YÜKSEK LİSANS** tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 13.01.2015 tarihinde yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına ~~OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Başkan Doç.Dr.K.Z. Taş (Danışman) İmza.....
(Danışman)

Unvanı, Adı-Soyadı

Üye Doç.Dr.F. Çoban İmza.....

Unvanı, Adı-Soyadı (Danışman)

Üye Doç.Dr.N. SİMŞİK İmza.....

Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....İmza.....

Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....İmza.....

Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....İmza.....

Unvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

13.../01/2015

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI

ÖNSÖZ

Her şehrin manevi, kendine mal olmuş ilim ve fikir önderleri vardır. Bu nasıl Konya’da Mevlana Celâleddin Rumi, Sivas’ta Aşık Veysel, Selanik’te Mustafa Kemal Atatürk, İzmir’de İsmet İnönü, Kırşehir’de Neşet Ertaş ise Balıkesir’de de Zağnos Paşa ve Mehmet Vehbi Bolak’tır.

Mehmet Vehbi Bolak Osmanlı Devleti’nin dağılma döneminde padişah II. Abdülhamit ve sadrazam Mehmet Said Paşa’nın başta bulunduğu 1881 senesinde Balıkesir’de dünyaya gelmiştir. Bilgisi, fazileti, memleket sevgisi ile her zaman rehber olmuş, genç yaşlı her kesimin hürmetini kazanmış bir şahsiyettir.

Bu araştırmada Mehmet Vehbi Beyefendi’nin doğumundan ölümüne kadar siyasi hayatını ortaya çıkarmak istedik. Bugün çoğu insanın ismini dahi bilmediği, çoğu Balıkesirli hemşerilerinin ise ismini bilip hayatını bilmediği, hakkında çok az araştırma yapılan bu muhterem insanın tarih sayfalarına gömülmesini istemedik.

Balıkesir’in bu güzide evlâdı 76 senelik hayatına her türlü vatan hizmetini sığdırmıştır. Canıyla, kanıyla kendini düşman kuvvetlerine siper etmiştir. En büyük emeli zaferin elde edilmesi olmuş ve iç davaların bundan sonraya bırakılmasını istemiştir.

Ülkenin bunalımlı dönemlerinde ulusal davaya inanmış ve bunun gereklerini yerine getirmiş olan Mehmet Vehbi Bey tutanaklar ve vakarlı konuşmalarıyla her zaman güvenilen, sözüne inanılan bir insan olmuştur.

Araştırmada arşiv vesikası, eski gazeteler, kaynak kitaplar, TBMM açık ve kapalı celselerine dayanarak Mehmet Vehbi Bolak’ı tanıtmaya çalıştık. Ayrıca Mehmet Vehbi Bolak’ın oğlu Ahmet Aydın Bolak tarafından Balıkesir Üniversitesi hocalarından Aydın Ayhan’a bizzat bırakılan belgeler ve hiçbir yerde kullanılmamış orijinal fotoğraflar kullandık. Vehbi Bey hakkında yeterince kitap kaynağı bulunmadığından, aktif olarak faaliyet gösterdiği dönem 1920- 1927 I. ve II. Meclis dönemlerini kapsadığından bu tarihler arasını daha çok baz aldık. Vehbi Bey’in torunlarına ulaşmaya çalışmamıza rağmen herhangi bir geri dönüş alamadık. Ahmet Aydın Bolak babasının mirasını korumak için bizzat araştırmalar yapıp, kitaplar yazmış yazanlara da çok destek olmuş bir zat olsa da sonrasında gelen nesilde bu duyarlılığı göremedik.

Sadece bu çalışmanın hazırlanmasında değil her zaman her konuda bana yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Kenan Ziya Taş ve Doç. Dr. Sebahattin şimşir'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca kaynak konusunda bana her türlü yardımcı olan, çalışmamla ilgili görüş ve önerilerini benimle paylaşan değerli hocam Aydın Ayhan ve Balıkesir İl Halk Kütüphanesi memurlarından Yılmaz Türk Bey'e ve bugünlere gelmemde her zaman yanımda olan ve desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen değerli aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler sunarım.

Öznur ÇELİKTÜRK

Balıkesir-2014

ÖZET

Mehmet Vehbi Beyefendi Osmanlı Devleti'nin Avrupalı Devletler'ce 'Hasta Adam' olarak nitelendirildiği, padişah II. Abdülhamit, sadrazam Mehmet Said Paşa'nın başta olduğu dağılma döneminde Balıkesir'de dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Balıkesir Rüşdiyesi ve Bursa İdâdisi'nde yapmış, okulunu derece ile bitirmiş, başarılı ve azimli bir öğrenci olmuştur. Ayrıca Bursa'da Darü'tta'lim-i Harir'i (İpekçilik Okulu) bitirmiştir.

Temmuz 1906'da Mekteb-i Mülkiyye'den mezun olmuş ve bir süre Balıkesir ilköğretim müfettişliğinde görevlendirilmiştir. Gönen, Burhaniye, Karacabey, Balya kazaları kaymakam vekilliklerinde bulunmuştur. II. Meşrutiyetin ilanından sonra üçüncü sınıf kaymakamlığa terfi ettirilerek Eylül 1908'de Dersim sancağına bağlı Nazımiye kazası kaymakamlığına tayin edilmiştir. Burada üç ay kaldıktan sonra Türk beyleriyle Ermeniler arasında çıkan anlaşmazlığı yatıştırmak üzere Pertek'e nakledilmiştir.

Pertek'te kaymakamlık görevini icra ederken 1912 senesinde yapılan Meclis-i Mebusân seçimlerinde Karesi mebusu olarak seçilmiş ve görevine başlamıştır. Bab-ı Ali Baskını sonrasında 1914'te tekrar seçime gidilmiş ve bu tarihte Eskişehir'de kaymakamlık görevinde bulunan Mehmet Vehbi tekrar Karesi mebusu olarak seçilmiş ve 1918 senesine kadar bu görevini icra ettirmiştir. 1918'de görevi sona erince önce Afyonkarahisar sonra Çatalca müstakil mutasarrıflığına nakledilmiştir.

Çatalca'daki görevi sona eren Vehbi Bey Balıkesir'e dönmüş, burada Kuvâ-yi Milliye çalışmalarına katılmış, İzmir Şimali Cepheleri Heyet-i Merkeziyesi reisliğine seçilmiş ve bu görevi Balıkesir'in işgaline kadar devam ettirmiştir. Balıkesir Kongreleri ve Alaca Mescid Toplantısı'nda önde gelen isimlerden olmuştur.

23 Nisan 1920'de açılan 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Balıkesir mebusu olarak görevlendirilmiş, bu görevi 1927 yılına kadar icra ettirmiş, mecliste raporları, ateşli konuşmaları ile aktif bir rol oynamıştır.

Demokrasinin daha iyi uygulanması ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın denetlenmesi için muhalefet partisi olarak 1930 senesinde Serbest Cumhuriyet

Fırkası kurulmuştur. Fakat bu dönemde Vehbi Bey'in ismi ilk defa kötü bir olaya karışmıştır. 1931 senesinde SCF dahilinde bir din örgütünü perde arkasından yönetmekle yargılanmış, beraat etse de bir sene boyunca Balıkesir'de bulunmama cezasına çarptırılmıştır.

1946 senesinde Demokrat Parti tarafından müstakil aday olarak seçimlere katılmış, seçimleri kaybedince kendi köşesine çekilmiş ve hacca gitmiştir. 1958'in baharında İstanbul'da vefat etmiş, cenazesi doğup büyüdüğü şehir Balıkesir'de toprağa verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Vehbi Beyefendi, Balıkesir, TBMM, SCF, DP.

ABSTRACT

The gentleman of the Ottoman Empire by Mehmet Vehbi European States 'sick man' is defined as the Sultan II. Abdul Hamid, Said Pasha, Grand Vizier Mehmet was in charge during the dissolution was born in Balıkesir. Primary and secondary education Balıkesir and Bursa with junior high school did. Vehbi finished school with a degree, a student has been successful and ambitious. Also in Bursa Da-rütta'l-i Hariri (Sericulture) finished.

In July 1906 he graduated from Political School. Was commissioned in Balıkesir primary inspector for a while; Gonen, Burhaniye, Karacabey, Balya found in accidents prefect representation. II. Constitutional is promoted to the governorship after the third grade in September 1908 Dersim depending on the starboard Nazımiye accident was appointed to the governorship. After staying here for three months with the Turkish rulers to alleviate the conflict between Armenians were transferred to Pertek.

Pertek while performing his duties in the governorship in 1912 when the Parliament were elected in the election and began serving as deputy square. Raid of Bab-ı Ali again after the election in 1914, and since then the governor's office is located in Eskişehir deputy Mehmet Vehbi Square again chosen as the executive has maintained this position until 1918. In 1918, before the task ended when the Afyonkarahisar was transferred to the autonomous Çatalca.

In Çatalca task ended Mr.Vehbi Balıkesir back here Kuva-yi Milliye participated in the work, Izmir Symal Front Delegation-The Central Office of the leadership elected and the task of Balıkesir, until the invasion continued. Balıkesir Congress and varied from Masjid has been a leading figure in the meeting.

On 23 April 1920 opened in the Grand National Assembly of Turkey Balıkesir appointed as deputy head of the office until 1927 executive, parliamentary reports, has played an active role with fiery speeches.

Better implementation of democracy and the opposition People's Republican Party to oversee the Free Republican Party as the party was founded

in 1930. But in this period Mr. Vehbi name is involved in a bad event for the first time.

In 1931 a religious organization behind the scenes within the SCF listing has been indicted, although acquitted, was sentenced to a year long absence in Balikesir.

By the Democratic Party in 1946, participated in the elections as independent candidates, elections lost their pilgrimage in a corner and was gone. In the spring of 1958 in Istanbul, has died, the funeral was interred in his home town of Balikesir.

Keywords:M. V. Gentleman, Balikesir, TBMM, SCF, DP.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1.PROBLEM	1
1.2.AMAÇ	2
1.3.ÖNEM	2
1.4.VARSAYIMLAR	2
1.5.SINIRLILIKLAR	3
1.6. TANIMLAR	3
1.6.1. Mutasarrıf	3
1.6.2. Aba	3
1.6.3. Mebus	4
2. İLGİLİ ALANYAZIN	5
2.1.Kuramsal Çerçeve	5
2.2.İlgili Araştırmalar	5
3.YÖNTEM	6
3.1.Araştırmanın Modeli	6
3.2.Bilgi Toplama Kaynakları	6
3.3.Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi	6
4.BULGULAR VE YORUM	8

I.BÖLÜM: 4.1. MEHMET VEHBİ BOLAK'IN 1881-1913 ARASI SİYASİ HAYATI VE ÇALIŞMALARI	8
4.1.1.1881 Öncesi Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu	8
4.1.2.Doğumu ve Eğitim Hayatı	9
4.1.3.II. Meşrutiyet'in İlanı ve Meclis-i Mebusan'ın Açılışı	10
4.1.4.1912 Meclis-i Mebusan'da Faaliyetleri	12
II. BÖLÜM: 4.2. 1914-1920 ARASI FAALİYETLERİ	14
4.2.1.1914-1918 Arası Meclis-i Mebusan Çalışmaları	14
4.2.1.1.Yunan İşgali Sırasında Balıkesir ve Mehmet Vehbi Bey	16
4.2.1.2.Kuva-yi Milliye Çalışmaları	17
4.2.1.3.Balıkesir Kongreleri ve Mehmet Vehbi Bey	21
III. BÖLÜM:4.3.1920-1923 ARASI FAALİYETLERİ	28
4.3.1.I. TBMM Dönemi	28
4.3.1.1.Mehmet Vehbi Bey'in Maarif Vekilliği	29
4.3.1.2.Seyahat Özgürlüğü ve Mehmet Vehbi Bey	32
4.3.1.3.Görevinin Başında Bulunmayan Mebuslar ve Mehmet Vehbi Bey	33
4.3.1.4. Yunan İstilasına Uğrayan Yerlerin Durumu	34
4.3.1.5.Kaymakam Rahmi Bey'in Ailesine Maaş Bağlanması ve Mehmet Vehbi Bey	37
4.3.1.6.TBMM'nin Kayseri'ye Nakli Hakkında	38
4.3.1.7.Ordunun Durumu ve Mehmet Vehbi Bey'in Raporu	43
4.3.1.8.Müdafaa-i Milliye Vekaleti Bütçesi	45
4.3.1.9.Londra Konferansı ve Mehmet Vehbi Bey'in Görüşleri	47

4.3.1.10. İç Ayaklanmalar ve Mehmet Vehbi	49
4.3.1.11. Konya İsyanı ve Mehmet Vehbi	53
4.3.1.12. Ermenilerle Müzakere	55
4.3.1.13. I. Meclis'te Muhalefet Grupları ve Mehmet Vehbi Bey	56
4.3.1.14. Tahrip Edilen Yerlerdeki Ahalinin Durumu	58
IV. BÖLÜM: 4.4. 1923- 1927 ARASI FAALİYETLERİ	61
4.4.1. II. TBMM Dönemi	61
4.4.1.1. Sağlık Problemleri ve Mehmet Vehbi Bey	61
4.4.1.2. Borçlar ve Bütçe Hakkında	63
4.4.1.3. Köyler ve Kasabalar Hakkında	66
4.4.1.4. Ziraat Konusu ve Mehmet Vehbi	67
4.4.1.5. Memurlar Hakkında	69
4.4.1.6. Ordunun Durumu	70
4.4.1.7. Gülhane ve Mehmet Vehbi	71
4.4.1.8. Vergi ve Ücretler Meselesi	73
4.4.1.9. Askerlik Meselesi Hakkında	76
4.4.1.10. İstiklal Mahkemeleri ve Mehmet Vehbi Bey	77
V. BÖLÜM: 4.5. 1927- 1950 ARASI FAALİYETLERİ	80
4.5.1. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Mehmet Vehbi Bolak	80
4.5.2. Demokrat Parti ve Mehmet Vehbi Bey	86
VI. BÖLÜM: 4.6. VEHBİ BOLAK'IN PORTRESİ VE ŞAHSİYETİ	92
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	98

5.1.Sonuçlar	98
5.2. Öneriler	100
KAYNAKÇA	101
EKLER	107

KISALTMALAR

A.A.A.	: Aydın Ayhan Arşivi
A-RMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
A.Ş.	: Anonim Şirket
B.P.	: Balıkesir Postası
B.	: Bey
c.	: Celse
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
D.P.	: Demokrat Parti
Ltd.	: Limited
s.	: Sayfa
San.	: Sanayi
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
Şti.	: Şirketi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMGCZ	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TDK	: Türk Dil Kurumu
Tic.	: Ticaret

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırma konusunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları üzerinde durulacaktır.

1.1. PROBLEM

Araştırma konumuzu oluşturan Mehmet Vehbi Bey TBMM 1. ve 2. Dönem Karesi mebusluğu yapmış, önemli bir şahsiyettir. Milli Mücadele döneminde Balıkesir’de gerçekleşen kongrelerin rehber ve yol göstericilerinden olmuştur.

Hayatında ilk defa 1931 senesinde SCF olayları nedeniyle yargılanmış ve bir sene Balıkesir’e girememiştir. 1946 seçimlerinde DP listesinden müstakil aday olmuş, seçimleri kaybettikten sonra kendi köşesine çekilmiştir. 1950 sonrasında hacca gidip gelmiş ve vefatından üç sene önce rahatsızlanmıştır. Bu bağlamda dönem basınından ve muhtelif kaynaklardan aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Mehmet Vehbi Bey dünyaya geldiğinde dönemin atmosferi nasıldı?
2. Mehmet Vehbi Bey’in eğitim sürecinin basamakları nelerdir?
3. Mehmet Vehbi Bey’in eğitim sürecinin sonrasındaki görevleri nelerdir?
4. Milli Mücadele’de Mehmet Vehbi Bey’in rolü nedir?
5. Mehmet Vehbi Bey’in 1. Meclisteki çalışmaları nelerdir?
6. Mehmet Vehbi Bey’in 2. Meclisteki çalışmaları nelerdir?
7. Mehmet Vehbi Bey SCF olayları içerisinde neden yargılanmıştır?
8. Mehmet Vehbi Bey’in DP çalışmaları nasıl sonlanmıştır?
9. Seçimden sonraki süreçte Mehmet Vehbi Beyefendi hayatını nasıl devam ettirmiştir?

1.2. AMAÇ

Bu araştırma ile Türkiye'nin önemli milletvekillerinden biri olan Mehmet Vehbi Bolak'ın hayatının bilinmeyen yönlerinin aydınlığa kavuşması amaçlanmıştır.

Dönem gazetelerinden Balıkesir Postası, Türk Dili Gazetesi, Karesi Gazetesi ve Yeni Asır gazetelerinde Mehmet Vehbi Bey ile ilgili bilgi ve belgeler tasnif edilmiştir. Bununla birlikte Başbakanlık Osmanlı Arşivi vesikası ile çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır.

1.3. ÖNEM

Mehmet Vehbi Bolak hakkında yapılan çalışmalar daha çok meclis çalışmalarısıyla sınırlıdır. Mevcut çalışmalar arasında detaylı bilgilerin verildiği spesifik nitelikli çalışmalar yeteri kadar mevcut değildir. Bu çalışmada daha ayrıntılı bilgiler verebilmek için basın ve çeşitli kaynaklardan Vehbi Bey incelendiğinden böyle bir şahsiyetin tanıtılması açısından büyük önem taşımaktadır. Konuyla ilgili olarak olumlu ve olumsuz tüm bilgiler değerlendirildiğinden, tarafsız bir bakış açısı göstermesi açısından son derece önemlidir.

1.4. VARSAYIMLAR

Mehmet Vehbi Bolak adlı çalışmamızda sağlanan bilgiler, birbiriyle doğrulamaya dönük mukayese yapıldığında, güvenilir ve geçerli bilgiler sunar. Çalışmamızda kullandığımız dönem gazeteleri, TBMM ve Meclis-i Mebusan konuşmaları, arşiv vesikası ve ikinci el eserler gibi yazılı kaynaklar konumuzu açıklamaya yeterlidir.

1.5. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma veri kaynağı olarak TBMM gizli ve açık celse konuşmaları, süreli yayınlar, makaleler, kitaplar, konuşma metinleri, arşiv vesikası gibi yazılı bilgi kaynakları ile sınırlıdır. Mebusun döneminde yapılan her türlü milli faaliyette yer aldığı açıklanırken, günün şartlarında hayatını idealleri çerçevesinde sürdürdüğü ortaya konulmuştur.

1.6. TANIMLAR

Araştırmamızın tam olarak anlaşılması için şu terimler kullanılmıştır.

1.6.1. Mutasarrıf

Tasarruf eden kendinde kullanma hakkı ve salahiyeti bulunan anlamına gelmektedir. Tanzimat'tan sonra bir sancağın en büyük idare amiri olarak kullanılmıştır.¹ Bizde bu terimi Tanzimat'tan sonra bir sancağın en büyük idare amiri olarak kullandık.

1.6.2. Aba

Aba yünden dövülerek yapılan kalın ve kaba bir kumaş türüdür.² Balıkesir ve civarında yaygın bir kumaş türüdür. Mehmet Vehbi Bolak'ın babası Abacılar Kethüdasızade Hacı Yahya Fevzi Nef'i Efendi'dir.

¹ Ferit Devellioglu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 24. Baskı, 2007, s. 691.

² Özafşar Sebahattin, *Türkçe Sözlük*, İstanbul: Eflatun Matbaası, 2014. S. 12.

1.6.3. Mebus

Ba' s olunmuş gönderilmiş anlamına gelmektedir. Ayrıca halk tarafından seçilerek parlamentoda yer alan kimse anlamı taşır.³ Günümüzde milletvekili anlamına gelen bu terimi biz halk tarafından seçilerek parlamentoda yer alan kimse anlamında kullandık.

---

³ Ferit Devellioğlu, s. 593.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kurumsal Çerçeve

Mehmet Vehbi Bey Osmanlı Devleti'nin ıslahatlarının artık işe yaramadığı, devletin günden güne daha kötüye gittiği bir dönemde çocukluğunu yaşamıştır. Hayatının uzun döneminde de bu zorluklar devam etmiştir. Yeni Türk Devleti'nin kurulmasında etkisi ve katkısı tartışılmaz bir zattır. Bu çerçevede bu dönem basını, TBMM açık ve kapalı celse konuşmaları, diğer vesika ve yazılı eserlerle mukayese ederek değerlendirmeye çalıştık. Bu anlamda Balıkesir'de çıkan yerel gazeteler temel kaynağımızı teşkil etmiştir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Mehmet Vehbi Bolak hakkındaki kaynaklar oldukça sınırlıdır. Araştırmamızda Türkçe ve Osmanlı Türkçesi kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu alanda çalışmamız sürdürülürken dönem gazetelerinde Mehmet Vehbi hakkında arkadaşları ve tanıdıklarının yazılarına ulaşmış bulunmaktayım. Özellikle Sıtkı Yırcalı, Osman Saygı, Hasan Basri Çantay'ın yazıları birkaç sayı devam etmiştir. Bu yazınlarda tezimizde bize esin kaynağı olmuşlardır.

Yine konuyla ilgili diğer önemli yazılarda Vehbi Bey'in çok az bir yer kapladığını görmekteyiz. Kendisinden Karesi Mebusları, TBMM milletvekili, Milli Eğitim Bakanı olarak ancak birkaç sayfa bahis edilmiştir.

Zekeriya Özdemir'in Balıkesir'de Milli Mücadele Önderleri (Ankara-2001) ve Mehmet Aldan'ın İz Bırakan Mülki İdare Amirleri (Ankara-2001) adlı eserleri bu döneme ışık tutmuş çok önemli eserlerdir. Fakat en önemlisi Mehmet Vehbi Bey'in Balıkesir Postası'na verdiği kendi hal tercümesidir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, bilgi toplama kaynakları, bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesi konularında açıklamalara yer verilecektir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmamızda Mehmet Vehbi Bolak'ın özellikle siyasi hayatı incelendiğinden dönem gazeteleri ve TBMM gizli ve açık celse oturumları tek tek taranarak gerekli olan bilgi, belge, haber ve yorumlar alınmıştır. Bunun yanı sıra var olan kütüphane ve arşiv kaynaklarından da yararlanılmıştır.

3.2. BİLGİ TOPLAMA KAYNAKLARI

Çalışmamızın temel kaynağı olan Balıkesir Postası, Türk Dili Gazetesi, Karesi Gazetesi, Yeni Asır Gazetesi, TBMM 1920-1923 ve TBMM 1923-1927 arası açık ve kapalı celseler ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca konumuz ile ilgili olarak yararlanılabilecek birincil-ikincil kaynaklar, kitap, makale kaynakları tespit edilmiştir. Bu kaynaklardan elde edilen bulguların tasnifinden sonra, Mehmet Vehbi Bolak hakkında bilgiler vermeye çalışılmıştır.

3.3. BİLGİLERİN TOPLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamız araştırma sahamız olan 1881-1958 yıllarında Mehmet Vehbi Bolak'ın hayatı hakkında mevcut çalışmaların belirlenmesiyle başlamıştır. Bu süreç ve ölümünden sonraki dönem içerisinde taranan gazetelerden elde edilen bilgiler,

konularına göre tasnif edilmiştir. Tasnif çalışması bittikten sonra elde edilen bulgular, mevcut çalışmalarla mukayese edilerek yazım aşamasına geçilmiştir. Ayrıca çalışmamızı doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kaynaklarda araştırılarak derlenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

I. BÖLÜM

4.1. MEHMET VEHBİ BOLAK'IN 1881-1913 ARASI SİYASİ HAYATI VE ÇALIŞMALARI

4.1.1. 1881 ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

II. Abdülhamit 21 Eylül 1842'de dünyaya gelmiş, 31 Ağustos 1876 Perşembe günü otuz dört yaşında padişah olmuştur. Miladi takvimle 32 sene 7 ay ve 27 gün padişahlık yaparak 27 Nisan 1909 Salı günü altmış yedi yaşında tahttan indirilmiştir.⁴ Padişahlığının 1878-1908 arasındaki otuz yılı 'İstibdat Devri' olarak anılır. Bu dönemde dış sorunların ağırlığı gerekçesiyle baskıcı bir yönetim sürdürmüştür.

İstanbul'da Tersane Konferansı'nın açıldığı 23 Aralık 1876'da Meşrutiyet ilan edildi. Meclis-i Mebusan'ın oluşumundan önce 18 Ocak 1877'de Babıali'de bir Meclis-i Fevkalade toplandı. Burada Bosna-Hersek, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ sorunlarıyla Tersane Konferansı'nın gündemi tartışıldı. İstanbul'da her gün gösteriler yapılmakta, Dolmabahçe Sarayı ile Babıali çevresinde yoğunlaşan bu toplantılarda Rusya'ya savaş açılması istenmekteydi. Meclis-i Fevkalade bu ortamda Tersane Konferansı'nın önerilerini geri çevirdi. Büyük devletlerin elçileri İstanbul'dan ayrıldı. Sadrazam Midhat Paşa, 'Millet Askeri' adını verdiği, İstanbullu gönüllü gençlerden bir ordu kurma girişiminde bulundu. II. Abdülhamit 1877'de Midhat Paşa'yı sadareten uzaklaştırdı.

27 Nisan 1877'de Rusya'nın savaş ilan etmesi üzerine '93 Harbi' denilen Osmanlı tarihinin büyük seferberlik süreçlerinden birine girildi. Tuna boyunda Bulgaristan'da ve Doğu'daki savaşlar, ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısını alt üst etti. Ordulara cephaneye, yiyecek ve elbise gönderilmesi, asker sevki, yaralıların tedavisi, en çokta sayılara on binlere varan Rumeli göçmenleri İstanbul'un yaşam dengesini bozdu. II. Abdülhamit savaş koşullarını gerekçe göstererek 1877'de Meclis çalışmalarını süresiz erteletti. Bu tarih Abdülhamit'in istibdat yönetiminin başlangıcı

⁴ Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı Padişahları*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 7. Baskı, 2004, s.559.

kabul edilmiştir. 1881’de Abdülaziz’i öldürttükleri gerekçesi ile Midhat Paşa’yı ve öteki sanıkları yargılatmıştır.⁵

Bu derece karışık ve buhranlı bir döneme denk gelen Mehmet Vehbi Bey’in doğumundan önceki kaos ve karmaşa ortamı sonrasında da devam etmiştir.

4.1.2. DOĞUMU VE EĞİTİM HAYATI

Mehmet Vehbi Bolak 18 Mayıs 1881’de Balıkesir’de dünyaya gelmiştir. Babası Balıkesir’in ileri gelen ailelerinden müderris Abacılar Kethüdasızade Hacı Yahya Fevzi Nef’i Efendi, annesi ise Sarfakırlı Hacı Yusuf Efendi’nin kızı Hasibe (Habibe) Hanımdır.⁶

İlk ve orta öğrenimini Balıkesir İptidadi Mektebi’ni pekiyi derece ile ve idadının rüştiye kısmını da pekiyi derece ve birincilikle tamamladıktan sonra, bir sene kadar Posta ve Telgraf Mülazemetliği (Mülazemet: Staj görme. Osmanlılarda Sahn-ı Seman ya da Sahn-ı Süleymaniye medreselerinden birinde gördüğü yüksek tahsil sonucunda aldığı icazetten sonra müderris olabilmek üzere sıra bekleyen danışment⁷) yaptı.⁸

İdadiye Bursa’da devam etti ve yedi senelik eğitiminden sonra idadiyi birincilikte bitirdi. İdadının yanında Bursa’da bulunduğu süre içinde geceleri Harir Darüttalimi’ne (İpekçilik Okulu) gitti. Her zaman azimli ve başarılı bir öğrenci oldu. 1906 yılında Mülkiye Mektebi’ni bitirince Bursa Maiyet Memurluğu’na atandı.

Nisan 1907 tarihinde Balıkesir Maiyet Memurluğu’na nakledildi. Bu dönemde Gönen, Burhaniye, Karacabey ve Balya ilçeleri kaymakam vekilliklerinde bulundu. Bir ara ek görev olarak Balıkesir İlköğretim Müfettişliği’nde hizmet gördü.⁹ II. Meşrutiyet’in ilanından sonra içinde bulunduğu süreci şu şekilde nakletmiştir:

⁵ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*, İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar, 5. Baskı, 2002, s. 530.

⁶ Zekeriyâ Özdemir, *Balıkesir Bölgesi’nde Milli Mücadele Önderleri*, Ankara: Kanomat Ltd. Şti., 2001, s. 21.

⁷ Ferit Devellioğlu, s. 719.

⁸ Yılmaz Türk tarafından basılmak üzere hazırlanan “Karesi’den Günümüze Balıkesir Ünlüleri” adlı notlardan alınmıştır. (Ö. Ç.)

⁹ Mehmet Aldan, *İz Birakan Mülki İdare Amirleri (III)*, Ankara: Öztürkler Matbaası, 2001, s. 99.

“Meşrutiyetin ilanı üzerine Dâhiliye Nezareti tensik komisyonu kararı ile maiyet müddetim bitmeden Ankara'nın Bala kazası kaymakamlığına tayin olundum. Vazifeye başladığımdan takriben bir ay içinde yine tensik komisyonu kararı ile birinci sınıfa terfi ile Dersim'de Kızılkilise (Nizamiye) kaymakamlığına tayin edildim. Üç ay kadar orada kaldım. Çarsancak' da (Pertek) Türk beyleri ile Ermeniler arasında gergin bir vaziyet hasıl olduğundan oradaki Dürzü kaymakamla becayiş edildim. 2,5 sene kadar orada kaldım.”¹⁰

Kendisi çalışmalarını bu şekilde özetleyen Mehmet Vehbi Bey meclisteki çalışmalarına başlamadan önce Pertek'te bulunan kaymakamla yer değiştirmiş ve uzun bir müddet burada kalmıştır. Bu onun mebus olmadan önceki son görevidir.

4.1.3. II. MEŞRUTİYET'İN İLANI VE MECLİS-İ MEBUSAN'IN AÇILIŞI

II. Abdülhamit'in 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'i ilan etmesiyle birlikte Kasım ve Aralık aylarında mebus seçimine gidildi. Ahrar Fırkası ve İttihat ve Terakki'nin katıldığı seçimlerde oyların büyük bir bölümünü İttihat ve Terakki aldı. Sıra Meclis-i Mebusan'ın açılışına gelmişti.

Seçimlerin yanı sıra Meclis'in toplanacağı yerin hazırlanması, Meclis'te istihdam edilecek personelin bulunması, açılış protokolünün hazırlanması gibi bir dizi mesele söz konusuydu. Meclis'in nerede toplanacağı aşılması gereken ilk problemdi. Zira ilk Meclis binası Meclis-i Mebusan'ın 1878'de kapatılmasından sonra muhtelif gayeler ile kullanılmış ve restore edilmeyi gerekli kılacak derecede tahrip olmuştu. Günün şartları içinde ihtiyaca cevap verebilecek bir başka bina bulmak imkansız olduğu için hükümet İstanbul'daki eski Darülfünun binasının onarılarak kullanılmasına karar verdi. Bu bina Birinci ve İkinci Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na ev sahipliği yapmıştır. Onarımla birlikte Meclis binasının içinin döşenmesi de elzemdi. Padişah, Ayan ve Mebusan Meclisleri'nde şahsına ve Heyet-i Vükela üyelerine tahsis edilen locaların tamirat masraflarını kendi bütçesinden karşılamayı kabul etti. Geriye kalan diğer masraflar ise genel bütçeden ödenecekti.

¹⁰ Mehmet Vehbi Bolak'ın kendi kalemi ile hal tercümesi. (11 Nisan 1958). *Balıkesir Postası*, s.2.

Meclis binasının tamirâtı ile ilgilenen komisyonun hazırladığı rapora göre tamirat işlemleri iki buçuk ayda tamamlanacak ve 182714 kuruşa mâl olacaktı. Binanın tamirâtı ve içinin döşenerek kullanıma hazır bir hale getirilmesi 21 Kasım 1908 tarihinde tamamlandı. Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan'ın büro hizmetlerinde çalıştırılmak üzere de 1000 kuruş maaşla 8 müsvedde yazıcısına, 500 kuruş maaşla 8 birinci sınıf, 300 kuruş maaşla 8 ikinci sınıf müsveddeleri temize geçirecek memura, 1 200 kuruş maaşla 2 evrak müdürüne, 400 kuruş maaşla 4 evrak kayıt memuruna ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyacı gidermek üzere sınav açılmıştır.¹¹

Uzun çalışmalarından sonra 17 Aralık 1908 tarihinde Meclis-i Mebusan II. Abdülhamit'in de katılımıyla açılmıştır. Açılış törenine yoğun ilgi olmuş gelen misafirler için kalacak yer sıkıntısı dahi çekilmiştir. Tebrik mektuplarının okunması günlerce sürmüş Meclis'in açılışı iç ve dış kamuoyunda çok büyük yankı uyandırmıştır.

Meclis-i Mebusan çok partili ilk seçimler sonucunda vücuda gelmiştir. Günümüzle benzerlik göstermekle beraber, bugünün temellerini atmıştır. İktidar ve muhalefet ilişkileri şekillenmiş, iktidarı ele geçirmek için her yolun serbest olduğu bir sistem oluşmuştur.

1908-1912 Meclis-i Mebusan'ının süresi 4 toplantı yılından oluşmaktadır. 17 Aralık 1908 tarihinde başlayan 1. toplantı yılı 1876 Anayasasının bu süreyi 4 ay olarak belirlemesine rağmen sürekli uzatmalarla 21 Ağustos 1909 tarihinde sona ermiştir. Yaklaşık 8,5 ay süren bu toplantı yılında 1876 Anayasası'nda önemli değişikliklere gidilmiştir. Bu düzenlemelerle meclisin çalışma süresi 6 aya çıkarılmıştır. Meclisin ikinci toplantı yılı 14 Kasım 1909- 28 Haziran 1910, üçüncü toplantı yılı 14 Kasım 1910-3 Haziran 1911, dördüncü ve son toplantı yılı 14 Ekim 1911-18 Ocak 1912 tarihleri arasında olmuştur. 1908 Meclis-i Mebusanı'nın çalışma dönemi 18 Ocak 1912 tarihinde feshedilmesiyle birlikte sona ermiştir.¹²

¹¹Mehmet Kaan Çalen, *II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Çalışmaları 1908-1912*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne: 2008, s. 24.

¹²Kenan Ogun, *Meclis-i Mebusanı'nda Ara Seçimler (1908-1912 Dönemi)*, <http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/001-kenan-olgun.pdf> (4 Aralık 2013), s.7.

4.1.4. MEHMET VEHBİ BEY'İN 1912 MECLİS-İ MEBUSAN'INDAKİ FAALİYETLERİ

Mehmet Vehbi Beyefendi Pertek'te kaymakamlık görevini icra ederken 18 Nisan 1912 tarihinde yapılan Meclis-i Mebusan seçimlerinde Karesi (Balıkesir) mebusu seçilerek görevine başlamıştır. 26 Nisan 1912'de Mecliste mazbatasını okunmuş kabul sedaları ve alkışlarla mebusluğu onaylanmıştır. Bu dönem içerisinde Mehmet Vehbi Bey çok fazla aktif bir rol oynamamıştır. Diğer Karesi mebuslarından Hasan Ferhat Bey ve Ali Galip Bey'in daha aktif bir rol oynadığını Meclis Zabıtları'nda görmekteyiz.

Mehmet Vehbi ile Karesi mebusu olarak görev alan diğer önemli şahsiyetler :

Hasan Ferhat Efendi
Ali Galip Efendi
Hüseyin Kadri Bey
Konstantin Savapulo Efendi
Hacı Osman Bey

Mecliste sadece Türk kökenli olanlara yer verilmemiştir. Bunun en iyi örneği sadece Karesi'den ele alacak olursak Savapulo Efendi'dir. Meclis'te öncelikle mebusların mazbataları okunmuş, kabul işlemlerinden sonra ülkenin içinde bulunduğu durum tartışılıp değerlendirilmiş ve çare yolları aranmıştır. Mehmet Vehbi Beyefendi Meclis'te iki kez zabıt katipliği yapmış ve birkaç kısa konuşması bulunmaktadır.

O, 12 Mayıs 1912 tarihinde yaptığı encümen teşkili hakkındaki konuşmasında;

*“Müzakere olunduğu tarzda geçen sene her encümen için bir adam alınmak suretiyle bir encümen teşkil edilmiş, her meslekten de tensik haricinde kalanlar var. Bunu iyi tetkik etmek üzere, her encümenden bir adam alınmak şartıyla bir encümen teşkilini teklif ediyorum.”*¹³

¹³ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (12 Mayıs 1912-1328), Celse 1, s. 106, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd02ic01c001/mmbd02ic01c001link007.pdf> (14 Aralık 2013).

4 Temmuz 1912'de Kamil Paşa tarafından Balkan Harbi dolayısıyla Meclis-i Mebusan feshedilince Balıkesir'e geri döndü, burada Balkan Harbi için kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne girip aktif rol oynadı, Balkan Harbi sona erince 1913 yılında Eskişehir Kaymakamlığı'na tayin edildi. Eskişehir'de kimsesiz çocuklara yardımdan, köylere telefon bağlatmaya, içki ve kumarla mücadeleye kadar pek çok alanda uğraş verdi. Bu işlerinin yanı sıra Reşadiye Camii'ni inşa ettirdi. Bu sırada yeniden yapılan Meclis-i Mebusan seçimlerinde ikinci defa Karesi Mebusu olarak seçildi.

II. BÖLÜM

4.2. 1914-1920 ARASI FAALİYETLERİ

4.2.1. 1914-1918 ARASI MECLİS-İ MEBUSAN ÇALIŞMALARI

2.Dönem İstanbul Meclis-i Mebusan seçimleri 1914'ün Nisan ayında yapıldı ve Meclis ilk toplantısını 1 Mayıs 1914'te gerçekleştirdi. 2 senenin ardından yapılan bu toplantı ve ilk oturumun adı 'İçtima-i Fevkalade' oldu. İlk oturumda reis ve reis vekili oylanarak seçildi. Mehmet Vehbi Beyefendi bu sırada Eskişehir'deki görevinde idi. Kendisi meclise 24 Mayıs 1918 tarihinde Karesi mebusu olarak katıldı.

Vehbi Bey 1914-1918 seneleri arasında Meclis-i Mebusan'da 4 sene boyunca görev almış fakat daha önceki dönemde olduğu gibi bu dönemde de Vehbi Beyefendi'yi meclis zabıtlarına dayanarak çok fazla aktif görememekteyiz.

Asıl faaliyetleri bu dönemden sonra başlayacaktır. Kendi hal tercümesinde de bu dönemle ilgili çok fazla ayrıntı vermemiş, sadece görev aldığı süreyi nakletmekle yetinmiştir.

Kasaba ve nahiyelerin durumu ve kır bekçileri hakkındaki konuşmasını şu şekilde dile getirmiştir: *"Üçüncü maddenin birinci fıkrasının kabiliyyeti tatbikiyyesini göremiyorum. Bekçiler, karye ve kasabalar Heyeti İhtiyariyyesi tarafından intihap olunur diyor. Halbuki, 15, 20, 30 mahalleli kasabalarda ne suretle intihap edilir, bu tavzih edilsin. Altmış, yetmiş haneli nahiyelerde ne yapacağız? Altmış, yetmiş mahalleli kasabalarda nasıl yapacaksınız? Bekçi için söylemiyorum. Kır bekçileri için söylüyorum. Bu kasabaların civarında olan arazi için de cari bir kanundur. Bunlar, ne suretle intihap edilecek? Karyelerde Heyeti ihtiyariyye, kasabalarda Heyeti Belediye veya alakadaran denilmesini teklif ediyorum. Kasabalar haricindeki yerler için nasıl intihap edilecek?"*

Efendim, müsaade buyurunuz, Bursa'nın civarında, Molla Fenari Mahallesi'nde oturan bir adamın, onun garbında veya şarkında arazisi var. Oranın

*Heyeti İhtiyariyyesi mi tayin edecek, intihap edecek, oykas alakadar olan arazi sahipleri mi intihap edecek? Bu tefrik olunmalı. Yetmiş mahallenin her birinden ikişer adam toplayarak nasıl bekçi intihap edilir? Belediye, memleketin ahalisi tarafından intihap edilmiş, memleketin eshabı emlak ve arazisinden mürekkep bir heyettir. İntihabın bunlara bırakılması hem kolay ve hem doğru olur. Bir kasabanın yüz mahallesinin her birinden ikişer kişi alsak, evvela bunların içtimaina müsait bir salon bulunamaz. Kanunun ne kadar kaabili tatbik olduğunu düşünün”.*¹⁴ Celse konuşmalar uzadıkça farklı alanlara sapsa da memuriyetler en büyük mülkiye memurları tarafından tasdik olunmak üzere reye konulmuş ve mebusanlar tarafından kabul edilmiştir.

Mehmet Vehbi 1918’e kadar mecliste görev almasına rağmen bu konuşmalar O’nun nadir konuşmalarındandır. Vehbi Bey’in asıl aktif olduğu dönem 1918’den sonra başlamıştır. Yine bu dönemde Tepecikli Hacı Faik Bey ve Hafize Hanım’ın kızları Fatma Safvet Hanım’la evlenmiştir.¹⁵

Nisan 1918’de mebusluktan ayrılarak Afyonkarahisar müstakil sancağı mutasarrıflığına tayin edildi. “Karahisar-ı Şarki sancağı mutasarrıflığına tayini 14 Nisan 334 tarihli tezkere-i semiye ile bildirilmiş olan Karesi Mebusu Vehbi Bey’den inhilal eden mebusluğa diğer bir zatın intihabı zımında iktizasının ifa buyurulması rica olunur. Ol babda emir ve ferman...”¹⁶ 1918 senesinde Meclis-i Mebusan riyasetinden gelen bu özel kararla Afyonkarahisar’daki görevine başlamıştır.

Mütareke üzerine Aralık 1918’de Çatalca müstakil mutasarrıflığına nakledildi.¹⁷ Milli mücadele çalışmalarının ilk adımını burada atmış, bunun sonuçları kendisi için olumsuz neticelense de asla yılmamış, gücüne güç katarak faaliyetlerine devam etmiştir.

¹⁴MMZC (4 Haziran 1914-1330), C. 1, s. 334,335, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd03icf01c001/mmbd03icf01c001ink016.pdf> (14 Aralık 2013).

¹⁵Özdemir, s.22.

¹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Meclis-i Mebusan Riyaseti*, Dosya No: 4298, Gömlek No: 322277, Fon Kodu: BEO, 15/Ş/1332.

¹⁷ Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, VI, *Bolak Mehmet Vehbi*, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 1992, s. 275.

4.2.1.1. YUNAN İŞGALİ SIRASINDA BALIKESİR VE MEHMET VEHBİ BEY

15 Mayıs 1919 günü Yunan askerleri İzmir'i işgale başladılar. Bu durum yurttta büyük yankılar uyandırdı. Milli kuvvetler toplanmaya başladılar. İşgal karşısında harekete geçmek bir vatan borcuydu. Elde avuçta hiçbir şey olmamasına rağmen var güçleri ile harekete geçtiler.

İnsan ve malzeme bakımından zengin, ayrıca devamlı takviye alan Yunan askerlerine karşı ölümüne savaş başlatan ama hiçbir yerden yardım göremeyen Balıkesirliler camilerinin kubbelerinden söktükleri kurşunları eriterek mermi yapmışlardır. O mermileri bin bir dikkatle kullanırlarken yeterli silah bulamadıkları için ayrıca 'baltalı' birlikler kurmuşlardır. Gönüllü Balıkesirliler kendilerini siper ederek kurulmakta olan Milli Ordu'ya son derece gerekli ve her saniyesi altın değerini taşıyan yaklaşık on üç aylık bir zaman kazandırmışlardır.¹⁸

Bu sırada Çatalca'da müstakil mutasarrıf görevini icra etmekte olan Mehmet Vehbi Beyefendi Yunan askerleri karşısında sessiz kalmamış, hiçbir talimat almadan Yunan askerlerine karşı harekete geçmiştir. Durumu öğrenen Damat Ferit Paşa Hükümeti hemen harekete geçmiş ve Vehbi Beyefendi'yi 1919'da müstakil mutasarrıflık görevinden almıştır. Hal tercümesinde bu durumu özetlemiştir: *Yunan askeri işgali altında bulunan o güzel kasabada Babıali'den bir tek talimat almaksızın Yunanlıları bütün memleket işlerinden uzaklaştırdım. Ferit Paşa Hükümeti tarafından idâreten infisal ettirildim.*¹⁹ Çatalca'da artık bir işi kalmadığını düşünen Mehmet Vehbi Balıkesir'e dönmüş ve faaliyetlerine burada devam etme kararı almıştır.

Durumla ilgili kendi hal tercümesinde de şöyle demiştir: *"Balıkesir'e geldim. Yunanlıların İzmir'i işgali olan 15 Mayıs 1335 senesi Çarşamba gününün ertesi Perşembe gününden itibaren Milli Müdafaa tesisine bütün memleketimce çalışmaya*

¹⁸ Aydın Ayhan ve Hasan Ali Göksoy, *Kendi Yurdunda Esir Olmak İşgal Yıllarında Balıkesir*, Balıkesir: Dileksan Kağıtçılık San. Tic. Ltd. Şti., 2011, s. 3.

¹⁹ Mehmet Vehbi Bolak, *Mehmet Vehbi Bolak'ın kendi kalemi ile hal tercümesi*, Balıkesir Postası, 11 Nisan 1958, s. 4.

*karar verildi.*²⁰ Yunan kuvvetleri bir süre durdurulsalar da takviye kuvvetlerle işgallerine devam etmişlerdir.

İzmir'in işgali karşısında harekete geçen halk çalışmalarına başlamış ve işgali reddetmek ve mücadele etmek amacıyla Reddi İlhak grupları oluşturmaya başlamışlardır. Bu gruplar daha sonra pek çok ilde intikal etmişlerdir. Balıkesir'de harekete geçmiş, Alaca Mescid'de 18 Mayıs 1919'da bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Balıkesir Milli Mücadele hareketinin en önemli halkalarından biri olmuştur.

4.2.1.2. KUVA-Yİ MİLLİYE ÇALIŞMALARI

İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgal edildiği haberi üzerine bütün halkı derin bir teessür ve hüznü kapladı. Bunun neticesi olarak Balıkesir'de protestolar başladı. Balıkesir şehrinin merkezinde 19 Mayıs 1919'da ikinci namazından sonra Alaca Mescid'de bir toplantı gerçekleştirildi. Dualardan sonra halk konuşmaları dinlemek üzere beklemeye başladı. Bundan sonra söze başlayan Vehbi Bey mevcut nazik durumu özetleyerek halktan görüşlerini talep etti. Uzun konuşmalardan sonra kırk kişilik bir heyet seçildi. O devirde her bir üyeye ayan denmiştir. Toplu halde de "Balıkesir Yaranı" dendiği vaki idi. Böylece bölge idari ve askeri faaliyetlerde söz sahibi olacak bir meclis teşekkül etmiş oluyordu. Umumi Heyet veya Meclis olarak adlandırılan kırk kişilik toplulukta bulunan vatansever insanların adları şu şekilde takdim olunmuştur:²¹

- Mehmet Vehbi (Bolak)
- Keçeci Hafız Mehmet Efendi
- Hulusi Zarbalı Bey
- Hasan Basri Bey
- Kodanaz-zade Hacı Ahmet Efendi
- Melek-zade Hoca Efendi

²⁰Bolak, *BP*, s. 4.

²¹ Mücteba İlgürel, *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, İstanbul: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999, s. 68.

- Nennici-zade Lütfi Abdullah Efendi
- Maarif Müdürü Sabri Bey
- Abdulgafur Hoca (İştın)
- Naci Efendi
- İbrahim Bakır Efendi
- Kuyumcu-zade Ali Efendi
- Dava vekili Said Bey
- Abdülaziz-zade Mecdi Efendi Mahdumu Ahmet Nur Efendi
- Ocaki-zade Talat Bey
- Nüfus Müdürü sabıkı Hakkı Bey
- Marmara nahiyesi Müdürü İsmail Hakkı Efendi
- Giridi-zade Muhittin Bey
- Ahmet Vehbi Bey (Çıkrıkçıoğlu)
- Gönenli Osman Bey
- Kunduracı Naci Usta
- Dava vekili Süleyman Sadi Bey
- Laz Hacı Mustafa Efendi (Kangal)
- Hoca Asım Efendi
- Burak-zade Hafız İsmail Efendi
- Hafız Eminüddin Efendi
- Hafız Haydar Efendi
- Muzaffer Efendi
- Binbaşı mütekaidi Ahmet Bey

- Mütেকaid Alaybeyi Rıza Bey
- Kadı-zade Mustafa Efendi (Hoca Süleyman Vehbi Efendi)
- Yürük İbrahim Efendi
- Keşkek- zade Hacı Eşref Efendi
- Yırcalı-zade Hacı Eşref Efendi
- Basribey- zade Şevki Bey
- Somalı Hacı Hafız Efendi
- Arnavut Rasim Bey
- Hacı Kamil Efendi²²

Burada otuz sekiz isim yer almaktadır. Geriye kalan iki kişi tam olarak bilinmediği için yer almamıştır. Parantez içinde bulunan isimler sonradan yerine geçen şahsiyetlere aittir. Tabii ki bu isimlerin hepsi Milli Mücadele taraftarı isimler değildir, aralarında harekete karşı olan isimlerde yer almaktadır. Bunlar sonrasında herhangi bir karşı faaliyette bulunmamaları için bu gruba alınmışlardır. Alaca Mescid Toplantısı ilk adım olduğu için çok önemlidir. Toplanan bu kırk kişi daha sonra aralarında bir Heyet-i Merkeziye seçtiler. Heyet-i Merkeziye uzun görüşmelerden ve toplantılardan sonra tam 101 karar aldı. Bu kararlar Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin bu ana kadar almış oldukları kararlardır.

Alınan kararlar genel itibariyle şöyle özetlenebilir:

- 1- Balıkesirliler Vatan'ın kurtuluşuna kadar silahlı mücadeleye Alaca Mescid'de karar vermişlerdir.
- 2- Balıkesirliler, silahlı mücadeleyi, teşkilatlanarak, devlet ciddiyeti ve ayniyeti içinde yürütmüşlerdir. Yaptıkları Ege'nin çete hareketi değildir. Muntazam harbidir.

²²Milli Mücadele'de Balıkesir, 3-4 Mayıs 1986 günleri yapılan "Milli Mücadele'de Balıkesir" Panelinin tebliğ metinleri, İstanbul: Kent Basımevi, 1986, s. 165, 166, 167.

- 3- Balıkesirliler Milli Mücadele ile birlikte son ana kadar emniyet ve asayişini teminde üstün muvaffakiyet göstermişlerdir.
- 4- Balıkesir Milli Mücadelesi, memleketi yıkıp parçalayan parti ayrılığını yok ederek ve din ve devlet için ittifak ederek, elbirliği ile muvaffak olmuştur.
- 5- Balıkesirliler Heyet-i Merkeziyesi vergi, silah toplamıştır. Harb mükellefiyeti tatbik etmiştir. Neyi emanet aldıysa iade etmiş, kalanını Ankara'ya taşımıştır.
- 6- Balıkesir Milli Mücadelesi bir sınıf önderliğinde yapılmamıştır. Her yaş ve sınıftan halk, fakir, zengin, asker, sivil harekate katılmıştır. Cepheye asker sevkinde iltimas, hatır, gönül yoktur.²³

Bu kararlar Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin Karar Defteri'ndeki kararlar olup Mehmet Vehbi Beyefendi'nin kendi yazısıyla oğlu Ahmet Aydın Bolak'a bıraktığı ve Ahmet Bey'in yaptığı özetlemedir. Alaca Mescid toplantısı bir dönüm noktasıdır. Böylece Batı Anadolu'da kongreler dönemi başlamış oluyordu. Mehmet Vehbi Beyefendi'nin bu kongrelere katkısı, çabası, özverisi oldukça fazladır.

Kongreler dönemi büyük bir hız ve azimle başlamıştır. İstanbul Hükümeti olanlardan endişe duyuyor ve hareketin önüne geçmek için çalışmalara başladıysa da asla başarılı olamayacaktır. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıkmış ve bağımsızlık meşalesi bir daha sönmeyecek şekilde ateşlenmiştir. 9. Ordu Müfettişi olarak İstanbul Hükümeti'nin verdiği görev ve yetkilerle harekete geçen Mustafa Kemal Paşa toplantılara, genelgelere hız kesmeden devam ederek Anadolu halkı için yeni bir umut ışığı olmuştur.

28 Mayıs 1919'da yapılan Havza Genelgesi'nde Mustafa Kemal Paşa halkı bilinçlenmeye, işgallere karşı mitingler düzenlemeye, işgalleri protesto etmeye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin yurdun dört bir yanında oluşturulmasına davet etmiştir. Havza Genelgesi'nin akabinde 22 Haziran 1919 tarihinde Amasya Genelgesi'ni yayımlayarak ilk defa milli egemenliğe dayalı bir yönetimden

²³ Ahmet Aydın Bolak, *Söylediklerim ve Yazdıklarım*, İstanbul: Kent Yayınları, 1987, s. 354,355.

bahsedilmiştir. Bu genelge ile Kurtuluş Savaşı'nın amacı, gerekçesi ve yöntemi belirlenmiştir.

4.2.1.3. BALIKESİR KONGRELERİ VE MEHMET VEHBİ BEY

Yunan istilası karşısında ayrı ayrı bölgelerde harekete geçen direnişçiler arasında belirli bir iş ve görüş birliği kurabilmek için yersel yahut bölgesel çeşitli kuruluş ve heyetler meydana getirilmiş, kongreler yapılmıştır. İşgalden sonra kongre denebilecek ilk toplantı Balıkesir'de yapıldı. İzmir'in işgali üzerine kendilerini Anadolu içerisinde de olsa bir mücadeleye adanmaktan başka çare görmeyen bazı aydınlar, subaylar, terhis edilmiş yedek subaylar, başlıca olarak Balıkesir, Aydın üzerine çekilmişlerdir. Bir aralık Balıkesir bunların toplantı merkezi gibi oldu. İlk Balıkesir Kongresi bu toplanma ve birleşme hareketlerinin tabii sonucudur.²⁴Kongrenin başkanlığını Hacım Muhittin Bey başkan vekilliklerini ise Mehmet Vehbi Bey ve Sabri Bey yaptılar.

Birinci Balıkesir Kongresi'nde alınan başlıca kararlar şunlardır:

- 1-Kongre millidir.
- 2-Kongre hiçbir siyasi partiye veya zümreye, meslek grubuna dayanmamaktadır. Vatanperverlerden müteşekkildir.
- 3-Kongrenin maksat ve gayesi: Vatanı kurtarmaktır. Her ne suretle olursa olsun siyasetle (fırkacılıkla) işigali nefretle reddeder.
- 4-Kongre Anadolu'nun işgalini reddetmek yerine Harekât-ı Milliye'yi başlatıp ilân etmiştir.
- 5-Kongre umumi seferberlik ilan edip askere celp kararını almıştır.

²⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam II*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006, 23. Baskı, s. 157, 158.

- 6-Kongre devlet teşkilatına muvazi teşkilatın kurulmasını kararlaştırdığı için merkez Balıkesir’de de bu devleti idare edecek bir Heyet-i Merkeziye teşkil ve vazifelerini tespit ederek ve bu heyetin intihabını yaparak milli meclis vazifesi görmüştür.
- 7-Kongre Milli Mücadele’nin bir bütçe ile yürütülmesini ve merkez hesabat ve muamelatın zapt-ü raptını esasa bağlamıştır.
- 8-Kongre harp kararı vermiş ve cepheler teşkil edip kumandanlar, zabitan (subaylar) ve efrad (erler) in maaşatı (ücretler) ve ikramiyelerin miktarını tespit salahiyetini Heyet-i Merkeziye’ye tevdi etmiştir.
- 9-Kongre Yunan işgalindeki İzmir’e zahire ihracını men etmiştir.
- 10-Kongre şehit olanlara, mecruhlara (yaralananlara) verilecek hediyein miktar ve derecesini mahallelerin takdirine bırakmıştır.
- 11-Kongre milli kuvvetlere hüviyet verilmesini ve bu vesikada alınan eşya ve paranın kaydedilmesini şart koşturmuştur.
- 12-Kongre ahali elinde bulunan silahların toplanmasına karar vermiştir.
- 13-Kongre Yunanlılarla hiçbir surette müzakere edilmemesini münasip görmüş ve ilan etmiştir.
- 14-Kongre Yunan’a harp ilan etmiş ve Yunanlıları memleketimizin her tarafından tard edinceye kadar harbe devam etmek kararını verip ilan etmiştir.
- 15-Kongre vatan vazifesine davet ettiklerinden icap etmeyenlerin ana yurttan ihraç edilip mümkün olursa Yunan tarafına gönderilmesine karar vererek bu kararını ilan etmiştir.

16-Kongre 1335'teki ikinci toplantısını 100 kişi yapmaya karar verip dağılmıştır.

17-Kongre İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya siyasi mümessillerine de tebligat ifasına karar vermiştir.²⁵

Birinci Balıkesir Kongresi'nde düşmanla savaşın düzenli bir örgüt işi olduğu en başından belirtilmiştir. Mehmet Vehbi Beyefendi, kongre kararlarının alınmasında ve kongrenin yürütülmesinde aktif olarak yer almıştır. Kongreyi Alaşehir ve İkinci Balıkesir Kongreleri takip edecektir.

Hasan Basri Çantay konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: *“Bir taraftan Damat Ferit Hükümeti'nin diğer taraftan bazı muntıklarımızda yerleşen İngiliz mümessillerinin en şiddetli memaenatlarına rağmen teşkilatlarını yapmaktaki devam eden Balıkesir artık hükümet merkezi ile alakasını kesmiş, başlı başına adeta müstakil bir hükümet kurmuştu! İşte bu milli hükümetin reisi Vehbi Bolak'tı! En namuslu ve haysiyetli zatlar da O'nun arkadaşları idi.”*²⁶

Balıkesir'de milli hareketin içinde olan Mehmet Vehbi Beyefendi, Hacim Muhittin Bey, Abdulfafur Efendi gibi isimler tüm engellemelere rağmen çalışmalarına ara vermeden devam etmişler. Birinci Balıkesir Kongresi'ni takip eden süreçte Erzurum kongresi toplanmış Mustafa Kemal Paşa bu kongre öncesi 7-8 Temmuz gecesi askerlik görevinden istifa etmiştir. Artık sivil bir vatandaş olarak milli hareketin öncüsüdür.

23 Temmuz 1919 tarihinde toplanan Erzurum Kongresi'nin maksadını şu üç esasta toplayabiliriz:

- Vatanın bütünlüğünü muhafaza ve müdafaa etmek
- Milli istiklalin dokunulmazlığını ve tamlığını sağlamak
- Kuvayi Milliye'yi amil ve irade-i milliyeyi hakim kılmak

²⁵ Aydın Bolak, s. 313,314.

²⁶ Hasan Basri Çantay, Hasan Basri Çantay'ın ağzından Mehmet Vehbi Bolak, *Balıkesir Postası*, 30 Nisan 1958, s. 3.

Kongre Türkiye’yi o zamanki deyimıyla ‘Camia-i Osmaniye’yi bir bütün ve doğu vilayetlerini de bu bütünün bir parçası olarak vasıflandırmıştır.²⁷

Kongre hakkında Mustafa Kemal Paşa: “Önemli kararlar alındı, bütün dünyaya milletimizin varlık ve birliği gösterildi. Tarih bu kongremizi ender görülen büyük bir eser olarak kaydedecektir.” demiştir.²⁸

Erzurum Kongresi bölgesel bir kongre olmasına rağmen tüm ulusu etkileyecek kararlar almıştır. Kendinden sonraki kongre ve toplantılara da ışık tutmuştur. Yabancı devletler önceleri bu milli hareketin cılız bir başkaldırma olduğunu düşünseler de bundan sonra milli hareketin gücünü anlayacaklardır.

Birinci Balıkesir ve Erzurum kongrelerini 25 Ağustos 1919’da yapılan Alaşehir Kongresi takip etti. Kongre Balıkesir Kongresi kararlarını kabul edip, milli teşkilatı genişletip kuvvetlendirmek, düzenli bir askeri teşkilat oluşturup vatani savunmak amacı ile toplanmıştır. Kongrenin bazı önemli kararları şunlardır:

- 1- Hareket-i Milliye’nin yegâne gayesi düşmanı ülkeden tıd etmek olup, siyasetle alakası yoktur.
- 2- Balıkesir Kongresince kabul edilen Hareket-i Milliye Redd-i İlhak ismi Alaşehir büyük kongresince aynen kabul edilmiştir.
- 3- Harekat-ı Harbiye-i Milliye devam ettiği müddetçe Alaşehir Kongresi de milli umumi seferberlik kabul eder.
- 4- Kaza menzil müfettişlikleri ve heyeti merkeziyeler ile merkezi umumi mühürlerinin Balıkesir Kongresince kabul edilen tarzda ve yeknesak olarak hak ettirilmesi karargir oldu.

²⁷ Cevat Dursunoğlu, *Milli Mücadele’de Erzurum*, Ankara: Vatan Kitap Sarayı, 1946, s. 121, 122.

²⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Ankara: Bizbize Yayınları, 2007, s. 52.

5- Yunanlıların işgal sahalarında yaptıkları mezalim hakkında umumi bir rapor tanzim ve İzmir'deki muhtelit tahkikat komisyonuna iblağ edilmesi kabul edilmiştir.

6- Yunanlıları memleketimizden tamamen tard edinceye kadar harbi millide devam Hareketi Milliye'ye atfen kongrece esas olarak telakki edilmiştir.

Kongre kararları 26 maddeden ibarettir.²⁹

Alaşehir Kongresi'nde alınan kararlarda en büyük hedefin düşmanı ortadan kaldırmak olduğu ve Hareket-i Milliye'nin siyasetle kesinlikle bir ilgisi olmadığı açıkça vurgulanmıştır. Yunanlıların yaptıkları mezalim ayrıntıları ile araştırılacak ve bir rapor hazırlanıp İzmir'deki tahkikat komisyonuna sunulacaktır.

Birinci Balıkesir Kongresi ve Alaşehir Kongresi'ni 16-22 Eylül 1919'da yapılan İkinci Balıkesir Kongresi, 19-21 Kasım 1919'da yapılan Üçüncü Balıkesir Kongresi ve 10-23 Mart 1920 tarihinde toplanan Dördüncü ve son Balıkesir kongresi takip etmiştir.

16-22 Eylül 1919'da yeni bir kongre toplandı. Bu kongre birinciye nazaran daha geniş çerçevede düşünülmüştü. Kongre çalışmalarında riyasete Hacim Muhittin Bey seçildi. Kongrenin aldığı kararlardan bazıları:

- 1- Balıkesir kazası namına murahhas Hacim Muhittin, Mehmet Vehbi, Sabri, Keçecizade Hafız Mehmet Emin, Yırcalızade Şükrü, Basri Beyzade Şevki, Gönenli Osman gibi isimler teşekkül etmiştir.
- 2- Kongre müzakeratı devam ettiği sürece riyasete Hacim Muhitti Bey, kitabete Abdulgafur ve Hasan Efendiler ve reis vekaletine Vehbi ve Sabri beyler intihab edilmişlerdir.
- 3- Teşekkül eden kongremiz hiçbir fırka-i siyasiye ile alakadar olmamakla beraber çetecilikten nefret ve teşkilat-ı muntazama dahilinde Yunanlıları Anadolu'dan tard etmeye zametmiştir.

²⁹ İlgürel, s. 46.

- 4- Kongrenin maksat ve gayesi istihlas-ı vatandır. Her ne suretle olursa olsun siyasetle iştigali nefretle reddeder.
- 5- ‘Reddi İlhak’ tabiri vaziyet-i hazıraya göre nakıs olduğundan bu tabirin ‘Hareket-i Milliye Reddi İlhak Heyeti’ suretine ifrağı münasip görülmüştür.
- 6- Takip edilen gayeye vusul ve bütün hareketi tevhid ve tespit etmek için bir Heyet-i Merkeziye tevkil ve vezaifi tespit olunmuştur.³⁰ İkinci Balıkesir Kongresi de alınan kararlarda Birinci Balıkesir Kongresi’nde alınan kararların genişletilmiş halidir.

Üçüncü ve Dördüncü Balıkesir Kongreleri de aynı içerikle birbirlerinin kararlarını tasdik ve daha genişletilmiş, yeni kararlar alınmış şekilde gerçekleştirilmiştir. Balıkesir kongresi Şarkta teşekkül eden kongrelerin büyüklüğünü ve onu tasvip etmiş bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa Balıkesir Kongreleri faaliyetlerine güvenmekte ve tasvip etmekte olduğunu bir telgrafla Hacim Muhittin Bey’e bildirmiştir. Nitekim Hacim Muhittin Bey 27/8/35 tarihli Mustafa Kemal’e cevap vermek için yazdığı telgrafında Balıkesir teşkilatını ‘Şarkın Küçük Kardeşi’ diye nitelendirmiştir. Balıkesir kongreleri üyeleri ateşin ve vatanperver sesleriyle vatanın selametine ve Türk milletinin hürriyet sevgisine katkıda bulunmaları, Kurtuluş Savaşımız tarihine parlak bir sahife yazdırmıştır. İşte bu halet-i ruhiye ve zihniyet ile ki Balıkesir Kongresi, vatanın bu parçasında Türk istiklal mücadelesini açmayı başarmıştır.³¹

Balıkesir Kongreleri’nin ortak özellikleri:

- Yürüttüğü mücadele Türkiye Cumhuriyeti’nin doğuş felsefesini geliştirmiştir.
- Milli kurtuluş hareketinin muvaffakiyeti için bütün Anadolu’yu ihata edecek Nazilli ve Alaşehir Kongreleri’ne önderlik yaparak cephelerin harekâtını birleştirme, mali ve idari esaslarda devlet ciddiyetiyle beraberliği sağlama suretiyle gayesine ulaşmasıdır.

³⁰İlgürel, s. 102, 103.

³¹İlgürel, s. 56.

- Bizzat harbi sevk ve idare eden cephe kadrolarını, maaşlarını, birlik sayılarını tespit eden halk meclisi olmalarıdır.

Kongreler eliyle milli kuvvetlerin böyle teşkilatlanması dünya kamuoyuna Türk halkının işgalleri kabul etmediğini benimsetmiş, Yunan ordularını on bir ay süreyle Uşak'tan ileri geçirmemiş, memleketin topyekün kurtuluş fikrini millete kabul ettirmiş, yetişen tecrübeli savaşçıların orduya katılmaları suretiyle orduyu beslemiştir.³²

16 Mart 1920'de İstanbul işgal edilince milli kuvvetler Mustafa Kemal'in önderliğinde milli mücadeleyi Ankara'dan yürütme kararı aldılar. Anadolu'da işe yarayacak kişilerin Ankara'da toplanması için çağrıda bulunulmuştur. Mustafa Kemal Paşa 2 Nisan 1920'de bir genelge yayımlamış ve kurucu bir meclis oluşturulmasına dikkat çekmiştir. Milli mücadele taraftarlarının Ankara'ya gelebilmeleri içinde büyük çaba sarf etmiştir. Mustafa Kemal'in bildiriyle işgal edilmemiş bölgelerde seçimler yapıldı ve 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Mehmet Vehbi Bey 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Karesi mebusu olarak seçilmişse de cepheyi ve Kuva-yi Milliye çalışmalarını bırakmadığı için Meclis'e ancak 30 Haziran'da katılabildiği.³³

³² Ahmet Aydın Bolak, *Yerel Kongrelerden Milli Egemenliğe*, Expres Gazetesi, 19 Nisan 1994, s. 3.

³³ Mehmet Vehbi Bolak, <http://ygslyssistemi.com/bolak-mehmet-vehbi-kimdir-hayati-ve-eserleri.html> (15 Aralık 2013).

III. BÖLÜM

4.3. 1920-1923 ARASI FAALİYETLERİ

4.3.1. I. TBMM DÖNEMİ

23 Nisan 1920'de açılan 1. TBMM'de seçimler yapıldı ve meclisin en yaşlı üyesi olan Şerif Bey geçici başkanlığa seçildi. Daha sonraki seçimlerde Mustafa Kemal TBMM'nin ilk başkanı oldu. Meclisin ilk oturumu Sinop mebusu Şerif Bey'in nutukları ile açıldı. 1. Toplantı yılında 339'u yeni seçilen, 87'si de Osmanlı Meclisi Mebusan'ından gelen toplam 426 kişi mebusluğa hak kazanmıştır. Bununla birlikte yeni seçilenlerden 69'unun, Osmanlı Meclisi Mebusan'ından gelen 7'sinin mebusluğu toplantı yılı içinde istifa, ölüm ve iskat gibi sebeplerle sona ermiştir. Mustafa Kemal Paşa 1 Mart 1921 konuşmasında o tarihe kadar meclise hiç katılmadan mebus sıfatı sona eren 49 mebusla mecliste bir süre görev yaptıktan sonra ayrılan 27 mebusu hesaba katmamıştır.³⁴ Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmaları ve diğer mebusların kabulleri gerçekleştirilmiş ve Mehmet Vehbi meclisle ilgili kendi hal tercümesinde şunları söylemektedir: *“O arada Ankara'da teşekkül eden Birinci Büyük Millet Meclisi'ne aza seçildim. Başında bulunduğum İzmir Şimal Cepheleri Heyet-i Merkeziyesi'ni bırakamadım. 30 Haziran günü Balıkesir'in düşman işgali üzerine Ankara'ya meclise iltihak ettim. Mecliste asi Ethem'e giden beş kişilik nasihat heyetine dahildim. Eskişehir ricati üzerine Sakarya Harbi'nde cepheye nasihate seçilen ve giden 14 kişilik mebus heyeti azasındaydım. Maarif ve İktisat Vekaletleri'nde asil, Dahiliye ve Maliye'de vekil vekili olarak bulundum. İzmir'de toplanan Büyük İktisat Kongresi'ne Balıkesir çiftçileri murahhası olarak iştirak ettim.”*³⁵

Bu dönemde Maarif Vekilliği de yapan Mehmet Vehbi Bey birinci meclisteki çalışmalarını şu şekilde özetlemektedir.

³⁴ Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet (İkinci Grup)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 91.

³⁵ BP, Bolak, s. 4.

4.3.1.1. MEHMET VEHBİ BEY'İN MAARİF VEKİLLİĞİ

Mehmet Vehbi Bey 20 Kasım 1921-5 Kasım 1922 tarihleri arasında on bir ay on altı gün Maarif Vekilliği'nde bulunmuştur. Bolak döneminde bakanlığın örgütünü şöyle sıralayabiliriz.

1. Maarif Vekili Vehbi Bey (Karesi)
2. Tedrisatı Taliye Müdürü Kazım Nami Bey
3. Tedrisatı İptidaiye Müdürü Rafet Bey
4. Sicil Müdürü İbrahim Bey
5. Devairi Merkeziye Muhasebet Müdürü Faik Bey
6. Kalemî Mahsus Müdürü Vasfi Bey (Çınar)
7. Evrak Mümeyizi Mehmet Bey
8. Müze Memuru Cemil Bey
9. Levazım Memuru Ziya Bey
10. Sicil Katibi Ahmet Bey
11. Kütüphane Memuru Ömer Sami Bey³⁶

Vehbi Bey Maarif Vekilliği yaptığı dönem içinde, Bekir Sami Bey başkanlığında Londra Konferansı'na gönderilen on beş kişilik 'Meclis Nasihat Heyeti'nde bulundu. Ordu Eskişehir'den geri çekilince başlayan Sakarya Harbi'nde Meclis'in cepheye gönderdiği on dört kişilik mebus heyetinde bulundu. Zaferden sonra İzmir'de toplanan Milli İktisat Şurası'na Balıkesir çiftçilerini temsilen katıldı.³⁷ Bir sene bile sürmeyen Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerek meclis içinde gerekse meclis dışında ne kadar çok çalıştığını ve hemen hemen her konu hakkında söz sahibi olduğunu görmekteyiz.

Mehmet Vehbi Bey çok tertipli, düzenli ve disiplinli bir karakterdi. Özellikle mecliste disiplinsizliğe ve mebusların işlerini yapmamasına çok sinirlenirdi. Maarif Vekili olduğu dönemdeki gizli oturum konuşmalarından biri bize bu durumu açıkça göstermektedir: *"Efendim, bendeniz arkadaşların vermiş olduğu takririn evvela mahiyetini tetkik etmek, sonra etrafa geçmek istiyorum. Teklifi kamuni ya sual yahut*

³⁶Mustafa Yazıcı, *Tanzimat'tan Bu Yana Milli Eğitim Bakanları*, Başbakanlar ve Atatürk, Ankara: Emel Matbaacılık San. Ltd. Şti., s. 119.

³⁷ Aydın Ayhan, Milli Mücadele'de Balıkesirli Maarifçiler, *Expres Gazetesi*, 24 Haziran 1987, s. 3.

tadilname olur. Bu, anlaşılıyor ki bunlardan hiçbirisi değildir. Netice olarak anlaşılıyor ki bir hasbihal etmektir. Hal ve vaziyette şekkü şüphe yoktur ki, hasbihal icap ettirmiştir. Başlamış olsaydı ihtimal ki bu hasbihal o vakitte yapılacaktı. Bendeniz hiçbir suretle iddia edemem ki bu memleketin idaresi hali hazırda fevkaladedir. Memlekette birçok fenalıklar oluyor. Meclisimizin burada toplanmasından maksat bu fenalıkları izaledir, izalesine çare bulmaktır. Onun için kemali samimiyetle burada hasbihal ederek dertlerimizi dökmek, çareleri aramak vaziyetindeyiz. Hususiyle bir ünvanı fahiş mi diyeyim, ne diyeyim? Güya icra-i salahiyetimiz de vardır. Bendenizce icra-i faaliyetimiz yoktur. Yalnız bu icra-i salahiyeti takınmaktayız. O sıfatı hiç olmazsa teşri-i surette ifa etmeliyiz. Ne gibi noksanlarımız ne gibi fazlalıklarımız varsa bunları açıkça ortaya koymalıyız. (1) Harp olur, harbi Müdafaa-i Milliye Vekaleti idare eder, Başkumandan Paşa'da idare eder. Diğer vekaletlere harp serayan ve tareyan etmez. Diğer vekaletler kendi vazifelerini ağır ağır ifa etmekten geri kalmazlar. Yani tesiri olmaz değil, olduğu kadar görmekten hali kalmazlar. Zannediyorum ki yenilik namına yani meclis namına hiçbir adım atamadık ve atamıyoruz. Nitekim Paşa Hazretleri teessüfle dermeyan ettiler. Bendeniz zannediyorum ki bütün arkadaşlar tatbiki de elimizde olduğu halde lafzan iştirak ederiz. Bir kere bütçemize ve Heyeti Vekilemize bakalım. Heyeti Vekile vardır. Kabine yoktur. Bunda Paşa Hazretleriyle beraberiz. Kabine sözü yanlışdır. Her vekalet için ayrı ayrı vekil intihap ediyoruz. Vekaletleri ayrı ayrı tenkit etmemiz icap eder. Heyeti Vekile reisi namıyla intihap edilen zat yalnız muharebeye tavassut eder. Yoksa onun kabine riyaseti gibi bir vazifesi yoktur. Her vekil ayrı ayrı istifa etmek mecburiyetindedir. Vekiller böyle olduğu zaman bu tarzı telakkiye göre bütün vekiller bütün icraatında gelip meclisle temas etmek icap eder. Bu şimdiye kadar vaki olmamıştır. Nazariyet itibarı ile bizde kabine yoktur, fiiliyat itibarı ile bizde kabine vardır, tik evvel yapılacak şey Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun tatbiki, Heyeti Vekile'nin vazife ve salahiyetine ait kanunu yapmaktır. Vekillerin yek diğeriyle münasebetini, meclise karşı vaziyetlerini, salahiyetlerini tespit etmek icap eder. Efendiler, bu tespit edilmezse bunun münakaşası da bitmez.

Kabine nazari midir değil midir? Elimizdeki kanun itibarıyla her vekile sorulursa, Müdafaa-i Milliye Vekili harbi idare edememiş, bana ne diyecek. O biri Dahiliyeyi idare edememiş, bana ne. Nazariyet itibarı ile böyle olduğu halde bir heyeti vekile vardır. Bir karar verilir hepsi bittabi alakadardır. Fiilen mesul olurlar.

*Binaenaleyh fiilen kabine vardır. Bunu halletmek iki şekilde olabilir. Ya nazariyatımızı fiilen inkılap ettiririz. Vekil tarzında muameleye icbar ederiz. Ve yahut Heyeti Vekileyi bizimahvali ruhiyemize ve bir buçuk seneden beri gösterdiğimiz vaziyete muvafık bir şekle getiririz. İkisinden birisini yapıp da salahiyet ve vazifelerini tespit etmezsek yine Heyeti Vekile zayıftır. Ne kadar tefrik edecek olursak ferden ferda yekdiğeriyle müieziç olamayacak ayrı bir vaziyette bulunacaklardır. Biz harice karşı ne kadar saklasak mızrak çuvala girmez. Binaenaleyh meclis ne kadar tezahürat gösterse müzaherat etse Heyeti Vekile kendisi mümteziç bir vaziyet almadıkça bu iş yürümez. Asıl halledilecek nokta Heyeti Vekile'nin vazife ve salahiyetine ait kanunu bir an evvel çıkarmaktır. Sonra dertlerimiz bu meselede mevzu bahis olmayan bütçedir. Bu memleketin, hepimizin bundan iki ay sonra derdi malidir. Binaenaleyh idareyi tanzim için Heyeti Vekileyi intihap etmelidir. Bildiği kadar masraf koparmaya sarfiyat yapmaya uğraşiyor. Siyaseti maliden mesul değil. Elimizdeki kanun mucibince usulden değildir. Nazariyattan fakat usulden değildir. Bizi asıl yıkacak asayişsizlik ve buhranı malidir. İflası mali en büyük derdimiz olacaktır. Bir kitle memleketin dizginlerini elinde tutan bir kitle memlekete iyilik getirmez. Bunun için bir iki nokta-i nazardan bir kere bütçemizi ve bir de Heyeti Vekilemizin ya kabine ve yahut Heyeti Vekile vaziyetinde vazife ifa ettirilmesi lazımdır. Benim kanaatim budur”.*³⁸

Mecliste özellikle gizli oturumlarda her mebus özgürce düşüncelerini ifade etme hakkına sahipti. Mehmet Vehbi Bey'in bu konuşması da durumun bir kanıtı niteliğindedir. Fakat mecliste mebusların çoğu devamlı söz almak istemektedir. Bu nedenle kürsüye çıkabilen konuşmaya başlayan sadece konu hakkında değil, yapılması gereken her faaliyet hakkında konuşmaktadır. Mehmet Vehbi Bey burada kürsüye çıkmışken aynı durumu sergilemiş harp, bütçe, bakanlıklar hakkında düşüncelerini ifade etmiştir. Bu oturum sonucunda mebuslar sorunun kontrolsüzlük olduğu, her vekilin kendi işini özveri ve dikkatle yaptığı sürece hiçbir sorun çıkmayacağı kanaatine varmış ve denetleme konusunda karar kılmışlardır.

Samet Ağaoğlu Mehmet Vehbi Bey'in Maarif Vekili göreviyle ilgili şunları söylemiştir: “Hamdullah Suphi Bey'i deviren reaksiyon Milli Eğitim Bakanlığı'na ona vermişti. İlk iş olarak okul duvarlarından dine aykırı resimleri kaldırdığı söylenir.

³⁸TBMM GCZ (1337-1921), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, s. 214.

Vehbi Bey Birinci Meclis'te muhafazakar grubu temsil etmekle birlikte herkes tarafından saygı görmüştür. Tutanaklar ve karlı konuşmalarıyla Meclis'i her zaman inandırdığı görülmüştür."³⁹

Mehmet Vehbi Bey Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Maarif Vekili olarak on bir ay süre ile bu görevi üstlenmiş, Hamdullah Suphi'den aldığı bu görevi İsmail Sefa Özler'e devretmiş, görev süresi boyunca özveri ile çalışmış bir zattır. Kendisi dinene düşkün, hacca gitmiş ve mecliste muhafazakar kesimi temsil etmiş hatta 1930 senesinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın dinsel olayları çerçevesinde Balıkesir'de bir din örgütünü perde arkasından yönetmekle suçlanmış ve hayatında ilk defa yargılanmıştır. Vehbi Bey'in dinine düşkün olduğu herkes tarafından bilindiği için durum kanıtlanamasa da cezadan kurtulamamıştır. Bir sene boyunca doğup büyüdüğü, uğruna hayatını adadığı Balıkesir'e giriş yasağı almıştır.

4.3.1.2.SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜ VE MEHMET VEHBİ BEY

Anadolu üzerindeki buhranlı durumu aşmaya çalışırken halk geçimini sağlamak ve hayatlarını sürdürmek için gündelik işlerine geri dönmek zorundaydı. Fakat tarım ve ticaretle uğraşanlar bu konuda oldukça sıkıntı çekmişlerdi. Rahat bir şekilde bir şehirden başka bir şehre seyahat edemiyor, işlerini yapamıyor ve geçimlerini sağlayamıyorlardı. Vehbi Bey mecliste bu konuya dikkat çekmeye çalışmıştır:

"Efendim; Büyük Millet Meclisi hükümeti teşekkül ettikten sonra memlekette Büyük Millet Meclisinin hakim olduğu nikatta evladı memleketin ticaret ve sanat, seyahat maksadıyla istediği yere serbest olarak gitmesi bir hakkı tabiidir. Hükümet mevcut olan yerde halkın seyahatini, erbabı namusun seyahatini bilasebep takyid etmek, o hükümetin idaresizliğinden, aczinden, su-i daresinden başka bir şey değildir. Ben bu memleketin namuslu bir evladı olduktan sonra, kanun beni hiçbir surette mahkemeye çağırmadıktan" sonra beni, nereye gidiyorsun? Neden gideceksin? Veyahut gitmek için filanı kefil göstereceksin derse, bu; hükümetin vazifesindeki aczinden, idaresizlikten, muamelesinden başka bir şey değildir.

³⁹ Samet Ağaoğlu, Mehmet Vehbi Bolak, *BP*, 1958, s. 2.

Maalesef devri sabıkada, devri istipdatta yapılmayan takyidat bugünkü inkılabı mesutta, milletin hakim olacağı bir zamanda mevcuttur ve maalesef devam etmektedir. Efendiler geçen sene seyahatim esnasında gördüm, on altı tevellütlü bir çocuk, sekiz ay kasabasından, Isparta'dan dışarıya çıkamamış. Bu bir arabacıdır. Bunun hayvanlarının, kendisinin ne yiyeceğini nasıl Temettü Vergisi vereceğini düşününüz. Yalnız belki seni askere çağırırlar diye bu kadar bekletiyorlar. Efendiler, Isparta'da Hükümet yok mudur? Orada şube yok mudur? Orada polis jandarma yok mudur? Hizmeti vataniyesinde tekasiül gösterse bile ifayı vazifeye icbar edecek Hükümetin kuvveti yok mudur? Yoksa, hükümet yoktur”⁴⁰

On altı yaşında bir çocuk her an bir şey olabilir askere gidebilir diye kendi şehrinde dışarı çıkamıyor, Vehbi Bey'in kızdığı nokta bunun sadece tek bir olayla, tek bir insanla sınırlı kalmamasıdır. Hükümetin çeşitli nedenlerle otoriteyi sağlamak için belki de farkına varmadan 'Abdülhamit'in İstibdat Devri'ni uygulamasıdır. Fakat milletin egemen olduğu bir mecliste, bir devlette, bir ülkede böyle bir durum söz konusu olmamalıdır. Vehbi Bey bu konuşmayı yaptıktan sonra İstibdat Dönemi ifadesi bile çoğu mebusu rahatsız etmesine rağmen yapılan uygulamada ortadadır. Durum zaman zaman kabul bile edilmemiştir.

Bu oturumda konuyla ilgili olan Dahiliye Vekili ve Müdafaa-i Milliye Vekili mecliste bulunmadığından konu sonraki bir tarihe atılmıştır. Fakat sonrasında konuyla ilgili bir oturum görememekteyiz. Burada oturumun devam edememesinin tek nedeni durumla ilgili mebusların mecliste bulunmamasıdır.

4.3.1.3.GÖREVİNİN BAŞINDA BULUNMAYAN MEBUSLAR VE MEHMET VEHBİ BEY

Meclisin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi ve ülkenin problemlerinin daha hızlı çözümlenebilmesi için meclis açıldıktan kısa bir süre sonra mebuslarla ilgili bir karar alınmıştır. Bu karara göre gizli veya açık her oturumda yoklama yapılacak üç

⁴⁰TBMM ZC (1920-1336),

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c014/tbmm01014108.pdf> (14 Aralık 2013).

yoklamada mazeret göstermeksizin bulunmayan mebuslar icra edilecekti. Fakat zaman geçtikçe bu karar göz ardı edilmiş ve pek çok mebusun meclise gelmediği görülmüştü. Bu durumda işlerin aksamasına neden olmuştu. En azından bağımsız ve millet egemenliğinin hakim olduğu bir devlette seyahat özgürlüğü gibi bir konu bile sırf gerekli vekillerin mecliste bulunmaması dolayısı ile çözümlenemiyordu. Çoğu oturumda görülüyor ki konu kesin bir sonuca varılmadan ilgili mebus ve vekiller bulunmadığından yarıda kalıp kapanıyordu, sonrasında aynı sorunların tekrar tartışıldığı çok az görülüyordu.

Mehmet Vehbi Bey konuyu hızlı bir şekilde karara bağlamak için şunları söylemiştir: “*Nizamnamede musarrah olan, Meclisin kararına iktiran etmeksizin Divanı Riyasetin yapmaya mecbur olduğu kısıtelyevmdir. Yoksa Meclisin karar verdiği mesele değildir. Binaenaleyh, bunu Nizamname ile telfik etmeyelim, karıştırmayalım, reye korsunuz. Kabul edilmezse o zaman ekseriyet istemiyor demektir.*”⁴¹

Vehbi Bey’in aktif karakterini bu konuda da görmekteyiz. Burada bir çözüm önerisi veya kendi düşüncesini söylememiş, çözüme gidecek olan yolu önermiştir. Sonrasında reis görevinin başında bulunmayan vekillerin icrasına dair oylama yapmış ve oylamada üç kez üst üste mazeret bildirmeden mecliste bulunmayan vekillerin icra edilmesi kararı alınmıştır.

Alınan karardan sonra Mehmet Vehbi Bey’in meclisteki çalışma süresi boyunca pek çok konunun ilgili mebuslar olmadığı gerekçesi ile diğer oturumlara sevk edildiğini görüyoruz. Fakat buna rağmen herhangi bir mebusun sırf bu nedenle meclisten icrasının gerçekleştirildiğine dair bir karar görememekteyiz.

4.3.1.4.YUNAN İSTİLASINA UĞRAYAN YERLERİN DURUMU

İzmir’in işgali ile başlayan Yunan istilası dalga dalga Batı Anadolu’nun köy ve mahallelerinde ilerliyordu. Balıkesir’e ulaşan Yunan kuvvetleri Burhaniye’ye kadar

⁴¹TBMM ZC (1920-1336), c. 1, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c005/tbmm01005094.pdf> (14 Aralık 2013).

geçtikleri güzergahlarda birkaç tanesi hariç olmak üzere bütün köyleri yağma ve talan etmiş, ahalinin bir kısmını işkencelerle öldürmüş, kadınlarına tecavüz etmiş, kaçarken kadınların bir kısmını da beraberlerinde götürmüşlerdir. Zeytinlik ve incir bahçelerine kadar köylerde ne varsa yakıp yıkmışlar, her türlü vahşeti sergilemişlerdir. Meclis'te durumla ilgili uzun konuşmalar yapılmış, alınabilecek önlemler düşünülmüş, yakıp yıkılan köylerin durumu için harekete geçilmiştir. Vehbi Bey'in Yunan istilasına maruz kalan yerlerdeki vergiler hakkındaki konuşması şöyledir:

“Karesi mebusu Vehbi Beyin, Yunan istilasına maruz kalan mahallerde ika edilen fecayin tahkik edilmesine ve resimlerinin aldırılmasına dair beyanatı ve bu bapta cereyan eden müzakere: Efendim, bendeniz; son garp cephesinde cereyan eden bazı hadisat dolayısıyla bazı maruzatta bulunacağım. Malumu aliniz, bizi alelumum Müslümanları dünyanın her noktasında, düşmanlarımızın süvari muhtelifle ile yaptıkları propagandalar neticesinde adeta bir vahşet temsili olarak telakki ediyorlar ve her türlü muhteriati fenniyeden de bir menfaat teminine çalışıyorlar. Bilhassa bizde onların yaptıkları propaganda yanında kendimizden tecerrüt edecek olursak, kendi kendimize düşman olacağımıza şüphe yoktur. Mesela bir sinema şeridinde lazım gelen şeyleri ihtira ediyorlar, ibda ediyorlar. O sinema şeridinde bir Müslümanı, bir mazlumu öyle bir cani vaziyetinde gösteriyorlar ki, eğer biz de, kendimizden tecerrüt ederek o manzarayı seyrederek, ondan sonra biz de bir Müslümanı nerede görsek kafasını kesmek isteriz. Bunda pek mahirane ve pek vasi bir surette çalışıyor ve muvaffak da oluyorlar. Bre olanca masumiyetimize rağmen bu propagandalar neticesinde herhangi bir meselede partiyi kaybetmek tehlikesine maruz kalıyoruz ve her zaman, hepimizin de şikayet ettiğimiz gibi hariçte değil, hatta dahilde bile bu hususta muvaffakiyetle çalışamadığımızı kani bulunuyoruz.

Son garp cephesindeki hadisat münasebetiyle oradan gelenler ile görüşüyoruz ve hepimiz de görüşüyorsunuz, Yenişehir'de İnegöl'de ve alemi medeniyetin pişivası olduklarını iddia eden Fransızların Antep'te yaptıkları fecayi ve mezalimin dinlenmesine bile insanın asabı tahammül edemiyor... Fakat maalesef bunlar oldukları yerde, sesi çıkmaz bir vaziyette, bir mazlum vaziyetinde kalıyorlar, bunlar oldukları yerlerde sönüp kalıyor. Bunların nesir ve ilanı matbuata düşecek bir vazifedir. Fakat matbuattan ziyade bizim hepimizin, bilhassa Hükümetin ve alakadar olan dairelerin uhdesine düşen büyük bir vazife vardır. O da asari zulüm vaki olan

her yerde, asari cürüm zail olmaksızın sinemalarını; yani hakiki sinemaları almaktır ve öyle zahiri sinemalar değil bilakis, hakiki sinemalarını atmaktır.

Cevamii şerife nasıl tahrip ediliyor ve meabidi islamiye nasıl hedmediliyor ve nasıl hakaret ediliyor ve ismetler nasıl payimal ediliyor ve ufak, küçük çocukların yani altı aylık küçük çocukların karınlarına nasıl süngü sokuluyor, sonra mızraklara nasıl dikiliyor? Bunların hakiki olarak sinemaları alınmalı, (hatta fotoğrafları alınmalı, hiç olmazsa harice gönderemezsek bile, dahildeki ifsadatın önünü atmak için ve belki de bir çok avamil ve müesseratın tahtında az çok uyuşmuş olan menatıka da uyandırmak için o menatıka göndermeli... Bunları oralara gönderip göstermeli.

Bilhassa son aldığımız malumatta, Yenişehir'de yapılmadık fecayi kalmamıştır, ne ismet kalmıştır, ne de servet kalmıştır ve ne de memlekettin emlak ve hayvanatı kalmıştır. Hükümet konağı hiç kimseye düşman değildir, 'haydi düşmandır diyelim, fakat belediye dairesi de düşman değildir ya? Cami düşman değildir ya? Çarşı düşman değildir ya? Bu fecayi hep irtikap edilmiştir. On beş yirmi köy yakılmıştır, Esamisi de vardır. Antep'te biliyorsunuz ki, silahsız ve surf kendi ırz ve namusları için çırpınan, uğraşan, kan akıtan bir halk vardır. Bunlar mütemadiyen tırnaklarıyla ve dişleriyle mukabele ediyorlar. Buna dünyada medeniyetin pişvası olduklarını iddia eden milletler, 38'lik topraklarla mukabele ediyor.

Bunların yaptığı tahribatın hiç olmazsa bu gün sinemaları yapılamazsa, aksı, camlarla olsun, bu memleketin diğer aksamada gösterilmeli ve uyuşuk kanlı olanlara gösterilmelidir. Bu zalimlerin zulümleri, vahşetleri tespit edilsin. Binaenaleyh, bendeniz arkadaşlarımdan bunu rica ediyorum ki, bu cihet Hükümet tarafından nazarı dikkate alınsın... Hükümet bizi tenvir etsin ve asari cürüm zail olmaksızın bu fecayii nazarı dikkate almamışsa nazarı dikkate alsın ve zaten harap olan memleketimiz de, böyle medeniyet ve insaniyet namına düşman tarafından ika edilen zulümler, vahşetleri tespit edilsin. Biz bundan müteessir olmazsak hiç olmazsa evlatlarımız bundan fayda görsünler ve ilelebet lanethan olsunlar."⁴²

Vehbi Bey'in mecliste dile getirdiği bu konu bir tahrir veya bir karar niteliğinde değildi. Söylemek istediği Türk Milleti' nin bu derece haklıyken Avrupalı

⁴²TBMM ZC (1920-1336), c. 1, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c005/tbmm01005096.pdf> (14 Aralık 2013).

Devletlerin güçlü politikalarıyla aleyhlerine olan durumu leyhine çevirmelerinden dolayı duyduğu rahatsızlıktı. Düşman kuvvetleri geri çekilirken bile belli düşünceler içerisinde, çekildikleri yerlerde taş taş üstünde bırakmadan son derece feci hareketler içerisinde bulunmuşlardı. Türk Milleti ise dürüst bir tavır içerisinde mücadelesini devam ettirmişti.

Düşman kuvvetlerinin yaptıkları sadece zarar vermek, yakıp yıkmakla sınırlı kalmadığından bu durumu bir vahşet olarak görmek mümkündür. Burada hata hükümetin kendisinde olmuştu. Hükümet haklılığını dünya kamuoyuna kanıtlayamamış, haklı mücadelesini tam olarak anlatamamıştı. Devlet böyle bir tavır sergilerken düşman kuvvetlerinin kendilerini haklı gösterme girişimlerinin de başarıya ulaşması kaçınılmaz olmuştu.

Vehbi Bey'in bu ateşli konuşmasında tamamen vatani duyguları ve yapılanları görmezlikten gelememe vardır. Yunanlılar her türlü zulmü, işkenceyi yapmışlar, her yeri darma duman etmişler ve buna rağmen kendilerini Avrupalı devletlere haklı göstermeye çalışmışlardır. Asla yaptıkları zulmü göstermemiş, amaçlarına da ulaşmışlardır. Vehbi Beyefendi bu durumu hazmedememektedir. Konu diğer mebuslar dahilinde de ateşli bir şekilde tartışılmış, fakat sonrasında değişen bir durum olmamıştır.

4.3.1.5.KAYMAKAM RAHMİ BEY'İN AİLESİNE MAAŞ BAĞLANMASI VE MEHMET VEHBİ BEY

Türkiye Büyük Millet Meclisi mebusları, dönemin valileri, kaymakamları, en küçük idari birimlerinde çalışan yöneticiler dahi ülkeleri uğruna hayatlarını hiç düşünmeden feda edebilecek cesur, karakterli ve inançlı insanlardı.

Bu fedakar insanlardan biri de kaymakamlık görevini icra eden Rahmi Bey idi. Rahmi Bey Anzavur kuvvetleri ile girdiği mücadelede şehit düşmüş bir vatanseverdi. Rahmi Bey'in şehit düşmesi ile beraber ailesi açıkta kalmıştı. Vehbi Bey ailenin bu mağduriyetini gidermek için meclise şu teklif önerisinde bulunmuştur:

“Efendim, bu bir teklifi kanuni değildir. Heyeti Vekile'nin nazarı dikkatini celp içindir, oraya havalesini teklif ederim. Bir iki kelime arz edeyim de ondan sonra... Efendim Rahmi Bey'i Anzavur şehit etti. Onun ailesi perişan bir haldedir. Onun için maaş tahsisi lazımdır.”⁴³

Vatanı uğruna şehit olmuş Rahmi Bey'in ailesine maaş bağlanması teklifi reis tarafından oylamaya açılmıştır. Oylama sonucunda Rahmi Bey'in perişan halde olan ailesine maaş bağlanmıştır. Bu durum bile o insanların vicdan ve inanç duygularının ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir.

TBMM açık oturumları yanında gizli oturumlarda yapılmıştır. Bu gizli celselerde mebuslar dışında kimse bulunmamaktadır. Katiplik görevini dahi mebuslar yapmaktadır. Gizli oturumlarda memleketin durumu her yönden ele alınmıştır ve bu nedenledir ki burada tartışmalar daha çok yaşanmıştır.

4.3.1.6.TBMM'NİN KAYSERİ'YE NAKLİ HAKKINDA

Mecliste tartışmalar devam ederken İtilaf Devletleri'nin işgalleri, Anadolu'da baş gösteren isyanlar, orduların teçhizat yetersizliği, milletin harap ve bitap durumu için çareler aranmaktaydı. Yunan taarruzu devam ediyordu. İtilaf Devletleri'nin gözü daha önce dikkate almadıkları TBMM'deydi. Batı Anadolu'yu işgale başlayan İtilaf devletleri Ankara'ya doğru yaklaşıyordu. Bu nedenle TBMM'nin Kayseri'ye nakli söz konusu oldu. Mehmet Vehbi Beyefendi'nin 23 Temmuz 1921 tarihindeki gizli oturumlarda durumla ilgili görüşleri şöyledir:

“Efendim, bu işe başlayan bütün arkadaşlarımız yani bu heyet bu ihtimali dikkate almıştı. Binaenaleyh şu vaziyetimiz fevkalade bir buhran değildir, bizim için. Fakat memleket için büyük bir buhrandır. İki vaziyet karşısındayız, iki zarar vardır, bizim için. Bir kere nakil etmek zarardır, oturmak yine zarardır. Bu iki tarafın hangisinin ehven olduğunu tetkik etmek lazımdır. Eğer biz buradan Kayseri'ye nakledecek olursak bunun orduya, dahile, harice yapacağı tesiratla ve burada

⁴³TBMM ZC (1920-1336), c. 1, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c005/tbmm01005100.pdf> (14 Aralık 1920).

kaldığı zaman meclisin mukavemet gösteremeyip de bilahara inhilali dolayısıyla dahile, harice ve orduya karşı yapacağı tesirati mukayese edelim. Şimdi bunu şöyle bir tetkik edelim.

Eğer biz ailelerden sarfinazar, aileleri çıkararak, burada otururken orduyu bizi düşünmekten azade bırakabilse idik, yani ordu bizden emin olsa idi ki, hepimiz ledelhace Polatlı'da son istasyonda harp olurken bizde hayvanlarımıza, arabalarımıza binerek ve sebükbar toplu olarak buradan çıkabiliriz. Ordu buna kani bulunsaydı en evvel yapılacak yol bu olacak idi. Fakat bu kürsüde bağırarak gerekirse bendenizde bağırayım. Her felakete katlandıktan sonra memleketin son ümidi bulunan bu meclis dağılmaz. Fakat burada şimdi tatlı tatlı söyleriz, biz bunun içinde bulunduk. Orduyu gaip etmeyeceğiz. Bizimde salahiyetimiz vardır. Evvela ordu kumandanlarına itimadımız vardır. Ordu kumandanlarının vicdanına, imanına muhabbeti vataniyesine iman ettikçe bu hareket esnasında tenkit etmek, bence hatadır. Benim kanaatım bu. Binaenaleyh onların kanaatlarına bizim tabi olmamız lazımdır. Neticede bizim burada dağılmak ihtimali mevcut ise burada görüşelim, karar verelim. (Bravo sedaları). Eğer biz burada durabilecek isek bilahare buradan toplu olarak çıkmaya muvaffak olacak isek bunu yapalım. (İmkani yok sesleri). Yok bunu yapamayacak isek beyhude vakit zayi etmeyelim. Hükümet-i askeriyenin tedbiri askeriyesini de işgal etmeyelim.

Sonra mebus ailelerine gelince: Mebus aileleri, bizim Heyet-i İdaremiz vardır. Heyet-i İdarenin vazifesi yalnız para tevziine memuriyet değildir. Efendim, kanaatımı söyledim zannedersem. Sonra mebus ailelerine gelince; bunları da Heyet-i İdare temin eder, zannederim. Bunu yapacak kabiliyettir sanırız. Bittabi böyle günde bu işler bizim Heyet-i İdaremize aittir. Filan yerdeki iaşe meselesini tenkit etmek, kahvede, köşe bucakta tenkit etmeliğimiz doğru değildir. Binaenaleyh bizim için mukavemet göstermek zamandır. Ölümü de göze aldık. Başkasının söylemesine hacet yoktur. Biz en ziyade tenkit edecek noktaları bilhassa böyle anlarda, fakat şurada, burada, faraza içimizde bir zabıt misafir bulunuyor. Her meslekten adam bulunuyor. Binaenaleyh buradaki sözü her yerde söylüyoruz.

*Sonra şunu arz edeyim. İstirham edeceğim ki şimdi karar verilecek ve bu karar burada kalacak. Binaenaleyh bunun en ziyade aleyhdarı olanlar dahi aynı kanaatla müdafaa etmezlerse yine memlekete felaket getirir.*⁴⁴

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılmasının çeşitli nedenleri vardı. Anadolu'nun orta noktasında bulunması, ulaşımın kolaylıkla sağlanabilmesi ve o ana kadar işgale uğramamış bir yer olması en önemli sebeplerdendi. TBMM mebuslarından bazıları ailelerini Ankara'ya getirebilmişti. Fakat düşman kuvvetleri Ankara'ya yaklaştıkça meclisin son bulması ihtimali herkesi düşündürmeye ve çıkış yolları aramaya itmişti. Akla gelebilecek ilk seçenek olan meclisin başka bir yere taşınması ihtimali gündeme gelmişti. Sunulan seçenekler arasında Kayseri önde gelen bir merkez olmuştu. Kayseri'nin seçilme nedenleri yine Anadolu'nun ortasında olması, diğer şehirlerle rahatça ulaşımın sağlanabilmesi ve işgale uğramamış olmasıydı. Yeni merkez olarak Kayseri'nin seçilmesi akla yatkın gelebilecek bir düşünceydi ama asıl sorun meclisin Ankara'dan taşınmasıydı. Mebuslar artık Ankara'ya yerleşmişlerdi. Eğer Kayseri'ye nakil gerçekleştirilirse ailelerde nakledilmek zorundaydı. İmkanlar böyle bir duruma elverişli değildir.

Eğer aile, maddiyet, imkanlar uygun olsa dahi TBMM'nin Kayseri'ye nakli sonrasında diğer şehirler nezdinde de devam edebilirdi. Düşman kuvvetleri Kayseri'ye yaklaşırsa buradan taşınmakta söz konusu olacaktı. O nedenle duruma geçici değil kalıcı, kesin çözümler bulmak zorunluydu. Mehmet Vehbi Bey' de duruma kesin bir çözüm bulma taraftarı idi. Vehbi Bey'in bu konuşmasından sonra TBMM'nin Kayseri'ye nakli konusu mecliste oylanmış ve mebusların çoğunun Mehmet Vehbi Bey ile aynı fikirde olmasından dolayı teklif reddedilmiştir. Taşınmak ve bir nevi durumdan kısa bir süre için kaçmanın bir çare olmayacağı kanaatine varmışlardır.

TBMM Zabıtlarında Mehmet Vehbi'yi bu kadar ateşli görmüyoruz. Gizli celseler karar alınma konusunda saatlerce hatta günlerce tartışmalar yapılmış oturumlardan oluşmaktadır. Meclis toplantılar yaparken diğer taraftan mücadeleler devam ediyordu. Birinci İnönü Muharebesi yapılmış, milli kuvvetlerle yaptıkları mücadeleden çok fazla yıpranan Yunanlılar geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Bu

⁴⁴TBMM GCZ (1337-1921), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, C. 1, s. 105, 106, 107, 108, 110.

muharebe Batı Cephesi'nde kazanılan ilk muharebedir. İsmet Bey'in rütbesi generalliğe yükselmiştir. Ayrıca Sevr tatbikçilerine milli teşkilatın ne demek olduğu gösterilmiştir.

TBMM bir taraftan İtilaf Devletleri, ordunun ve halkın durumu, işgaller, anlaşmalar, konferanslarla uğraşırken diğer taraftan da ülke içinde baş gösteren propagandalarla uğraşıyordu. Tüm bunlara karşı Mehmet Vehbi'nin gizli oturumlarda konuşmalarından biri:

“Efendim, biz buraya niçin toplandık? Memleketimizin en kıymetli akşamı cennet gibi mabetlerimiz ve birçok abidatı İslamiyemiz bugün en adi bir düşmanın ayağı altında çiğnenmektedir ve onun karşısında henüz daha tecavüz değil, müdafaa vaziyetindeyiz. Bu vaziyeti ancak yirmi ay sonra temin edebildik. Son bize Cenabi Hakkın inayeti ile İnönü'de kazandığımız zaferle davamızı henüz mukaddimesini temin etmek üzere bulunuyoruz. Adeta bu vaziyet karşısında Bizans'ın İstanbul'un bütün fırka cereyanları bütün levsiyatı Ankara'nın nezih muhiyetine de sirayet etmek istidatı göstermiştir. Bugün henüz daha bir karış toprağımızı kurtaramadığımız halde kadın, erkek, ihtiyar genç Sultan Osman'ın ve Ertuğrul'un türbesine varıncaya kadar en büyük makamları, en büyük makamlarımızı Yunan çiğnediği halde burada firkalar ihdasına çalışıyoruz. Ben zannediyorum ki burada fırka yapmak dinsizlikten, vatansızlıktan başka bir şey değildir. Benim ecdadımın toprakları çiğnenirken burada bir takım sefiller kalksınlar da memleketin içine bomba koymaya teşebbüs etsinler. Efendiler, yetişir bu memleketin son merci son istinatgahı, işte şu mukaddes topraklardır. Mevki düşüncesiyle firkacılığa kalkışmak müdafaaı işgal etmek, bu dinsizlikten, vatansızlıktan başka bir şey olamaz. Efendiler biz buraya kelleimizi koltuğumuza aldık geldik. Fakat henüz memleket kurtulmamıştır. Uşak'ta bugün Yunan kuvvetleri... hayalden hatırdan geçebilecek şeyler değildir. Vakit bulmayan Yunan İstanbul'da hükmünü icra ediyor. Payitahtı İslamiye'de, Anadolu'da bulunuyor. Venizelos'un yevmi mahsusunda, bütün Müslümanların, ezandan başka bir şey işitilmeyen Balıkesir'de kadısı da cebren kiliseye götürülüyor. Onlar orda bu felaketler altında inerken... Kahrolsunlar. Arkadaşımın ima etmek istediği şeyi biliyorlar ki hiçbir zaman Muhittin Baha Bey ve diğer arkadaşlar benim hatırımdan... Binaenaleyh efendiler biz bu memlekette ve zannediyoruz ki hepimiz ferden birer birer... Eğer başımıza birer şapka koysaydık herhalde bundan müreffeh ve mesut bir yerde... Fakat yegane bizi sevk eden cihet ancak ve ancak ezanı

Muhammedi (Alkışlar) bunun karşısında efendiler, bugün gözümüz önünde bir Azerbaycan faciası vardır. Oradan gelmiş Müslümanlar vardır. Faciayı bu Müslümanlardan dinlerseniz, efendiler gözlerinizden yaş akar. Yunan ne yapmış ise ne yapıyorsa yapılmıştır ve görülmüştür. Binaenaleyh bu memleket ancak ve ancak ahkamı İslamiye'nin ve Kuran-ı Kerim'in ahkâmının bakası sayesinde kurtulur ve bu millet onun hadimi olalım diye çalışıyor. Başka vadide çalışanlara bin kere lanet olsun. Pek sarıh, pek vazih hakkı ticaret vardır. Hakkı bey vardır. Binaenaleyh ben evladımı hiçbir zaman piç olarak kabul edemem. Bu memleketin muhtaç olduğu... elimizden geliyorsa vatanını seven her fert, dinini seven her fert aklın, mantığın kabul ettiği tariki takip edelim.'⁴⁵

Mecliste sadece takrirler, teklifler, öneriler konuşulmuyordu. Her türlü konu mebusların kendi düşünceleri ile dile getirilebiliyordu. Çoğu zamanda karşılıklı konuşma biçimlerine dönüşebiliyordu. Yapılan bu Milli Mücadele'de yeni bir devlet kurulmuş ve bu durumun inşası çok zor olmuştu. Bu inşanın ilk adımı olan Birinci İnönü zaferini diğer zaferler takip etse de sorun bununla çözümlenememişti. Karşıdaki düşman asil, dürüst ve karakterli olmadığından yenildikleri halde hala ülkeyi karıştırma düşüncesindeydi. Hiçbir şey yapamasa dahi ülkenin kadınlarına, kızlarına tecavüz etmiş, insanların dinlerine saygı göstermemiş, camilerini yakıp yıkmış, imamları zorla kiliseye götürecek kadar aşağı bir düşmandı.

Mehmet Vehbi Bey dinine olan sevgisi ve saygısı ile tanınmış muhafazakar bir mebusu. Düşmanın alçakça tavırlarını görmezden gelemezdi. Zira Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde görev yapmış bütün mebuslar eşi benzeri görülmemiş karakterde dürüst, vatanperver, namuslu ve haysiyetli kahramanlardı. Savaş bitse dahi yapılanlar kabul edilemezdi. Kesin çözüm bulunmalı ve düşman tamamen Misak-ı Milli sınırlarından dışarıya atılmalıydı.

⁴⁵TBMM GCZ (1337-1921), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, C. 1, s. 127, 128.

4.3.1.7. ORDUNUN DURUMU VE MEHMET VEHBİ BEY'İN RAPORU

Birinci İnönü Muharebesi başarıyla sonuçlanmıştı fakat orduda çok fazla zayihata neden olmuştu. Ordunun durumu zaten perişandı ellerinde teçhizat yoktu olmayan imkanlarla savaştan sonra daha da kötü duruma gelmişti.

Mecliste ordunun durumu konuşulmuş ve ordunun daha çok neye ihtiyacı olduğunu öğrenmek, hal ve vaziyetini tespit etmek için cepheye bir heyet gönderilmesi kararına varılmıştı. Cepheye gidecek heyet içerisinde Mehmet Vehbi Bey, Sinop mebusu Rıza Nur, İzmir mebusu Mahmut Esat Bey vardı.

Cepheye giden mebuslar bir rapor hazırlamakla görevlendirilmişlerdi. Hazırlanan raporu Vehbi Bey şu şekilde meclise sunmuştu: *“Efendim, birincisi: maaş meselesidir. Cepheye dört aydır maaş alamamışlar. Yalnız İsmet Paşa Hazretlerinin aldığı bir miktar para ile Eskişehir’dekilere mayıs maşatını vermişler. Aralık mütedahil olarak mart, nisan, mayıs ve temmuz katiyen alınmamıştır. Bu defa Reis Paşa Hazretleri cepheyi teşriflerinde bir miktar para götürmüşler. O bir miktar para ile zabitan müstesna olmak şartı ile her nefere birer lira para bile düşmez. Binaenaleyh her şeyden evvel cepheye kanını akıtan bir nefer veya bir zabıt veyahut bir kumandan hepsi müstesnadır. Sana ayda şunu vereceğiz ihtiyacı zaruriyen dersek ve geridekileri sağlam alırsa tesirinin ne kadar çok olacağını siz düşünebilirsiniz. Bütçemiz zaten açıktır. Yapılacak iş isterseniz arz... Bu ihtiyacın tatmini için bir kere müsavata kabul etmeliyiz. Eğer Maliye Vekili Bey ...yapmış olsalardı biz orduyu bugün bu halde görmezdik. Ve ben Garp cephesinin maşatını veremedim, binaenaleyh sizin tahsisatınızı da veremeyeceğim dese idi; bunu nefsimizde kabul etmeli idik. Bunu kabul ettikten sonra biz bittabi bu büyük teşkilatı bu büyük ihtiyacı temin etmek için azami bir hak kabul etmeliyiz ve memleketin bu felaketli zamanında peynir ekmekle... Diyelim ki, yüksek maaş yüz liradır, diye zabıt ve neferin maaşlarını verelim.*

İkincisi efendiler; su meselesi kıtalar yürüyüş esnasında susuz kalmıştır. Bunun için kırba, fiçi, tulum her tabura lazımdır. Hiç olmazsa bir tabura bir tane temin etmeli. Bugün şiddetle ihtiyaç gösteren bir iştir. Su muayyen bir mahaldir ve muayyen zamanda alabilirsiniz ve istediğiniz zaman istediğiniz kadar alamazsınız.

Büyük bir su yoktur. Binaenaleyh bunu vaktiyle tedarik etmek lazımdır. Bahusus çöl içinde kendi nefsimize tatbik edebilirsek ona göre hareket edelim.

Üçüncüsü: Tütün. Alay kumandanlarının tabakasında tütün yoktur. Neferat ot içiyor. Tütünü olan sigara kağıdı bulamıyor, yoktur. Bunun için bendeniz teklif edeceğim. Şimdi burada iki arkadaş gitsin derhal reji ambarlarını tembir etsin, vaziyet etsin, hemen gönderelim. Burada herkes kaçak bulabilir ve üç gün idare edebilir. Buradaki mevcudu bir görelim. Sigara mı, tütün mü ne olursa. Elimizde külliye tütün vardır. Rejinin bu havalide yerleri vardır. O havaliye derhal verilsin. Sonra sigara kağıdı gönderilsin.

Dördüncüsü efendiler: mektuplar. Gerek zabitan gerek efrad ailelerinden ve gerek müteallikatından mektup alamamalarından fevkalade müştekidirler. Bu da sahra postalarının gayri muntazam olmasından ileri geliyor. Bunun için mevcut gazete kağıtlarının münasip miktarda kestirilerek ve üzerlerine efradı askeriye mahsustur, diye bir damga vurulursa mesele halledilmiş olur kanaatindeyim. Her nefere birer tane, ikişer tane verilecek olursa gayet iyi olur.

Elbise: efendim elbise hepsinde yok demek doğru değildir. Bir taraftan da Müdafai Milliye Vekaleti gönderiyor. Yüzde sekseninde elbise yoktur. Elbiseleri eskimiştir. Veyahut kendileri giyip geldiği elbiselerdir. Şimdi kışlık elbise tedarikine, mükemmel elbise tedarikine kalkışmak vahidir. Bugün Amerikan bezinden, yelken bezinden ve elde bulunan öküz bezinden her şeyden az zamanda meydana getirilecek bir surette derhal teşebbüsatta bulunmalı, fedekarane teşebbüs etmeli. Bittabi bugün muzaffer olsak ordumuzu yarın terhis edecek değiliz. Sulhu imza edinceye kadar orduyu muhafazaya mecburuz.

Çadır: çadır yoktur. Hiç olmazsa bunlara portatif çadırlardan ve yahut o hizmeti göreceğ beylik verilmek suretiyle ledelhace üzerine çadır, ledelhace yorgan yapar. Bunlarının tedarikinin temini.

Gazetemiz yoktur. Paramızla abone olduk, gazete yoktur diyorlar. Biri İstiklal Gazetesi gösterdi. Mahumualiniz bu gazete Eskişehir'de çıkıyordu. Eskişehir'in sükutundan sonra, yirmi bir gün sonra eline gelmiş. Biz de vaziyeti bilelim ve ona göre efradı, orduyu tenvir edelim dediler.

*Sonra efendim, zaruri ihtiyaçlardan gördüğümüz bütün şeyleri söylemek lazım gelirse; farz edelim yemiş, sebze, seyyar bakkallar ordunun içinde tesis edilmeli. Mesela ilk vardığımızda bittabi ilk buhran neticesi bir mum ararsınız Polatlıda yok, artık ordu ve gerek Grup Fırka karargahlarında hiçbir şey yok, mum yoktur.*⁴⁶

Mehmet Vehbi Bey ve diğer mebusların müşterek hazırladıkları raporda öncelikle maaş meselesine dikkat çekilmiştir. Öncelikli olarak yiyecek, içecek sıkıntısına yer verilmiş olabilirdi fakat bu insanlar kendilerinden önce arkalarında kalan ailelerini, eşlerini, çocuklarını düşünen insanlardır. Maaş meselesine bu kadar önem verilmesinin sebebi budur. Eğer bu askerlere ailelerinin geçinebilecekleri kadar maaş verilse idi onlarda geride bıraktıkları için endişe duymaz, rahat ederlerdi. Günün koşullarında elde avuçta hiçbir şey yokken böyle bir durumun gerçekleşmesini beklemek pek doğru olmazdı.

Yiyecek ve su ihtiyacı zaruri ihtiyaçlardır. Karşılammama olasılığı yoktur. Askerler ailelerinden gelebilecek mektupları dört gözle beklemektedir. Ülkenin durumundan habersiz topraklarını savunmaya devam etmektedirler. Bütün bu ihtiyaçların giderilmesi elzemdir.

Mehmet Vehbi ordunun durumunu ayrıntılı olarak raporunda sunmuştur. Bunun için çareler aranmaya başlanmış ve yapılabilecekler tartışılmıştır. Öncelikle elzem konular değerlendirilmiş, fiziksel ihtiyaçlar alanında çalışılmaya başlanmıştır.

4.3.1.8.MÜDAFAA-İ MİLLİYE VEKALETİ BÜTÇESİ

Bütçeyi doğru planlamak ve gereken yere gerektiği kadar para ayırmak böyle bir durumda oldukça zor bir işti. Zaten elde avuçta bulunan para yok denecek kadar azdı. Var olanı da çok iyi değerlendirmek gerekiyordu.

Müdafaa-i Milliye bütçesi ve bu bütçenin kullanılışı hakkında mebuslar arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Tasarruf yapılması gereken bu dönemde bütçenin gerektiği şekilde kullanılmadığını düşünenlerden biri de Mehmet Vehbi Beyefendi idi. Mecliste bütçe konusu açılında ilk söz alan mebus yine Vehbi Bey

⁴⁶TBMM GCZ (1337-1921), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, c. 1, s. 138, 139.

oldu. “Efendim, Müdafaa-i Milliye bütçesi tanzim edilmiştir. Bütçenin 323. faslının (3, 897, 500) lira melbusat ve teçhizat bedeli olmak üzere konulmuştur. Biz de bunu aynen kabul ettik. Nakliyat faslına (760 000) lira konulmuştur. Muhasebat Müdürü ile bilmüzakere (510 000) lira kabul edildi. Ahiren Müdafaa-i Milliye Vekaleti iki milyon lira yeniden teçhizat ve melbusat için istiyor. Bir milyon da nakliyat için istiyor. Evvelki verdiğimiz (3 897 500) liranın hesabatını, müfredatı veçhile ananatiyle, usulü muhasebeye tevfikân ne kadar nefer iksa edilmiş, ne kadar masraf ihtiyar edilmiş üç günde, beş günde. on günde bunun hesabını almak ihtimali yok. Binaenaleyh biz dedik ki; bu hesabat gelinceye kadar biz size para veremeyiz. Çünkü evvelce bize böyle bir celse-i hafiyede bütün asker Teşrinisani nihayetine kadar giyinmiş bulunacaktır demişlerdi. Halbuki cepheden gelenlerden istiyoruz ki Garp cephesinde, Uşak'ta asker soğuktan donmuştur. Bu üç milyon küsur dört milyona yakın bir paradır - bunun bir milyonunu hayvan mubayaasına verdik diyorlar. Kalıyor üç milyon. Bu para ile ne kadar efrad giydirilmiştir? Bu meydana çıkabilir. Ancak bu hesabat alamadığı için havalesi verilmedi. Bilahare bunlar yeni mübayaatın havalatının bittiğini ve yeni mubayaa için ellerinde tahsisat bulunmadığından gelen malların alınmadığını ileri sürerek bu tahsisatın müstacelen kabulünü ve malumatın bilahare verilmesini dermeyan ettiler ve ancak bunu bu suretle heyeti umumiyenize getirdik”.⁴⁷

Vehbi Bey burada verilen paraya karşı değildir. Fakat bu paranın verilmesi gereken yere ulaşmadığı kanaatindedir. 3 milyon lirada dönemin içinde bulunduğu şartlar nedeniyle çok büyük bir paradır. Bursa mebusu Operatör Emin Bey’de aynı görüştedir. Hastanelerde aynı odalarda sıkışık yatan hastalar, parasızlıktan çıplak donarak ölenler hakkında uzun bir konuşma yapmıştır. Asıl sorun bütçenin denetlenmemesidir. Vehbi Bey konuşmasının devamında “Efendim ben zannediyorum ki arkadaşlarımızdan içimizde bu üç milyon liranın verilmesine itiraz eden yoktur. Mesele, evvelce verilen üç milyon liranın nerelere verildiğini tetkik etmektir ve herkes kendi kulağına gelen şikayeti burada dertleşmek nevinden söylüyor. Bendeniz Encümen namına diyorum ki, bu üç milyon lirayı verelim. Muvazene-i Maliye Encümenimiz on gün zarfında bu hesabı isteyecektir, yani takip edecektir. Ta ki evvelce verilen para hakkında malumatı kafiye alınıncaya kadar. Bilahare bunu heyeti celilenize ancak münasip bir zamanda arz etsin ve bir de son

⁴⁷TBMM GCZ (1337-1921), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, c. 2, s. 238, 239.

olarak Ali Rıza Bey bir şey buyurdular ki, ordulara ve firkalara bir muhasibi mesul tayin etmek meselesidir. Onu da tasvip buyursanız çok iyi olur. En lüzumlu bir meseledir."⁴⁸

Bütçe konusunda Mehmet Vehbi Bey'in en büyük destekçisi Rıza Nur Bey olmuştur. Ortada bir para var fakat paranın nereye gittiği konusunda çeşitli görüşler vardı. İhtiyaçların karşılanmaması ve giderek artması durumu daha da karmaşık hale sokmuştur. Maddiyeti takip edebilecek bir Maliye Encümeni mevcut olduğu halde paranın hangi ihtiyaçları karşıladığı konusunda yeterli bir bilgi yoktur.

Bütçe konusunun bu denli ortaya konulması durumla alakadar olan mebusları tartışmaya itmiştir. Konu mecliste uzunca tartışılmış ve kesin çözüm Rıza Nur Beyefendi'den gelmiştir. Sinop Mebusu Rıza Bey'in orduya bir muhasebeci tayin edilmesi ve paranın bu muhasebeciler tarafından nerelere aktarıldığı, ne gibi ihtiyaçların karşılandığının hesabının tutulması istendi. Mecliste reye sunulan bu teklif büyük çoğunlukla kabul edilmiştir.

4.3.1.9.LONDRA KONFERANSI VE MEHMET VEHBİ BEY'İN GÖRÜŞLERİ

Mecliste gündem konuları değerlendirilirken Londra'da bir konferans teşkil edildi. 25 Ocak 1921'de Lord Curzon Paris'teki bir toplantıda Osmanlı delegeleri ile birlikte Ankara temsilcilerinin de Londra'da yapılacak konferansa davet edilmelerini teklif etmişti. Onları bu yöne döndüren türlü sebepler arasında Ankara'nın gittikçe güç kazanması, müttefikler arasındaki bağlantıların zayıflamaya başlaması, İstanbul ve hilafet meseleleri yüzünden Müslüman tebaa ile aralarının açılması elbette başta gelen sebeplerdir.⁴⁹

TBMM'de Londra Konferansı'na gidecek Sulh Murahhas Heyeti hakkında bir gizli oturum açıldı. Mehmet Vehbi Beyefendi "*Efendim, Cenabı Hakka çok şükür ki bugünü de gösterdi. Harita-ı alemde silinmek istenen bir milletin nihayet reyine*

⁴⁸TBMM GCZ, (1337-1921), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, c. 2, s. 243, 244.

⁴⁹Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1974, 4. Cilt, s. 32,33.

müracaat ediliyor. Biz nasıl memleket içinde bin müşkilat ile gayeyi anlatabildiysek, zannediyorum ki, hariçte bunun binde birini yapamadık. Bu da tabii efradımız mahsur, vesaitimiz mefkut ve bundan dolayı yapamadık. Böyle bir fırsat ele geçtikten sonra ondan herhangi bir surette istifade ederek pek meşru pek muhik bendenizin kanaatime göre efsar-ı umumiye-i cihanda neşir ve işaa edebilirsek efsar-ı umumiye-i cihanda lehimize daha büyük tahavvüller husule getirmesi pek kati olan biz kainata ilan ve işaa edebilirsek bizim için büyük muvaffakiyettir. Bunun için bin müşkilatla Roma'ya bir adam gönderebildik. Şimdi bizim idamımıza karar vermiş olan merkez Londra'ya giden böyle bir heyet, oraya gidinceye kadar diğer bir merakizdeki efsar-ı umumiye-yi tenvir ederse biz bundan fevkalade istifade ederiz. Binaenaleyh bendeniz kendi kanaatime göre en son noktaya kadar bu heyetin gitmesine çalışmak iktiza eder. Farz edelim ki bizden heyet istememiş olsalardı ve İstanbul'dan yalnız bir ikinci heyet isteselerdi, hepimizin kalbinden geçen İstanbul'dan gidecek heyetin içerisinde Anadolu'nun metalibi milliyet ve muhikasını terviç edecek adamların bulunmasını terviç ederdim.

Şimdi İstanbul'da az çok hak ve hakikati tanımaya taraftar olan hükümet namıyla bir heyet var. Onların intihar edecekleri adamlar herhalde Ferit haininin gönderdiği Rıza Tevfik serserisi gibi olacak da değildir. Fakat Anadolu'nun vaziyetini de tamamen ihata etmiş olmayacaktır. Benim kanaatimce buraya gelen zevat dahi henüz vaziyete vakıf olamadılar. Binaenaleyh, bittabi onlar, İngiliz süngüleri altında bugüne kadar geçirdikleri hadisatın tesiri tahtında bulunacaklar ve belki de az bir şeyle kanaat edeceklerdir. Bittabi Anadolu'dan giden heyetin ilk ve son sözü hududu millimiz dahilinde istiklali tammımıza temin etmek ve memleketimizin meşgul aksamındaki düşmanların çıkmasında ibaret olacaktır. Fakat tabii başa vurur gibi değil... Binaenaleyh bu heyetimiz şayet Antalya tarikiyle kabul edilmez ise ki henüz ona dair Heyeti Vekile'nin kati bir kanaatleri yoktur. Bendeniz öyle taraftar olurum. Şayet o teşebbüsâtı bir an evvel vakit geçirmeksizin bir an evvel yapmalı. Sırf biz orada propaganda vazifesi yapmak İstanbul heyetine müracaat etmek üzere gönderilmesine bendeniz taraftar oluyordum. Sırf propaganda yapmak, sırf o kaydı buradan dermeyer ederek onda tebeddül yoktur. Kanaatimiz müspettir. Son demine son akçasına, son neferine kadar buna çalışacaktır. Bendenizin kanaati böyle.

Yalnız gidecek heyete gelince; bilhassa İzmir, Saruhan, Aydın, Bursa, Karesi, Ayıntap gibi meşgul olan bu havalinin mebuslarından vaziyete vakıf, lisana aşına ve hukukumuzu muhafaza edebilecek tabii kendimiz ve kendimize ederiz. (Arkadaşların gitmesinde fayda mülhaza etmekteyim) bunlardan müşavir olarak, murahhas olarak değil memleketin vesai ki tarihiyesini toplamış insanlar olarak orada müdafatta bulunmalıdır. Neşriyatta bulunmak için gitmeli. Yani murahhas sıfatıyla değil. Bendeniz bu kanattayım. Herhalde murahhas olmak şart değil. Bendeniz bu kanaatteyim. Ve memleketimiz için pek çok fayda hasıl olacağına kaniim.

*Şuna da kaniim, ki bize orada istediğinizi verdik, diyecekler. Bu İngilizlerin bir oyunundan ibarettir.*⁵⁰

Londra Konferansı düzenlendi ve TBMM adına Bekir Sami Bey katıldı. 1921'de konferans Türkleri dinledi. Yunanlıların çağırılmadığı fakat hem İstanbul hem de Ankara Hükümetlerinin temsilcilerinin bulunduğu bu oturum ciddi ilgi çekici idi. Bekir Sami Bey Misak-ı Milli'den fedakarlık yapılamayacağını Anadolu'nun mutlaka boşaltılması ve Türkiye'ye Avrupa'da 1913 sınırlarının geri verilmesi gerektiğini açıklamıştı. Bu şartlar altında konferans Sevr Anlaşması'nda bazı değişiklikler yaptı. Fakat Konferanstan bir sonuç çıkmayacağı başından belliydi.⁵¹Londra Konferansı TBMM Hükümeti açısından çok büyük bir siyasi kazanım olmuştur. Yeni Türk Devleti İtilaf Devletleri tarafından resmen tanınmış oldu.

4.3.1.10. İÇ AYAKLANMALAR VE MEHMET VEHBİ BEY

Bu dönemde Çerkez Ethem olayı cereyan etmiştir. Çerkez Ethem Batı cephesinin kumandasında olarak Kütahya bölgesinde bulunuyordu. Kardeşi ise mecliste mebus idi. Çerkez Ethem bir taraftan Batı cephesi kumandanı Albay İsmet Beyin emirlerini dinlememek, meclisle doğruca muharebeye kalkışmak gibi serkeşçe hareketlere giriştiği gibi bir taraftan çeşitli propagandalar ve faaliyetlerle milli birliği bozmak isteyenlerle el altından iş birliğinde bulunmaya başlamıştı. Kendisinin bütün faaliyetleri dikkatle takip ediliyor ve daha zararlı olmaması için tedbirler alınıyordu.

⁵⁰TBMM GCZ(1337-1921), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, c. 1, s. 367,368.

⁵¹Selahattin Tansel, s. 44, 45.

Çerkez Ethem bir müddet sonra Batı Cephesi Kumandanının emrine girmeyi reddederek ederek hükümete karşı açıkça cephe aldı. Mustafa Kemal Paşa eldeki bütün kuvvetlerden düşmana karşı faydalanmak gayesini güttüğü için onu iyilikle yola getirmek istedi ise de muvaffak olamadı. Hatta meclis üyelerinden bir heyet seçerek kendisine gönderilmesi bile fayda vermemiştir.

Çerkez Ethem'in durumunu değiştirmesi ve hükümete itaati reddetmesi üzerine nihayet Bakanlar Kurulu 27 Aralık 1920 tarihinde kendisini tenkile karar verdi. Çerkez Ethem üzerine gönderilen birlikler Ethem'i sıkıştırınca ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.⁵²

Durum üzerine Mehmet Vehbi Bey, Meclis'in gizli oturumunda şu konuşmayı yapmıştır: *"Biz taraflara ait delillerin haklı ve haksız olması üzerinde tevekkuf etmedik. Onlar tarafından kemali inzibat ile itaat edeceğimiz cevabı verilince ona hal olunmuş nazarıyla baktık. Binaenaleyh tarafeynin şu veya bu cihetle haklı şu veya bu sebeple haksız olduğu yolunda mana çıkarılmamasını sureti mahsusada rica ederim.*

Efendim, insanın bu gibi mesailin içinde bulunması talihinin fenalığına atfetmekten başka bir şey değildir. Çünkü bir tarafı dinliyoruz. O taraf kurşun atmadıkça ben de kurşun atmam diyorum. Bilalüzum vaziyetin verdiği his üzerine kendi üzerlerinde uyandırdığı hissiyat neticesi ufak şeylerden nem kapıyor. Bir kar topu ki eritmek lazımdır. Silah patlamaksızın Meclisi Aliniz hallederse bugüne kadar vatana ettiğiniz hizmetlerin en büyüğünü etmiş olursunuz. Bendeniz bunu rica ediyorum. Şöyle de olur, menedilir, böyle de olur, menedilir. Bunu selameti fikirle meneder, hatıra gelir ve bunu şimdi düşünmek olmaz, heyeti celilenizde. Çünkü birisinin hatırına bir şey geliyor, söylüyor meseleyi iğlak ediyor. Bir encümen intihap edilmek şartıyla ve encümen on, on beş kişilik teşkil olunur. Bu meseleyi tetkik eder. Orada etraflıca düşünür. Herkes elini vicdanının üzerine kor, tetkik eder. Meclis bu meselede hissiyatına tabii olmaya hakkı vardır. Fakat bundan tecerrüd ederek, vakayı göz önüne getirerek bir karar ittihaz ederler. Bize getirirler, o vakit münakaşa ederiz".⁵³

⁵² Midhat Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001, 6. Cilt, s. 3611,3612.

⁵³ *TBMM GCZ (1336-1920)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, c. 1, s. 294.

Çerkez Ethem hakkında bugün hala çeşitli söylentiler mevcuttur. Bir taraf O'nun 'vatan haini' olduğunu düşünürken diğer tarafta kandırıldığını düşünmektedir. Çerkez Ethem anılarında şunları söylemiştir: *“Suçlular affedilmeyi kabul eder, ben suçlu değilim. Aziz vatan için herkesten önce yola çıktım. Mevkii ve şeref düşünmedim. Bu durumdan dönmektense iftiraya uğramış bir mağdur olarak ölmeyi tercih ederim. Bugün dahi sebeplerini bilmediğim için izahtan mahrum olduğum sebeplerle memleketim, vatandaşlarım ve tarih huzurunda ihanetle tescil edilmiş durumdayım. Kesinlikle ithamlarım ağır mesuliyetine layık bir günahkar değilim, fakat gerçekleri tarafsız bir mahkeme huzurunda izah edebilecek miyim? Hayır. O halde gurbette devam edecek ve gurbette öleceğim. Ta ki akibetim günün birinde o ilk günlerin tarihini yazmak isteyen kimselerin dikkatini çeksin ve bu meseleyi baştan sona ele alsınlar. Belki çok hatalarım olduğunu, fakat asla vatan haini olmadığımı tespit etsinler.”*⁵⁴

Çerkez Ethem olayını Koçgirili Hadisesi takip etmiştir. Koçkiri aşireti Koçhisar'da oturmakta idiler. Koçgir aşiretinin reisi Haydar Bey Mondros Mütarekesi sıralarında Kürt Yükselme ve Yardımlaşma Cemiyeti'ne yazılmış ve bu cemiyetin bir dalını kendi başkanlığı altında İmralı'da açmıştı. Haydar Bey diğer bütün aşiret reislerini bu cemiyete kaydetti. Bu cemiyet Jepin isminde de bir gazete çıkarmaya başladı. Bu gazetede Kürt bağımsızlığı hakkında yazılar yayınlanıyordu. İlk olaylarda halkı tahrikte ön ayak olan Alişir'in rolü büyüktü. Koçgiri Ayaklanması'nda da bu adam elebaşı durumunda ve pek çok kötülüklerinde başı olarak ileri atılmıştı. Alişir 1920 Ekim ayında etrafına yüz elli kadar cahil halkı toplayıp Kemah'ın köylerine yağmacılığa ve taarruza başladı. Koçgiri Aşireti reisi Haydar Bey'de asilere gerekli direktifleri vermeyi unutmuyordu. Bunun üzerine 13 Mart 1921'de Vekiller Heyeti kararıyla Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa seferde ordu komutanı görev ve yetkisiyle Koçgiri Aşireti Ayaklanması'nı bastırmakla görevlendirildi. Tahrikçi, karıştırıcı ve eşkıya reisi olanlar yakalandıkça tutuklu olarak ve kaçmalarına hiçbir şekilde meydan verilmeyerek Sivas Merkez Komutanlığı'na sevk ve teslim olunacaklardır. Bunların isyan ve eşkıyalıkta ayak direyenlerin mallarına el konulacak ve en yakın hükümet merkezine teslim ile evleri yakılacak ve yıkılacaktır.⁵⁵TBMM başlangıçta bu hareketi tehlikeli görmemiş,

⁵⁴ Ahmet Seyrek, *Çerkez Ethem'in Anıları*, İstanbul: Nokta Kitap, s. 7.

⁵⁵ Türk İstiklal Harbi, *İç Ayaklanmalar*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1964, 6. Cilt, s. 151, 152, 153, 157.

sonrasında ise çok fazla uğraşmışlardır. Bu aşiret dayanak olarak Sevr Anlaşmasını alıyor ve kendilerine özerklik verilmesini istiyordu.

Olaylar ciddi boyuta ulaştınca Meclis gündemine de taşınmıştır. Mehmet Vehbi Beyefendi gizli oturumda konuyla ilgili görüşlerini açıklamıştır: “Üç gündür benim sözüm takririm var. İki kelime ile reye koymadan izah edeyim. Yalnız Koçgırlilerin hakkı aranmaz, bütün ahalinin hukuku aranır. Onun için İstiklal Mahkemeleri'nin hiç biri nüfuz altında değildir ve İstiklal Mahkemelerimizin nüfuz altında olduklarına kani değilim. Her taraftaki arkadaşlarımız nezahatini koruyarak iş görürler. Binaenaleyh hiçbir İstiklal Mahkemesinin bir nüfuz tahtında olmalarını kabul etmek, doğru değildir.

İkincisi; Nurettin Paşa hakkında söz söyleniyor. Ben şunu arz edeyim ki bu neticeyi ilk görenlerdenim. Şu halde bize yaptıklarını ufak bir nazarla görmek kafidir.

Üçüncüsü; oraya gidecek Heyet-i Teşkileye gerek buradan gönderilmesi, gerek üç günden beri cereyan eden ki bunlar hep avarızdır, esastan bahsettiğim yok, müzakerat neticesinde oraya gidecek heyetler bir şey yapmayacaktır ve bunu buraya yazıyorum. Oraya gidecek heyet için idari ve zaruri bir vaziyet vardır. O da aftır. Zaman gelecek görüşeceksiniz. Ben kendi nokta-i nazarımı teşrih ettim. Bu benim hakkımdır. Binaenaleyh gönderilecek heyet memleketin her tarafından yapılması lazım gelen esasatı yapmak için tetkikatı lazımede bulunsun. İnşallah neticeyi yine burada görür ve görüşürüz. Efendiler Dersim'de ben iki buçuk sene kaldım”.⁵⁶

Haziran'ın nihayetine sonuna kadar birçok elebaşılar ile asiler yakalanmıştır. Bu meyanda 17 Haziran 1921'de asi ele başlarından Haydar Beyin kardeşi ve onunla birlikte 32 asi ileri gelenide teslim olmuş, teslim olan 500 asi mahkeme edilmek üzere Sivas'a nakledilmiştir.⁵⁷

TBMM'yi istemeyenler, padişah, hilafet, saltanat taraftarı olanlar, başlangıçta Kuva-yi Milliye'ye destek verip sonrasında düzenli orduyu reddedenler, en başından beri Avrupalı Devletlerin kışkırtmaları sonucunda bağımsız Kürt devleti kurmak isteyenler Yeni Türkiye'yi oldukça zora sokmuştur. Hükümet bir taraftan İtilaf

⁵⁶ TBMM GCZ,(1337-1921) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, c. 1, s. 262.

⁵⁷ Türk İstiklal Harbi, s. 171.

Devletleri, savaşlar, baştan inşa edilmesi gereken bir memleketle uğraşırken diğer taraftan da bu memleketin içinde bulunan ve sorun çıkaran gruplarla uğraşıyordu. İç isyanlar hükümeti çok fazla sıkıntıya sokmuşlardır. Bu isyanların çoğu büyümüş ve devletin başına çok büyük sorunlar açmış isyanlardır.

Nihayetinde tüm bu isyanlar milli egemenlik için hiç düşünmeden canlarını ortaya koyabilecek bu asil millet tarafından güçlkle de olsa bastırılabilmiştir.

4.3.1.11. KONYA İSYANI VE MEHMET VEHBİ BEY

İç isyanlar devam ederken İkinci İnönü Muharebesi de devam ediyordu. Akabinde de Konya İsyani patlak verdi. Evvelce Konya Valisi bulunan ve İstanbul'daki İngiliz ajanlarının aracılığını yapan Cemal Bey'in bu bölgede ektiği kötü tohumlar 1920 yılı Ekiminde tekrar filizlenmişti. Bu ayaklanma hareketi İstanbul'daki aynı kaynaklar tarafından kışkırtılmış ve geniş Konya bölgesinde yine aynı elebaşılardan sahneye konulmuştur.

Konya'da ortaya çıkan komuta boşluğu Konya ve dolaylarını İngiliz Muhipleri Cemiyeti üyesi olan vali Cemal Bey'in hükmü altında bıraktı. Konya'yı nüfuz ve tahakkümü altına alan vali Cemal Kuva-yi Milliye ruhunu öldürmek, vatanseverleri ezmek ve Konya'yı ulusal ülküye menfi bir merkez haline getirmek için elinden geleni de yapmaktaydı. Kurtuluş hareketinden yana olanları fırsat buldukça Konya'dan bir bir çıkarmaya başladı.⁵⁸

Padişaha bağlılık, milli hareketin vatan savunması yönünden yüklediği ağır fedakarlık ve külfetlerden kaçınmak, dini inanışları şahsi yararlarına alet edenlerin karıştırıcı faaliyetleri, vatan haini bazı zayıf ahlaklı insanların para ile satılması ve bu gibilerin yaptıkları menfi propagandalar, kara ruhlu, kötü yaradılışlı bazı insanların hınç alma hevesleri, şahsi çıkarları gerici ve yobazların ortamı kendileri için elverişli bulmaları defaki isyanların başlıca sebeplerini teşkil etti.

Bu ayaklanma aynı zamanda Türkiye'nin bütünlüğü ve bağımsızlığını kurtarmak için Ankara'da kurulan Kemalist Milli Mücadele Hareketi'ni dağıtmak

⁵⁸ Necati Çankaya, *İrticai Olaylar ve İç İsyanlar*, İstanbul: ABOAjans, 1997, s. 96.

için İngiliz gizli hizmetinin çabaları ve para desteği ile Anadolu'nun bazı çevrelerinde olduğu gibi tertiplendiği hıyanetin devamı ve bir halkasıdır.

Konuyla ilgili Mehmet Vehbi “*Mesele-i isyanıyeye dair bendenizin bazı maruzatım vardır. Burada Konya vilayetinden gelmiş ve cephenin fedakarlığına ait telgraflar okunduktan üç, dört gün sonra bir sabah kalktık ki Konya’da büyük bir isyan olmuş ve isyan gittikçe büyümüş, üç gün evvel burada fedakarlığı alkışlanan halkın üç gün sonra vahşet derecesinde cinayetler ika ettiğini haber aldım. Gittikçe de tavazzuh eden hale nazaran yapılan vahşeti bile geçmiştir. İnsan dinlerken tüyleri ürperiyor ve fazla dinlemekten asabı müteessir oluyor ve tahammül edemiyor. Euzubillah o kadar feci ve zalimane yapılmış harekettir. Bizim burada Dahiliye Vekalaetinden işittiğimiz daima isyanın emaratından, eşgalinden, hareketından bahis olan cihetleridir. Asiler şöyle yaptılar, biz böyle yaptık. Filan yeri tuttuk, filan şeyi yaptık, diyorlar. Biz esbap ve avamil nedir, bu adamlara bu kadar caniyane bir hareket tavsiye edilmiştir. Bunların bir daha tekerrür etmemesi için men edilmiş midir? İkincisi, gazetelerle beyanname neşrediliyor. Asilerin filan güne kadar silahları teslim etmesi, şayet teslim olunmazsa pek hatırımda kalmadı o ciheti, Dahiliye Vekaletinden öğrenmek lazım gelir. Aileleri tahrip, evleri tahrip edilecektir. Efendiler, bir de maatteessüf orada dinliyorlar. Yarın oradaki İstanbul Hükümeti bir beyanname neşreder de Ankara’ya giden mebuslar ya buraya gelecekler yahut ailelerini tahrip ve hanelerini tahrip edeceğiz derse hiçbir suni kabahati olmayan çoluk çocuğun ceza çekmelerinden ise ben kendim gider İstanbul Hükümeti’ne teslim olurum. Bila sun ve bila taksir bir kadın ceza görmesin. Bunu benim vicdanım kaldırmaz. Bu ciheti de hükümetten sormak istiyorum ki vebale iştirak etmemiş olan kadınlar hakkında bu ceza tatbik edilmiş midir ve ediliyor mu?*”⁵⁹

Konya’da çıkan isyan milli kuvvete karşı yapılan ne ilk ne de son isyandı. Fakat Vehbi Bey isyanı sadece Konya İsyanı olarak değerlendirmenin yanlış olacağı kanaatindeydi. Konya halkının Milli Mücadele’deki fedakarlık ve özverisi oldukça fazlaydı. Bu isyan belli başlı asilerin çıkardıkları isyandı ve Konya’da bulunan komutan elindeki kuvvetlerle cesurca hareket ederek asileri dağıtmayı ve ön ayak olanları tutuklayıp takip etmeyi başardı.⁶⁰

⁵⁹TBMM GCZ, (1337-1921) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, c. 1, s. 198, 199.

⁶⁰İbrahim Sadi Öztürk, *Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde İç İsyanlar*, Ankara: Fark Yayınları, s. 73.

4.3.1.12. ERMENİLERLE MÜZAKERE

Londra'da kazanılan başarı milli kuvvetlerin gücüne güç katmıştı. Ermenilerle bir müzakerat yapma olayı gündeme geldi. Yusuf Ziya Bey, Nusret Efendi, Ahmet Muhtar Bey, Ömer Lütfi Bey'in görüşlerinden sonra Mehmet Vehbi Bey'de durumla ilgili görüşlerini şöyle dile getirdi: *"Bu husustaki beyanatı alilerine istinaden bir sual sorabilir miyim? Türklüğün ve Müslümanlığın bir düşmanı olan (Venizelos) mevkii iktidardan uzaklaşmıştır. Harici birçok şeyler işitiyoruz ve yine o meyanda Sevr muahedesinin suveri tatbikiyesi için Lord Corch tarafından bir layiha-i kanuniye tevdi edildiği yazılıyor. Bunun hakkında Heyet-i Vekilenin malumatı nedir. Bu mesele hakkında bittabi Heyet-i Vekilenin bazı malumatı vardır. Soruyorum, bu Sevr muahedesini İstanbul'daki Hükümet namına taşıyan heyet tarafından Avrupa'da imza edilmiştir. Ancak bu muahedenin muteber olup olmaması malumu aliniz olduğu veçhile o ahitnamenin şahsına taalluk eden hükümet tarafından tasdik edilmesi meşruttur. Bunun İngiltere Hükümeti tarafından tasdik edilmesi kafi değildir. Akit tarafından da tasdiki lazım gelir. Bunun Türklerce tasdik edilmesini arzu ediyorlar, fakat İstanbul ile münasebetimiz olmadığını bilmelerine rağmen ısrar ediyorlar. Bilmiyorum ne şekilde kabul ettiklerini. Ama biraz tahmin edebiliriz. Bunlarda da idrak ve izan vardır. Elbette azmimizi biliyorlar. Bir şey yapıp bunu hükümete tasdik ettirmek istiyorlar. Şu vaziyete nazaran bittabi İngilizler bu ahitnameyi bize tasdik ettirmek isterler. Muamelatı cebriyeye tevessül etmek arzusunda buldukları istibat olunamaz. Fakat bu münasebetle yine heyeti aliyenizin hatırına getirmek isterim ki bu hükümetin hikmeti teşekkülü 1335 senesi şubatında tespit edilen Misakı Milli prensipleridir. Yani Misakı Milli hudutları dahilinde siyasi istiklalini istihsal edinceye kadar bunun haricinde takarrür etmiş olan muahede ve mukavelatı sureti katiyede reddetmektedir. (Alkışlar) Diğer devletler ne mütalaada bulurlarsa bulunsunlar bizim için azmi imanımızı tağyir ettirecek hiçbir icap yoktur. Binaenaleyh bunların tehdidi yalnız İstanbul üzerinde kalır. Bu tebeddülün öyle beş ayda netice pezir olacağını hiç ümit etmiyorum. Gayei millimizin istihsali hususunda ve vaziyetimiz için bir medarı takvîyet olur. Mahaza bu gibi hususatta bütün bütün hayalata kapılmak doğru değildir. Vakia Venizelos'un Kostantin ile aralarında şahsi*

husumet vardır. Bu adam sonuna kadar bir daha mevki iktidara gelmemesi için son derece çalışacaktır. Biz bunu böyle tahmin etmekle beraber, Venizelos tarafından aleyhimize vaki olacak teşebbüsâtı behemahal kabul etmemiz doğru olamaz. Bir havadise göre de bilakis Gonaris kabilesinin Anadolu'ya karşı bundan evvel çizilen hattı harekette devam edeceğini haber alıyoruz. Binaenaleyh gevşememeliyiz. Daha ziyade azmimizde sebat etmeliyiz. Bahara kadar her türlü esbabı mukavemeti itmam etmeye çalışmalıyız."⁶¹

Ermeniler Birinci Dünya Savaşı boyunca Avrupalı Devletlerinde kışkırtmaları ile bağımsız bir devlet kurmak için Türk topraklarına saldırmış ve Anadolu'ya karşı oluşturulan her türlü olumsuz faaliyetin içine girmiş bir millettir. Milli Mücadele başarıyla devam ederken Ermenilerin Milli kuvvetler karşısında tutunamaması sonucunda müzakere istemeleri ve yakınlaşmaları çok normaldir. Mehmet Vehbi Bey duruma hemen olumlu bakılıp, anlaşma yapıp her şey unutulsun istemiyordu. Bu düşüncelerini mecliste de dile getirince diğer mebuslar tarafından da destek almıştır.

Sonuçta diğer milletler gibi Ermenilerde kendi çıkarları uğruna daha önce olduğu gibi sonrasında da hareket edebilirlerdi. Mebuslar anlaşma yapılmaması taraftarı da değillerdi. Anlaşma yapılsın fakat aradaki sınır korunsun, geçmişte yapılanlar unutulmasın istiyorlardı. Görüş birliğine varıldı ve konu bu şekilde çözümlendi.

4.3.1.13. I. MECLİSTE MUHALEFET GRUPLARI VE MEHMET VEHBİ BEY

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kuran Sivas Kongresi sırasında, delegeler herhangi bir siyasal parti için çalışmayacaklarına ant içmişti ve bu anlayış TBMM'ye taşınmıştı. Meydana getirilen TBMM üyelerinin hepsi dernek temsilcisi sayılmış, Meclis'in Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk genel kurulu yetkisinde olduğu kabul edilmişti.⁶²

⁶¹ TBMM GCZ, (1337-1921) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985, c. 1, s. 211, 212.

⁶² Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, s. 41.

Mecliste partcilik reddedilmekte ve tüm mebuslar tek bir gaye etrafında toplanmakla birlikte, birbirlerine yakın mebuslar zamanla bir araya gelerek ortak hareket etmek üzere çeşitli gruplaşmalar içine girmiştir. 1920 yılının ilk yarısında mecliste kurulan bu ilk grupların Tesanüd Grubu, İstiklal Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi ve Islahat Grubu olduğu bilinmektedir. Mustafa Kemal Paşa'ya göre bu gruplar meclis görüşmelerinde düzeni sağlamak ve oyların dağılmasını önlemek amacıyla kurulmuşsa da bunların varlıkları tersine bir sonuç vermiştir.⁶³

Üzerinde en çok tartışılan konular:

- Heyeti Vekile'nin görev ve sorumlulukları
- Başkumandanlık Kanunu
- Meclise ait yetkilerin kullanılış biçimi
- Vekil seçimlerinde aday gösterme yönteminin uygulanışı
- İstiklal Mahkemeleri
- Temel hak ve özgürlükler

Muhafif grup, asıl sorunun tek bir noktadan meclis egemenliği yerine giderek bir kişisel egemenliğe yönelişten kaynaklandığını öne sürüyordu. Bu sorunun temelini Meclis ve Heyet-i Vekile reisliğini aynı kişide toplayan 1921 Anayasası olduğunu düşünüyorlardı.

Olaylar bu şekilde cereyan ederken Mehmet Vehbi başlangıç aşamasında olan bu ikiliğin dışında kalmıştır. Sonrasında O da Birinci Grup üyesi olarak 202 mebus içine dahil olmuştur. Birinci Grup içinde Balıkesir'de Mehmet Vehbi Bey, Hacim Muhittin Bey, Kazım (Özalp) Bey bulunmaktadır. İkinci grupta ise Balıkesir'den sadece Abdülhafur Efendi yer almaktadır.⁶⁴

İkinci İnönü Muharebesi'nin başarı ile sonuçlanmasından sonra Yunan kuvvetleriyle Temmuz 1921'de Eskişehir-Kütahya muharebelerinde tekrar karşı karşıya gelmiş fakat iki tarafın denk olmamasından dolayı Mustafa Kemal orduları

⁶³ Atatürk, s. 594.

⁶⁴ Demirel, s. 123, 127.

Sakarya'nın doğusuna çekmek zorunda kalmıştır. Ordunun bu yokluk içinde yoluna devam etmesi imkansız gibi görünüyordu. Bu nedenle 7 Ağustos 1921'de Tekalif-i Milliye Emirleri çıkarılmış ve halktan orduya lazım olan teçhizatın bir bölümü sonradan devlet tarafından geri ödenmek üzere alınmıştı. Akabinde Sakarya Meydan Muharebeleri gerçekleşmiştir.

Sakarya Muharebeleri zamanında Ankara büyük bir tehlike içindeydi. Vehbi Bey tam o sıralarda Balıkesir'deki ailesini İnebolu üzerinden Ankara'ya getirtmiş bu bir çocuklarının maneviyatını artırmıştır. Halbuki o vakit pek çok mebus ve aileleri Kayseri'ye nakledilmişti.⁶⁵Sakarya Muharebeleri çok büyük bir galibiyetle sonlanmıştır. Artık yenilik zamanı gelmiş ve ardı ardına güzel gelişmeler yaşanmıştır. Fransa ile Ankara Anlaşması imzalanmış, Fransa ile savaş dönemi kapanmıştır. Büyük Taarruz gerçekleşmiş ve Yunanlılar Anadolu'yu terk etmişlerdir. Mudanya Ateşkes Anlaşması imzalanmış artık savaş sona ermiş ve diplomasi dönemi başlamıştır. Saltanat kaldırılmış ve Vahdettin ülkeyi terk etmiştir. 1921 anayasası yürürlüğe girmiştir.

4.3.1.14.TAHRİP EDİLEN YERLERDEKİ AHALİNİN DURUMU

Düşman kuvvetleri yenilseler dahi her türlü fenalığı yapıp geri çekiliyorlardı. Elde avuçta hiçbir imkan olmadan yapılan savaş sonrasında bin bir güçlükte geri kazanılan toprakların düşman kuvvetleri tarafından harap ve bitap hale getirilmesi oldukça feci bir durumdu.

Yakılıp yıkılan yerler sadece bir bölge ya da bir şehirle sınırlı değildi. Konu meclis gündemine de taşındı. Mehmet Vehbi Bey Sivrihisar Ve Mihaliççık kazalarında yetmişe yakın köyün bitik bir halde olduğunu, insanların durumunu açıkladı. Asıl sorun kış mevsiminin yaklaşmasıydı. İnsanların başlarını sokacak bir evleri bile kalmamıştı. Her yer ateşe verilmiş, taş taş üstünde bırakılmamıştı.

---

⁶⁵BP, Çantay, s. 3.

Mehmet Vehbi Bey durumu ve insanların haini açıkladıktan sonra çare yolları aranmış ve mebuslar yapılması gerekenleri şu şekilde özetlemiştir.

1. Harap olan şehir ve kasabaların planları masrafı hükümet tarafından karşılanacak
2. Köy ve kasabalarda her hane için ne kadar keresteye ihtiyaç duyulduğu tespit edilecek
3. Gerek ormanlardan sağlanan kerestelerin gerekse inşaat için lazım olacak malzemelerin nakliyesi için bölge ahalisinden yardım alınacak
4. Bu köy ve kasabalarda inşa edilecek evler için amele tutulacak ve az miktarda olsa para ödenecek

Vehbi Bey düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *‘‘Efendim, kış gelmiş bastırmıştır. Köylü şimdiden köyünü yapacaktır. İlerde o zeminliğini taş çatlasa başka yere nakletmeyecektir. Yaptığı yerde binaya tahvil edecektir. Binaenaleyh nazari olmaktan ziyade amelî olalım. Bugün köyler yapılırken yani köylüler zeminlik yaparken ki odun keresteyi bedava vereceğiz. Onlara en fena muhitlerde olanlar, yani bataklık kayalık yerlerde olanlar, müteferrik perişan olanlar için, mahallî kaymakamlara salâhiyet verilirse, büyük projelerden sarfı nazar, onlar bunu yapabilirler. Plâna tatbik edilecek kasabaları, hükümet şöyle yaptıracak, böyle yaptıracak, bunların hepsi hayali muhaldir. Yapılmayacak demektir. Şu halde yapılacak cihet bendenizce biran evvel bir kondoktör ile mahallî kaymakamına birer talimat vermekten ibarettir. Yüksek projelerle uğraşmakla bu olacaktır, diyen varsa gelsin buraya. Kâğıt üzerinde hepsi olur. Bize bu raporları yazmaya hacet yoktur. Bunun hakkında ciltlerle kitaplar yazılmış, memleketler nasıl imar edilir diye kitaplar dolusu yazı var ki onları tercih etmek, onları okumak da kafidir. Benim bugün amelî olarak görebildiğim şey; bir kondoktör ile birkaç ameleye verilecek emirden ibarettir. Parça parça ve perişan köyler, on haneli bir köy ne maarifi ve ne de başka bir surette terakkiyi temin eder.’’⁶⁶*

⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi(1921-1337), c. 1, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c014/tbmm01014104.pdf> (14 Aralık 2013).

Köy ve kasabalarda yaşayan insanlar için yapılacak olanlar hemen yapılmalıydı. Vehbi Bey konuşulanların hemen işleme geçmediği ve sözde kaldığını düşünüyordu. Fakat bu konuda durum çok farklıydı. İnsanlar evsiz, barksız, aç, susuz bir halde yaşamlarını sürdürmeye çalışıyorlardı. Çocuk ve bebek sayısı olabildiğince fazlaydı. Bu nedenle bu konu göz ardı edilmemeliydi.

Bu insanlara hükümet tarafından ev yapılırsa bile bunların geçimlerini sağlayabilecek imkanları da yoktu. Bağları bahçeleri yakılmıştı. Çoğu savaşta ailelerini kaybetmişti. Çalışacak durumda olanlar artık yoktu. Çocuklar ortada kalmıştı. Bağ bahçe sağlanıp, hayvan tedarik edilmeliydi

Bu oturumda Mehmet Vehbi Bey anlık çarelerin bir işe yaramayacağını bildirerek, kesin çözümlü olmak gerektiği taraftarıdır. Vehbi Bey hak ve adalet yanlısı bir vekil olduğundan sözünün kesilmesini de istememektedir. Her mebus gibi kendi sırasında ve süresi boyunca konuşmuş ve her zaman genç nesilleri düşünmüştür. Bu oturum Ziraat Bankası'ndan faydalanılacak şekilde karar birliğine varılarak kapanmıştır.

IV. BÖLÜM

4.4. 1923-1927 ARASI FAALİYETLERİ

4.4.1.II. TBMM DÖNEMİ (1923-1927)

1923'te yeniden seçimler yapılmış ve Mehmet Vehbi Beyefendi 2. Dönem'e de TBMM Karesi mebusu olarak seçilmiştir. Bu dönemde Yeni Türk Devleti'nin iç meselelerine büyük önem verilmiştir.

Siyasi olaylar, savaşlar sonlanmış artık devletin yapısına dönülmüştür. Bu meselelerde Mehmet Vehbi Bey çok aktif rol almış, birçok soruna el atmış ve çözüm yolları aramıştır.

4.4.1.1.SAĞLIK PROBLEMLERİ VE MEHMET VEHBİ BEY

Ülkede okuyup doktor olanların sayısının bu kadar az olmasına karşın onlarında iki veya üç sene zorunlu göreve tabi tutulması ve bu süre içerisinde başka yerlere nakledilememeleri sonucunda memleketin diğer yerleri açığa kalıyordu.

Doktor eksikliği sağlık konusunda çok büyük sıkıntılara neden oluyordu. Harap ve bitap düşmüş, savaşlarda çok büyük kayıplar veren ve yeniden inşa edilmeye çalışılan bir memleketteki en büyük ihtiyaç olan hastane ve doktorların azlığı çok büyük sorunlar yaratıyordu.

Bu kadar önemli bir mesele meclis gündemine de taşındı. Mecliste sözü geçen bir mebus olan Mehmet Vehbi Bey konuyla ilgili önemli noktalara değinmiştir: *“Efendim! Encümen 1339 senesinde çıkacak olan doktorları iki sene mecburi hizmete tabi tutmuş kendi parasıyla tahsil edenleri, meccani olarak tahsil edenleri üç sene olarak hizmete tabi tutmuştur. Bendeniz buna iştirak etmiyorum. Artık tafsilata lüzum yok. Memlekette nüfusun ne demek olduğunu hepimiz biliyoruz ve bunu muhafaza edecek tedbir-i sıhhiyedir. Memleketimizin öyle yerleri vardır ki, bir yerde*

*bir cenaze on gün ortada kalır. Niçin ölmüş, neden ölmüş? Bilinemez, kaldıramazlar. O cenaze de, kokar gider. Bunlara bizzat şahit oldum. Diğer taraftan bir komprime verecek küçük bir sıhhiye memuru bile yoktur. Bu itibarla mademki hepimiz umumi çalışmayı kabul ediyoruz. Bunu yalnız doktorlara hasretmek doğru değildir. Doktorlarımızla beraber her meslek erbabını mecbur tutmalıyız. Memleketin uzak noktalarına gitsinler, çalışsınlar, idare etsinler. Adliye memurları keza, mülkiye memurları keza. Bilumum memurin için bir esas kabul edilmelidir ve oralara gönderilmelidir, oralar bu ülkeden değilmiş gibi herkes yakın yerlerde kalmak istiyor. Uzak yerler memursuz kalıyor ve bu suretle oralar idare edilemiyor. Onun için burada bu maddeyi kabul etmekle beraber bütün memurin hakkında bu esas kabul edip bir madde tespit etmekten başka çare yoktur.*⁶⁷

Vehbi Bey sadece doktorların değil sağlık alanında başka görevlilerinde eğitilip bu anlamda yardımcı olmalarını istemiştir. Çünkü bir anda o kadar doktor bulmak ve memleketin her köşesine gönderebilmek olağan dışı bir uygulama olacaktır. Doktorlar haricinde görev yapacak olan insanların en azından bir doktor kadar olmasa da idare edebilecekleri kadar eğitim alıp görev yapmaları gerektiğini düşünmüştür.

Diğer taraftan günümüzle de benzerlik gösteren bir olaya değinmiştir. Mezun olan doktorların belirli noktalarda görev almak istemesi, memleketin uzak ve gerçekten çok ihtiyacı olan bölgelerine gitmek istememesidir. Fakat memlekette bu kadar lüks bir seçim yapabilecek bir ortam bulunmadığından bu durumun yanlışlığına dikkat çekmek istemiştir. Sonuç olarak mecliste bu zorunlu sürenin kaldırılması rey birliğiyle onaylanmıştır.

Her türlü mesele yakından takip edilerek Meclise taşınıyor, burada saatler hatta günlerce tartışılıyordu. Mehmet Vehbi'de etkili konuşmacılardan biriydi ve meclis konuşmalarında sıkça yerini almıştır.

⁶⁷TBMM ZC (1923-1339), C.1,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c003/tbmm02003043.pdf> (15 Aralık 2013).

4.4.1.2.BORÇLAR VE BÜTÇE HAKKINDA

Hükümet kadroları ve kadroların ihtiyaca göre belirlenmesi gerektiğini düşünen Vehbi Bey konu hakkında da bir açıklamada bulunmuştur. Gereken kadrolar ne eksik ne de fazla olarak değil tespit edilip verilmeli ve buna göre de bütçe oluşturulmalıdır.

Ayrıca memleketin çeşitli yerlerinde ne meclis, ne maliye ne de reis bulunmaktadır. Maliye alanında çıkan söylentilerde hükümetin gidişatın kötü olduğu kanaatindedir. Bu durum Mehmet Vehbi Bey'in canını çok sıktığı için mecliste uzunca bir konuşma yapmış ve çözüm önerileri aramıştır: *“Anadolu evvelce karargah olmadığı için, tabii mebanii askeriye memlekette bol bol mevcut değildir. Serhad olmayan, memleketin vasatı olan yerler maatteessüf bugün serhaddir. Onun için burada asker bulunacaktır. Tabii kıtaatı askeriye kış günlerinde açıkta duracak değildir. Hanları ve müsait yerleri alarak oturmaya mecburdur. Fakat bendeniz Maliye Vekili Muhtereminden ve Müdafaa i Milliye Vekili Paşa Hazretlerinden soruyorum. Bu mal sahipleri bermutat kağıt mı alacaklar, yoksa paralarını mı alacaklar? Bu hususta bütçeye para konmuş mudur? Geçen sene bu kürsüden Harp bitti, bu paraları verecek misiniz? diye sorduk. Müdafaa i Milliye Vekili Paşa Hazretleri yine bu kürsü milletten paralar veriliyor ve verilmektedir dedikleri halde hepimizi işhad ederim mensup olduğunuz devair-i intihabiyeden hiçbir kimse on para almamıştır. Binaenaleyh o geçti. Her şey gibi onu da geçirelim. Fakat hiç olmazsa bundan sonra olsun vergisini vermek ve yıkıldığı zaman yaptırmak için, bir muavenet olmak üzere onun kirası verilsin. Mal sahibi hiç olmazsa onun tahmin edilen kirasını almalıdır ve bu hükümetin yegane vazifesidir. İkincisi, encümenin mazbatasında 12. Sayfada Mazulini Adliye maaşatı için Adliye bütçesinde para kalmamıştır deniliyor. İstanbul gazetelerinde okuduğumuza nazaran yalnız mazulini Adliye değil, birçok mazulinin, memurini devletten açıkta kalanların tahsisatı kalmadığına dair feryatlar, kıyametler kopuyor. Şurada merkezi Hükümetin kazalarında, Konya kazalarında, sahillerde dahilde hele Şarka hiç gitme bütün mahkemelerde aza yok, müdde-i umumi yok, reis yok, hatta geçen gün İstanbul gazetelerinden birisinde, bir mahkeme reisinin hem milleti, hem Hükümeti tezyif eder surette istifası vardı. Bu gibilere*

memuriyet verilip de Ben Demirci halkının dilini anlamıyorum, şahitlerin dilini anlamıyorum, şahitlerin mübaşirlerin dilini anlamıyorum diyerek mahalli memuriyetine gitmez, İstanbul'da oturlarsa onlara para verilmemelidir. Dilini bilmedikleri halkın parasını almak doğru değildir. Binaenaleyh o adamları her halde tayin etmeli, tavzif etmeli. Bütçemizde makul memurun tahsisatı kalmamalıdır. Hem benim makuliyete aklım ermiyor; bir adam açıkta kalabilir. Fakat bu adam mebus olur, müddeti mebusiyeti biter, o vakit makuliyet maaşı almaya hakkı kanunisi vardır. Bir memurun bulunduğu memuriyet ilga edilir, makuliyet maaşı alır. Hasta olur. Doktorların raporu üzerine bir zarure tebdilihava icap eder, başka yerlerde de münhal bulunmaz. Açıkta kalır. Bu adam işe yaramıyor diye azledilir de makuliyet maaşı nasıl alır? Binaenaleyh bir memur ya caiz-ül istihdamdır, kendisine bir yer bulunur; istihdam edilir veyahut caiz-ül istihdam değildir, onun için kaydını terkin ederiz. Bütçe eğer müfredatı ile gelmiş olsa idi, iyice tetkikatta bulunurduk, inşallah o hakkımıza da bu Mecliste sahip olacağız. 1340 bütçesini müfredatı ile görmek isteriz. Girit memurini münfasılasına yirmi senedir Hükümet maaş vermiştir. Efendiler zannediyorum hala da veriyor. Trablusgarp memurini münfasılası, Rumeli memurini münfasılası Cezayirli Bahri Sefid memurini münfasılası, Suriye memurini münfasılası gibi hala münfasıla, münfasıla gidiyor ve yeniden de tayinler, terfiler oluyor, öyle bir çiftlik idaresi ki, ne varidatı belli, ne masrafı bellidir. Binaenaleyh Hükümetimizden, Heyeti Vekilemizden intizar ettiğimiz; bize bütçemizde tabiatın zarureti neticesi olarak meydanda kalmış memurlardan başka makul memurun maaşı göstermesin ve bu millete hiçbir semere, hiçbir fayda vermeyecek bir surette para sarf ettirmesin. Sonra bütçeyi az açıkla kapamak ve demin arz ettiğim gibi bu gibi, memurlara maaş bulmak için encümen Avans Kanunu hakkında Muvazene i Maliye Encümeni mazbatasının on altıncı sayfasında icra Vekilleri Heyeti tarafından teklif edilen ikinci ve dördüncü maddeler her daire için merbut cetvelde tefrik edilen miktarı tecavüz etmemek üzere masraf kısmından bir miktar tenzilat icrası ile Muvazene i Maliye Encümeni tarafından kadrolarda zaruri görülen bazı ilavat ve tadilatı ifa ve muhtelif masraf fusul ve meblağsı arasında münakale yapılabilmesini temin emeliyle tanzim kılınmıştır. Deniyor. Şimdi elimizde bulunan yüz on beş milyonluk, yüz yirmi milyonluk bütçenin ki bunun karşılığını memleket veriyor bunun maaşat kısmından başka masrafı var mı? Bunu bilmiyorum. Aleltilak masraf, diyor. Eğer bu masraf beyanında yapılacak yollardan, mekteplerden, köprülerden, limanlardan hulasa memleketin menafime para verenlerine doğrudan doğruya nafi

ve müsmir olacak masraftan kesiyorlarsa benzeniz bunu kabul etmiyorum. Kanaatimce bu tarzda doğru harekette bulunmuş olmuyoruz. Zaten bütçelere bir şey koymuyoruz. Mesela nafia bütçesine ne koyuyoruz? Sıfır. Velev koysak bile ihtiyacına göre sıfır derecesinde olan bu meblağdan da kesersek yazıktır. Kezalik her hangi bir vekâletin masrafından; mesela İktisat Vekaletinden, bilfarz tohumluk almayacak veyahut numune bahçeleri yapılacak, hulasa memlekete doğrudan doğruya nafti olacak ve Hükümetin vazaifi evveliye ve tahliyesini temin edecek kısımlardan tenzil ediliyorsa buna da acınır. Binaenaleyh, benzenizce bu masraftan tenzil etmekten ise kadrolarda tenzilât yapmalıdır. Fakat o doğru bir şey değil. Yani her sene kadro değiştirmek o da doğru bir şey değildir. Bütün Hükümet kadrosunu memleketin ihtiyacına göre tanzim etmeli ve hiç olmazsa 1340 senesi için Hükümet bir Kadro Kanunu mu getirecek yahut bütçeye merbut olarak kadro mu getirecek? Böyle, bütçelere merbut fakat kanuniyet kesp edecek tarzda maddeler koyarak mı çıkaracak? Her hangi şekilde olursa olsun, Hükümet kadrolar mı tespit etmelidir. Bu tarz üzerinde oynanması taraftarı değilim.”⁶⁸

Bu oturumda sadece kadrolardan değil, devletin ekonomi alanında kötü gidişatından da bahsedilmiştir. İnsanların yeni bir hayat kurmak, savaşın izlerini silebilmek için öncelikle kendilerini geçindirecek kadar paraya ihtiyaçları vardır. Bu nedenle bir iş kolu sağlanmalı ve çalışılmaya başlanmalıdır. Bu duruma önder olacak kurum da devletin kendisidir ama devletin maliyesinin de bu denli kötüye gitmesi durumu daha da zorlaştırmıştır. Vehbi Bey her düşüncesinden sonra onaylanmış fakat elde avuçta olayınca yine büyük bir adım atılamamıştır.

Milli Mücadele döneminde acil ihtiyaç olarak çeşitli alanlarda vergiler toplanmıştır. Bu vergiler makbuz karşılığında alınmıştır. Milli Mücadele bitince bu vergilerin geri iadesi söz konusu olmuştur. Vehbi Bey durum hakkında: “Efendim milli Hükümetimiz henüz müşime-i kaderde iken yani Meclis burada toplanmamış iken ve İstanbul Hükümetine karşı da isyan bayrağı kaldırılmış olduğu bir sırada muhtelif yerlerde bu kongreler Cidali Milliye devam etmek için muntazam ve esaslı bazı varidat temin etti. Mesela kuzudan üç kuruş, oğlaktan şu kadar, bilmem falan şeyden şu kadar, şundan şu kadar, şundan şu alınacak diye adeta bir duhuliye resmi

⁶⁸TBMM ZC (1923-1339), C.1,

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c002/tbmm02002026.pdf> (15 Aralık 2013).

tarzında para almıştır ki, Hükümeti Milliye teşekkül ettikten sonran o tarifeyi bir kanunla tespit etti ve kabul etti. Bu tarife ile alınmış olan mesela zeyden beş yüz lira, bin beş yüz lira alınmış ve yerine makbuz verilmiş, o para da cepheye bulunan efrada sarf edilmiş hesabı da Garp Cephesine verilmiş, şimdi bu paraları o adamlar dava edip alacak mı? Ne suretle alacaklar ve bu memleketin o zamanki mümessilleri tarafından verilen ve bir takdir sen şunu vereceksin diye alınan iade edilecekse Hükümetin bütün ianatı iade etmesi lazım gelir. Buna karşı ne düşündünüz?’’⁶⁹

Milli Mücadele sırasında gerek Tekalif-i Milliye gerekse arttırılan ve yeni konulan vergilerle ordunun ve memleketin masrafları giderilmeye çalışılmıştır. Buna karşılık alınan paraların savaştan sonra ödeneceğine dair makbuz verilmiştir. Savaş bitmesine rağmen devletin bu paraları geri ödeme gücü olmadığından durum çıkmaza girmiştir. Bunun yanında insanlara verilen bir söz de vardır. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti vatandaşlarının kendisine çok büyük saygı ve güven duyduğu bir hükümettir. Bu nedenle sözlerini de yerine getirmek zorundadır.

Mecliste tartışılan bu konu başka bir çarenin olmamasından dolayı taksitleme sistemiyle çözülmüştür. Öncelikle bu paraların küçük bir kısmı verilecek, ülkenin durumu düzelince kalanı verilecektir. O koşullarda yapılabilecek en mantıklı hareket olan bu düşünce diğer mebuslar tarafından da onaylanarak kabul edilmiştir.

4.4.1.3.KÖY VE KASABALAR HAKKINDA

Köy ve kasabaların her türlü ihtiyaçlarını gündeme getirmeye çalışan meclis bu oturumda bir soruna değinmiştir. Köy ve kasabalardan yolların yapımı için para toplandığı halde herhangi bir çalışma yapılmaması gündeme taşınmıştır. *“Efendim kanunun heyeti umumiyesinin ruhu, tahsisi tekaliftir, bu idare-i umumiye-i devlette belki kabulü tatbik değildir. İdare-i mahalliyeler de kırk elli senedir yol parası verip de hala bir karış yol yüzü görmeyen kazaların canı yandığı için mütemadiyen*

⁶⁹TBMM ZC (1923-1339), C.1,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c003/tbmm02003049.pdf> (14 Aralık 2013).

şikayetler neticesi Hükümet idare-i mahalliyyenin yol parası kısmında tahsisi teklifi kabul etti ve bu teklifi yaptı. Fakat bu kadar seneden beri yine maarif hissesi veren ve keza maarifleri için, vaktiyle beşer, onar lira toplayarak maarif komisyonlarının meydana getirdiği varidatı idare-i mahalliyyelerin varidatı umumiyesi meyanına mezcettiren köylü ve kasabalı bu tahsisi teklif kanunundan istifade etmediler. Bendenize tahsisi teklif, idare-i umumiye de kabul edilirse- ki bu layiha-i kanuniyyenin heyeti umumiyesi kabul edilince tahsisi teklifi kabul edilmiştir, çok iyi bir şeydir. Vaktiyle her kesin kendi mektepleri için, hastaneleri için ayırdığı varidat da umumi işlere tahsis ediliyordu, idare-i mahalliyyenin bütçeleri umumi bütçe tarzında çıkmaz, her hizmetin bütçesi ayrıca tanzim edilir, tetkik edilir, o suretle çıkar. Binaenaleyh evveleminde bu noktanın halledilmesi lazımdır. Bilmem maksadımı arz edebildim mi?”⁷⁰

Köy ve kasabalarda bir alanda çalışma yapmak için toplanan para daha mühim alanlara çekilebiliyordu. Bu alanda savaş zamanında ordu olmuştu. Köy ve kasabaların her türlü ihtiyaçları için toplanan para zorunlu ihtiyaçlar dışında orduya aktarılmıştı. Ama artık savaş bitmişti ve ilk iş olarak bu köylere sağlanabilecek ulaşım için yolların tamirine başlanmalıydı. Oylamaya sunulan bu mesele oy birliği ile kabul edilmiştir.

4.4.1.4.ZİRAAT KONUSU VE MEHMET VEHBİ BEY

Büyük önem verilen konulardan biride ziraattı. Mecliste her türlü konu hakkında düşünceler dinleniyor, sadece düşman ve işgallere önlemler alınmıyordu. Artık kalkınma zamanı gelmişti. II. TBMM döneminde tarihler 1923-1927 gösterdiğinde savaş dönemi sona erdiğinden sosyal konulara önem verilmiştir.

Öncelikli yapılması gereken halkın geçimini sağlayabilmesi idi. Halkın çoğunluğu da geçimini tarımdan sağlamaktaydı. Bu nedenle üzerinde çalışılması gereken alan ziraattı. Mehmet Vehbi Bey’de ziraat konusunda açık oturumlarda görüşlerini dile getirmiştir: “Bazı kimyevi gübreler veyahut cezalar vasıtası ile itlaf

⁷⁰TBMM ZC (1923-1339), C.1,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c002/tbmm02002021.pdf> (16 Aralık 2013).

etmek lazım gelir. Bunları köylü yapamaz. Esasen ziraat dairesinin bu gibi işleri yapmak için memurini vardır. Biz köylüye şayet düşecek vazife olursa onları yapmaya mecburdur diyoruz. Yoksa Hükümetin memurları gelecek, fenni bir surette yapması lazım gelen şeyleri yani şunu toplayınız diyecektir. Mesela geçen sene bir köyümüz namına tırtullar için müracaat ettik. İlaç yokmuş, bir netice çıkmadı. Bu sene burada müracaat ettim de ilacını buradan aldım. Götüreceğiz. Fakat elma, armut, erik ağaçlarını kuruttuk. Onun için eğer köylüler hükümete müracaat ederlerse, Hükümet de bunun ilacını ve istimalini öğretirse gösterilen tarzda köylüler bunu maalmemnuniye yapacaklardır. Ve hem de Hükümetin yaptığı fenni vesaiti ise öpüp başına koyacaktır. Yani fen memurlarının göstereceği, yapacağı şeyleri köylüler de yapacaklardır. Geçen gün hayvanatı muzıranın itlafi hakkında burada bir kanun kabul buyuruldu. Sonra İtlaf Fare Nizamnamesi ve buna benzer birtakım muzır böcekler ve sairenin fenni usuller dairesinde itlafi için Ziraat Müdüriyeti Umumiyesinin nizamnameleri, talimatları vardır. Burada onların tafsil edilmesine imkân ve ihtimal yoktur. Efendim yukarda arz ettiğim gibi bu hastalıklar ve mazarratların isimlerini dahi yazsak köylüler bunları anlayacak değildir. Köylü bunu görünce fen memurlarına haber verecektir. Hükümet bunlara usullerini öğretecektir. Efendim Meclisi Âli her zaman fen ve ilme kıymet vermek istiyor. Şimdi her halde ziraat memurlarının göstereceği, her halde takdirname değildir. Herhalde öğrendiği elindeki fen kitaplarına göre gösterecektir ve böyle yapacaksınız diyecektir. Yoksa vaktiyle gördüğünüz gibi tebhiratı fenniye yapılacaktır diye derelerden doldurup süpürge ile yolcuların üzerine serpilecek değildir ve ziraat memurları da böyle yapacak değildir. Ziraatımızın terakkiyatına lazım olduğu veçhile hizmet edeceğiz ve o nispette Hükümetimizin de faaliyeti artacaktır. Köylü de ona göre Tevfik-i hareket edecektir ve böyle ümit etmek isteriz ve böyle yürüyecektir.”⁷¹

Toprağın artık daha verimli hale gelmesi, insanların bilinçlenmesi ve arazilerini daha iyi kullanması ve devletin milletine bu konuda her türlü desteği vermesi, gerek uzmanlar gerekse köylülerin yardımı ile ziraat çalışmalarının hız kazanması gerektiğini düşünen Mehmet Vehbi Beyefendi, kuruyan ağaçlardan gübrelere, ilaçlara kadar her konudaki çalışmalara değinmiş ve yapılması gerekenleri

⁷¹TBMM ZC (1924-1340), C. 1,
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007003.pd> (15 Aralık 2013).

anlatmıştır. Vehbi Bey'in görüşlerine katılan mebuslar bunun için harekete geçilmesi konusunda karar birliğine varmışlardır.

4.4.1.5.MEMURLAR HAKKINDA

Vilayetler yeni baştan ıslah edilmeye çalışılırken en önemli konulardan biri de memur sorunuydu. Her alandaki çalışmalar için memurlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Tabii memurlara verilecek maaş konusu da gündeme gelmiştir.

Mehmet Vehbi Bey'de memurluk yaptığı ve bu işin nasıl yürümesi gerektiğini bildiğinden konu hakkında söz almak istemiştir. Memura verilecek maaş hakkında: *"Hatırımdan çıkmaz, meslekime ait şeydir. Binaenaleyh bunları yapamıyorlar. Çünkü ellerinde (170) bin liralık varidat var. Bunları tahakkuk ettirmek için memur istihdam, ederek 20 bin lira da onlara verecektir. Meclisi Umuminin üzerinde oynayabileceği laakal 600 bin lira, beş yüz bin lira yarım milyon lira olmayan bir vilayet hiçbir işe girişemez. Vilayet teşkil ederken bu esası nazarı dikkate alarak teşkil etmelidir. Bundan idare i mahalliyeler istifade edecektir. Bugün memleketin, halkın nefesine olan kısımlar idare i mahalliyelerdir. İşte hem bunlar tekemmül edecektir. Hem idare i umumiye istifade edecektir. Yani halkın verdiği paralar müsmir noktalara sarf edilecektir. Bendeniz bunu söylerken dahiliye vekilinin her şeyden evvel kendisini müdafaa etmesi ve bu ciheti nazarı dikkate alması lazım gelir. Ümit ederiz ki Dahiliye Vekili Ferid Beyefendi bu hususu nazarı dikkate alır. Dahiliye Vekaleti Meclise, Köy Kanunu, Belediye Kanunu, Belediye Rüsümü Kanunu gibi memlekete nafi ve ihtiyacımıza muvafık olan kanunları getirdiğinden dolayı kendilerine teşekkür etmişim. İnşallah bunu da getirirler. Bundan dolayı da teşekkür ederim."*⁷²

Her şey belli bir sistem içerisinde yürüyecekti. Anadolu'nun kalkınması bir döngü şeklinde planlanıyordu. Sağlık, ziraat gibi alanlarda yapılacak çalışmalar için memurlara ihtiyaç vardı, memurlar için maaşa, maaş için vergilere, vergi için halkın

⁷²TBMM ZC (1924-1340), C. 1, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007006.pdf> (15 Aralık 2013).

durumunun iyileşmesine, halkın durumunun iyileşmesi için meslek alanlarının ve çalışacak gücün olmasına ihtiyaç vardır. Maaş hakkında konuşmasını bitiren Mehmet Vehbi'nin görüşlerini destekleyen mebuslar çalışmaların hemen başlaması gerektiğini vurgulamışlardı. Mehmet Vehbi Beyefendi dinlenen, sözüne riayet edilen bir mebusu. Bu konuda da yine öyle olmuş ve oturum kapanmıştır.

4.4.1.6.ORDUNUN DURUMU

Daha önce ordunun ihtiyaçları, durumu hakkında ayrıntılı bir rapor hazırlamak için cepheleri dolaşan ve bu raporu meclise sunup derhal bir şeyler yapılması gerektiğini savunan Mehmet Vehbi Beyefendi ordu ile yakından ilgilendiğinden dolayı ordunun çalışması ve askerlerin tahsili hakkında bir konuşma yapmıştır. *“Efendim; her halde ordu bundan sonra yalnız böyle talim ve terbiyeli askeriye, yani silah atmayı öğretmek değil, gece dersleri vermek suretiyle tahsil ve terbiye de gösterebilir. Bu mümkündür. Bunu da teşci etmiş oluruz. Okuyup yazmaya, ilme kıymet veriyor isek çalışan, okuyup yazmak öğrenenlere de bir suhulet gösterelim. Bendeniz bunu takrir ile teklif ettim. Encümen de muvafakat ediyor. Paşa Hazretleri de bu bapta ordunun aldığı vaziyeti daha iyi bilir.*

Bendeniz iptidai tahsili diyorum. Zaten teklifim iptidai tahsilidir. Yoksa lise tahsili olacak değil. Burada lise ismi ortalığı şaşırıyor. Beşinci sene iptidaidir. Liselerin beşinci senesi iptidaidir. Burada, yani orduda buldukları müddetçe bizim köylülerimize okutacağımız biraz kıraat, biraz hesap, biraz ilmihaldir ve biraz da milli coğrafya ve milli tarih hakkında bir fikir vermektir. Böyle bir yol gösterirsek ordumuzu aynı zamanda memleketimizde mektep yapmış oluruz, azami istifade ederiz. Başka çaremiz yoktur. Her vasıttan istifade etmek üzere vecibedir. Umdelerimizde de esasen vardır.”⁷³

Ordudaki askerlerin silah kullanmayı öğrenip bunu yetinmelerini yetersiz bulan Mehmet Vehbi Beyefendi, askerlerin hesabı, ilmide öğrenmeleri gerektiğini ileri

⁷³TBMM ZC (1924-1340), C. 1, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c016/tbmm02016082.pdf> (15 Aralık 2013).

sürmüştür. Buradaki eğitim yeterli bulunacak kadar hesap, okuma ve yazmadır. Yüksek tahsilden bahsetmemektedir. Durumun daha iyi değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Görüşleri diğer mebuslarca haklı bulunmuş ve harekete geçilmiştir.

Günümüzde dahi vatan görevini yapmakta olan askerlerden okuma yazma bilmeyenlere eğitim verilmekte birlikte her türlü ilimden faydalanmalarına da olanak sağlanmaktadır. Bugünün sisteminin temelleri o zamanlarda atılmıştır.

4.4.1.7.GÜLHANE VE MEHMET VEHBİ BEY

Eğitim yeni Türk Devleti'nin en önemli noktasını teşkil ediyordu. Tıbbiyelere de bu anlamda ihtiyaç duyulmaktaydı. 1898 senesinde açılan Gülhane Askeri Tıp Akademisi zaman içerisinde pek çok değişikliğe uğrayarak varlığını devam ettirmiştir. Gülhane'de ilk staj yapanlar 1897-1898 dönemi mezunlarıdır. Kliniklerde çalışma düzenli olarak saat 8'de başlamış, bir saatlik öğle tatilinden sonra akşam 5'e kadar sürmüş, derslere devam zorunluluğu tutulmuştur. Hekimler Tıbbiye'den mezun olup Gülhane'de staj görüyorlardı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında bir harp hastanesi olarak görev yapmış, Çanakkale'den getirilen ağır hastalara bakılmıştır. Fakat tıbbiyede okuyan öğrencilerin sayısı içinde bulunulan durum dolayısı ile gün geçtikçe azalmaktaydı. Bunun için önlem almak gerekiyordu.⁷⁴ Sadece on bir öğrenci seviyesine kadar düşen tıbbiyeler konusu meclise de taşındı. Konuyla ilgili Vehbi Bey *“Efendim bendeniz söze başlamadan evvel bir kere geçen defa teklif edilip de reddedilen kamın dolayısı ile ve gerekse tefsir dolayısı ile bir noktanın hakikat olup olmadığını anlamak istiyorum. O da bu kanunun teklif edilmesi dolayısı ile ve dört beş ay evvel istifa edenlerin istifaları kabul edilmemesi hasebiyle Tıbbiye i Askeriyeye bu sene ancak on efendi... On, on bir kişi girmiştir. Binaenaleyh kanunu böyle dahi tefsir etseniz mevcudu üç sene daha tutacaksınız beş sene daha tutacaksınız. Ondan sonrası hiç gelir. Burasını nazarı dikkati alinize arz ettikten sonra esas meseleye gelelim. Esas mesele besinci maddede zabitanın mektepte buldukları müddetçe Devletçe ihtiyar ve sarf olunan masarifi tamamen bir tesviye deniyor. Mekteplerde buldukları müddetçe ki bunu tefsir ediyoruz ve bunu tefsirde*

⁷⁴ Adnan Ataç, *Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin Kuruluşu*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1996, s. 53, 55.

tezkerenin gösterdiği vekâletin müdafaasına nazaran encümenimiz diyor ki eğer istifaları kabul edilecek olursa doktor kalmayacaktır. Yani doktor kalmaması keyfiyeti hakkın istimaline mani oluyor. Binaenaleyh demek ki bu kanunu tefsir etmiyoruz, yeni bir hüküm vaz' ediyoruz zarurete binaen. Hal bu ki o hükmü, o esası Meclisi reddetmişti. Binaenaleyh bizim şimdi tefsir edeceğimiz şey Gülhane de buldukları müddette aldıkları maaş mektep masrafını mı dahildir, yahut yalnız hizmetlerine mi mahsustur? Bu noktayı tefsir edeceğiz. Bu bendenize şayanı tereddüt olmasa gerektir. Çünkü bizim memleketimizde en eski müessese-i irfaniyemiz tıbbiye mektebidir. Bu, memlekette yeni tarzda ilk açılan tıbbiye mektebidir. Binaenaleyh asırlık hayatı bulunan bir müessese-i irfaniyenin muamelatında tatbik edilecek usul bugün meydana çıkmış iş değil ve bundan evvel geçen sene daha evvelki senelerde tatbik edilmekte idi. Bu usulden nüksetmedikçe ki maksadımız, demin arz ettiğim istifa meselesi yani istifanın çoğalmasındır. Bunun esasını reddettik. Binaenaleyh yine geliyor. Eski usulün kabul edilmesi yeni bir usulün kabul edilmemesi demektir. Yani yeni bir usulün vaazını Meclisi Âli kabul etmemiştir. Binaenaleyh tefsire lüzum yoktur. Evvelden beri bu kanun tatbik edilmektedir. Bendenizce tefsir edilecek hiç bir nokta kalmamıştır. Mahaza bir kere de tefsire yeltenelim. Bakalım tefsiri kabil midir? Mektep de buldukları müddetçe diyoruz, mektepte Gülhane Hastanesinde reçete veriyorlar mı maaş alıyorlar mı ve aldıkları maaştan tekaüdiye ve saire verirler mi, harp vergisini, şunu bunu verirler mi? (Muhakkak sesleri). Şu halde bunları verdikten sonra orada onları Hükümet doktor olarak tanımış ve onlara maaşını vermiş, nöbetçi doktor veyahut herhangi suretle hastanelerde müstahdem olarak onu kabul etmiştir ki bugüne kadar tatbik ettiği usul ile de kabul etmiş demektir. Şu halde masrafı yalnız mektepte talebe sıfatı ile bulunduğu müddete münhasır kalacaktır. Bunun ücretini bugünkü fiicari ile yani bugünkü masrafla hükümetin almakta hakkı vardır. Çünkü onun yerine bir doktor yetiştirecektir. Bugünkü masrafla doktor neye yetişiyorsa onun üzerinden hesap etmekte zaruret vardır. Fakat ona ilaveten Hükümetin Gülhane de aldığını ve saireyi ilave etmeye hakkı yoktur ve bu; şimdiye kadar cari olmuş bir usul değildir. Esasını reddetmişizdir. Yeni bir hüküm vazedemeyiz. Bendenizce tefsire lüzum yoktur.”⁷⁵

⁷⁵TBMM ZC (1924-1340), C. 1,

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c016/tbmm02016083.pdf> (16 Aralık 2013).

Doktor yetiştirimin önemine vurgu yapan Mehmet Vehbi Bey'in bu konuşmasından sonra mecliste Gülhane'ye ait "Gülhane Tababet-i Askeriye Tatbikat Mektep ve Seririyatı Talimatnamesi" adı ile bir talimatname hazırlamıştır. Bu talimatnamede: Gülhane; Genel askeri tababetin uygulandığı bir klinik (seririyat), askeri tababetin geliştirilmesi için bir okul, bilimsel incelemeler ve yayınlar için bir tıp akademisi (Askeri Tıp Encümen-i Alisi) olarak, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı, Tugay seviyesinde, Sağlık Dairesince seçilen bir asker tabip Müdür-Baştabip yönetiminde bir kurum olarak tanımlanmıştır.

4.4.1.8.VERGİ VE ÜCRETLER MESELESİ

Yeni Türk Devleti'nin refahı ve bütçenin selameti için vergilere ihtiyaç vardı. Çeşitli alanlarda vergilemeler yapıldıktan sonra telgraf ücretleri de gözden geçirildi. Mehmet Vehbi Bey'de posta ve telgraf mülazemetliği yaptığından dolayı işin ayrıntılarını gayet iyi bilen bir mebustu.

Konunun meclise taşınmasının nedeni ise hükümet tarafından konulan ücretin daha fazlasının istenmesidir. Mehmet Vehbi Bey'de bunun için 17 Eylül'deki 1924 tarihindeki oturumda: *"Efendim ben deniz bu ücretlerde nisbetsizlik görüyorum. Bir şehir dahilindeki merakımız arasında teati olunacak telgraf namelerden on beş kelimeye kadar on beş kuruş deniyor. Hükümet on iki buçuk kuruş teklif etmiş, Posta ve Telgraf Encümeni de kabul etmiş. Muvazene Encümeni teyit etmiş, pekala!.. Yirmi kelimededen fazla olanlar içtin beher kelimesinden otuz para, bu da güzel. Şehir haricinde teati olunacak telgraf kelimelerinden üç kuruş; ben denizin de biraz telgrafçılığım vardır. Fi tarihinde.. Ankara Telgraf Merkezinde makine başında telgraf yazılırken, Ankara'nın bilfarz Cebeci'sine yazılan makinaya telgrafın kuvveti başka gider, Keskin'e giden telgrafa başka türlü emek sarf edilir. Binaenaleyh bir şehir dahilinde iki merkez arasında otuz para alıp dururken ve hatta otuz paradan daha az alınırken vilayet hududu dahilinde bir merkezden diğer merkeze çekilen telgraftaki bu fark nedir? Bir şehir dahilindeki merakımıza yazılan telgraf gibi bir vilâyet dahilinde yazılacak olan telgrafa aynı kuvvet sarf edilecek, aynı emek sarf edilecek, biri üç kuruş, halbuki öbürü otuz paradır. Binaenaleyh; dört misil demektir.*

Bu mantıksızlıktır. Eğer vilâyet harici uzak yerlere yazılısaydı kâğıt o nispette sarf edilecekti. Memur o nispette meşgul olacak ve kuvvet de o nispette sarf edilecekti. Fakat aynı vilayet ve şehir içindeki muamelenin katiyen farkı yoktur. Dört misli zammetmek mantıksızlıktır ki, kuvvet itibariyle yekdiğerinden hiçbir farkı yoktur bunun. Yani vilayet hududu dahilindeki merakımıza yazılacak telgraf icraatının tenzili lazımdır. Vilayet dahilinde ayrı... Evet, Posta Encümeni iki kuruluş kabul etmiş, burada şehir haricinde teati olunan telgraf demiş, fakat Muvazene Encümeni onu tayyetmiş. İkinci bir mantıksızlık daha var. Biz memlekette efkârı umumiye i tenvir etmeyi efkârı umumiyenin seviyesinin yükselmesini, halkımızın okuyup yazmasını arzu ediyoruz. Bunu da meydana getirecek tabii resail ve ceraittir. Bu gazetelere çekilecek telgraflar Hükümetin teklifinde ve Posta, Telgraf Encümeninin ki mahiyet itibariyle bunu o encümen tetkik edecektir, teklifinde ayrıca bir hükme tabi iken Muvazene Encümeni bunu tayyetmiş ve ona ait hükmü de kaldırıyor. Bendenizce bu da ipka edilmelidir. Bu itibarla şu iki noktayı arz etmek istiyorum ki: birincisi; vilayet dahilinde vuku bulan muhaberatta kasaba dahilinde vukua gelen muhaberata gibidir. Hiç farkı yoktur. İki merkez arasında aynı kağıt ve aynı kuvvet sarf ediliyor. Binaenaleyh Ankara'dan Van'a, Balıkesir'den Ankara'ya yazılacak telgraf ile ve vilayette iki merkez arasında yazılan telgraflar arasında dağlar kadar fark vardır. Bu husus ayrılmalıdır. Bu varidatı tezyit değil bilakis tenkistir. Bunun için fiyatı tenzil edilmelidir, O zaman hiç kimse telgraf yazmaz. Fakat fiyatı tenzil edecek olursanız o zaman zaten boş durmakta olan ara merkezler, yani vilayet dahilindeki kaza ve nahiyeler bu suretle telgraf yazar ve varidatta bulunur, Binaenaleyh fiyatı tenzil edilmelidir. Bendeniz umumunun da tenkisine taraftarım ya... İkincisi: Matbuat için Posta ve Telgraf Encümeninin gösterdiği kolaylık gösterilmelidir. Bu husus hem Hükümetin ve hem de milletin lehinedir, Bunu rica ediyorum.”⁷⁶

Bu konuşmasından da görülüyor ki telgraf ücretleri hakkında bariz bir tutarsızlık vardır. Şehir mesafeleri ve hükümetin kararının dikkate alınması gerektiğini vurgulayan Vehbi Bey diğer mebuslarında ortak kararı ile konuyu gündeme getirmiş ve durumun incelenmesine olanak sağlamıştır.

⁷⁶TBMM ZC (1924-1340), C. 1, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c016/tbmm02016088.pdf> (15 Aralık 2013).

Diğer alanlarda yapılan ücretlendirme ve verginin seyahat hakkında da yapılması gündeme gelmiştir. Ticaret ya da seyahat maksatlı memlekete gelenlerden ikamet vergisi alınması konusunda: “Müsaade buyurursanız izahat vereyim. (Hay hay sesleri) Efendim gerek Hükümetin teklifinde, gerek encümenin teklifinde bir esas var. Bir memlekete seyahat ve ticaret maksadı ile gelip de üç gün, beş gün, bir ay orada oturan ve o memleketin belediyesinin hidematından istifade eden o adamların orada mecburen kalmamalarını temin için onlardan bir İkamet Vergisi alıyoruz. Nasıl ki o memlekette oturanlar emlakimden arazisinden, şusundan, busundan vergi veriyor, seyahat ve ticaret maksadı ile istifade edenlerden de hak ve adil mucibince böyle bir vergi almak lazımdır. (doğru sesleri) Binaenaleyh bu teklifte hükümetin teklifinde seyahat ve ticaret maksadı ile muvakkaten gelen misafirlere deniyordu ki vilayet dahilinde her hangi bir iş için merkezi vilayete gelen veyahut alışveriş için köyden kasabaya gelenlerden de vergi alınacaktı. Yani pazardan bir gün uzak bir köyden kalkmış gelmiş adamdan bu verginin alınması iktiza ediyor; (Çok tehlikeli sesleri) Binaenaleyh biz bunda mahzur gördük ve bir vilayet dahilinde gerek işini takip etmek üzere ve gerek köyünden ticaret etmek üzere veyahut da akraba ve taallukatını ziyaret etmek üzere vilayet merkezine gelenleri ve vilayet dahilinde birbirine gidenleri buradan istisna ettik. Vilayet haricinden gelmesini esas ittihaz ettik. Memurlardan bir kısmı otellerde, hanlarda, pansiyonlarda böyle icare ile oturmaktadır. Bunları da bu vergiden müstesna tuttuk, sonra İstanbul'a ve memleketin diğer aksamına âli, tali ve iptidai sanayi ve saire müesseselerinde tahsil etmek üzere giden kimseleri, ilim ve marifet tahsil eden bilim gençleri bu vergiden istisna ettik. Bunun haricinde, gerek ecanipten yani Türkiye dâhilinde olduğu halde bir vilayetten diğer vilayete giden zevattan ikametleri müddetimce o memleketin hidematı belediyesinden istifadelerine mukabil otele verdikleri paranın yüzde onu nispetinde bir para alınmasını muvafık gördük; ona göre maddeyi tanzim ettik. Huzura alinize takdim ettik. Binaenaleyh biz zannediyoruz ki bu maddeyi tanzim ile bir vilayet dahilinde daima gelip gitmeleri mutad olan zevat çıktuktan sonra memleket haricinde ancak ticaret veyahut seyahat maksadı ile gelenler olabilir ki o maddede bunları bütün cemetmiş oluyoruz. Maddenin bu suretle kabulünü belediyelere varidat olması nokta-i hazarından rica ediyoruz.”⁷⁷

⁷⁷TBMM ZC (1924-1340), C.1

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c018/tbmm02018104.pdf> (15 Aralık 2013).

20 Ekim 1924'de gerçekleşen bu oturumda ziyaret amaçlı bir yerden başka bir yere gidip iki yahut üç gün kalanlar için bir vergilendirme değil, memlekete seyahat amaçlı gelip, burada aylarca kalan, devletin her türlü imkanından yararlananlar içindir. Diğer mebusların da Vehbi Bey'i destekler konuşmalarından dolayı konu gündeme alınmış ve uygulamaya başlanılmıştır.

4.4.1.9.ASKERLİK MESELESİ HAKKINDA

Mecliste her alana dair encümenler bulunmaktadır ve bu encümenler kendi alanları dahilinde çalışmaktadır. Fakat gerek ilk dönem meclisinde gerekse ikinci dönem meclisinde encümenlerin sadece kendi alanları ile ilgilenmeleri gerektiği, diğer alanlara karışılmaması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu oturumda Vehbi Bey her encümenin kendi konu alanlarında çalışmalarını diğer alanlara tecavüz etmelerinin doğru olmayacağını vurgulamıştır. *“Efendim Meclisi Alice bir noktanın nazarı dikkatten behemehal tutulmamasını istirham edeceğim. Efendiler, burada mesaiyi tanzim için encümenler teşekkül etmiştir. Askerliğin müddetini, maluliyetin derecesini takdir edecek Müdafaa-i Milliye Encümenidir. Dahiliye'ye ait bir vazifeyi de Dahiliye Encümeni takdir eder. Cezaların azlığını, çokluğunu Adliye Encümeni takdir eder. Parayı verebiliriz, veremeyiz ve şu kadar verebiliriz. Bunu da takdir edecek olan Muvazene-i Maliye Encümenidir. Onların arasındaki münasebetin takdiri müştereken halledilebilir bir meseledir. Binaenaleyh bendeniz görüyorum ki Müdafaa-i Milliye Encümeni mecruhların mahiyeti hakkında milis ve nizamiye kıtaatı hakkında tespit ettiği maddeleri Muvazene-i Maliye Encümeni tayyelmıştır. Sonra mecburiyeti dolayısı ile veya kar üzerinde incim attan dolayı Halid Paşa Hazretlerinin bertafsil Heyeti Celilenize arz ettiği gibi veyahut bu millet uğruna kurşunla mecruh olup kangren olarak ayakları kesilen afracım ikisinin vaziyeti de birdir. İkisi de topal, ayaksız kalmıştır; sen bu millet uğruna kurşundan yaralandın, öbürüne de sen de soğuk üzerinde üşümüştün, onun için sen açıktasın mı demek lazım? Binaenaleyh bunlar manasız olur. Bendenizin asıl arz edeceğim nokta, herkes kendi salahiyeti, ihtisası dahilinde mütalaasını yürütmesi ve kalemini ona, göre oynatmalıdır. Diğer yerlere*

karışmamalıdır. Bu, salahiyetini tecavüz olur. Heyeti umumiye de fert sıfatı ile arkadaş sıfatı ile buraya gelir, burada mütalaasını cereyan eder. Mesela ceza cihetiyle adliyeye gitmiş ise kanunun diğer kısımlarına dokunmaya hakkı yüküdür, Eğer okunacak olursa burada, bu Mecliste mesaiyi tanzim etmenin ve iş yürütmenin imkan ve ihtimali kalmaz. Binaenaleyh netice itibariyle mahiyeti itibariyle mecburiyet asıl olan Müdafaa-i Milliye'nin tespit ettiği'dir. Miktar itibariyle azami sunu verebilir, bütçemiz şudur, diyecek Muvazene i Maliye Encümenidir."⁷⁸

Her encümen kendi alanında daha fazla bilgi sahibi olduğundan, diğer encümenlerin yanlış kararlar vermemeleri açısından böyle bir konuşma yapılmıştır. Mebuslar bu konuda Mehmet Vehbi Bey'i destekler nitelikte konuşmalar da hiç biri farklı alanlara müdahale ettiğini kabul etmemiştir. Her ne kadar durumun haklılığı kabul edilse de sonrasında gerçekleşen pek çok oturumda her encümen her konuda söz sahibi olmuş, şiddetli tartışmalar yaşanmıştır.

4.4.1.10. İSTİKLAL MAHKEMELERİ VE MEHMET VEHBİ BEY

Anadolu'da çalışmalar, mücadeleler devam ederken bir taraftan da İstiklal Mahkemeleri kuruluyordu. Gaflet ve dalaletin önüne geçmek için kurulan mahkemeler üç dönemi kapsamaktadır. 1920 de kurulan ilk İstiklal Mahkemesi Ankara dışında 1921 yılında kapatılmıştır. İkinci dönem İstiklal Mahkemeleri 1921 yılında açılmış, 1923'e kadar devam etmiştir. Üçüncü ve son dönem İstiklal Mahkemeleri 1923'ten 1927'ye kadar varlığını sürdürmüştür. İstiklal Mahkemeleri birer devrim mahkemeleridir. Dünyadaki diğer devrim mahkemelerine nazaran daha adil ve az kıyıcı olduğunu söyleyebiliriz. Bu mahkemeler gerek Fransız gerekse Rus devrimlerinde olduğu gibi sınıfsal bir amaçla çalışmamışlardır.⁷⁹

Demokratik bir devlette yargının varlığı kaçınılmazdır. İstiklal Mahkemeleri bu dönem için kaçınılmaz bir organdır. Mehmet Vehbi Bey' de İstiklal Mahkemeleri hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. "*İstiklal Mahkemelerini hepimiz fevkalade*

⁷⁸ TBMM ZC (1924-1340), C.1, <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c004/tbmm02004080.pdf> (16 Aralık 2013).

⁷⁹ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975, s. 401.

tedbir olarak kabul ediyoruz. Bu hususta tabii itiraz edecek kimse yoktur. Arkadaşlar bu lüzumun nasıl hasil olduğunu ve hangi yerlerde kullanıldığını söylediler. Bu defa teşkil edilen ve İstanbul'a gönderilen İstiklal Mahkemesinin bir tarihçesini yapalım. İstiklal Mahkemeleri kanununda gösterildiği veçhile, Hükümetçe gösterilecek lüzum üzerine bu mahkemeler teşkil olunur. Heyeti Hükümet bir araya gelir, aralarında bir karar verirler ve müspet, muayyen ve muharrer bir kararla buraya gelirler. Şu şu şu sebepten dolayı filan yerde İstiklal Mahkemesi teşkilini istiyoruz derler ve o sebeple bu mahkemeler teşkil olunur. Burada öyle oldu. Başvekil Paşa Hazretleri kürsüye çıktılar, böyle bir İstiklal Mahkemesine lüzum vardır ve sebebi de gazetelerde intişar eden iki Hintli İngiliz'in neşriyatıdır buyurdular. Bittabi Heyeti Celilenin ekseriyeti kanaat getirdi ve teşkiline karar verdi. Vesika olarak buraya elimize gelen Tanin gazetesinin, İkdam gazetesinin, bilahare Tevhidin neşrettiği Emir Ali ve Ağahan denilen ve mahiyetleri herkesçe ve bu memleketçe malum olan, yani okuyup yazmasını bilen her ferdin şu beş sene zarfında mahiyetlerini öğrenmesi lazım gelen iki herifin mektuplarının neşrinden başka bir sebep göstermediler. Paşa Hazretleri doğrudan doğruya hıyaneti vataniyedir. Bunun için ve bununla meşgul olmak üzere bir İstiklal Mahkemesi gönderilmek lazımdır buyurdular. Ekseriyet buna kani oldu ve gönderildi. Nasıl ki İstanbul'a gönderdiğimiz arkadaşlarımızda buna kani olmuşlardır ve bugünkü gazetelerde okuduklarımıza nazaran buna hükmetmişlerdir. Aynı madde ile ithama karar vermişler veya vermeye hazırlanmışlardır. Gazetelerin neşriyatı bunu gösteriyor. Biz bu memlekette İstiklal Mahkemesinin hedef ve gayesi memleketin kanına, canına bu kadar asırlardan beri uğraşa uğraşa nihayet elde ettiği hâkimiyeti milliye ve Cumhuriyetine karşı herhangi bir alçak ve namusuz tarafından elde silah olarak ufak bir taarruz vuku bulduğu zaman kafasını ezmek üzere ve elimizde bu zamanda silah olarak kullanmak ve her yere gönderilmek üzere bulunması ve saklanması isteriz. Binaenaleyh buna taarruz vuku bulmuştur diye gönderdik. Bu da Hıyaneti Vataniye kanununun muaddel birinci maddesidir ki, bunu tamamen havidir. Buna maksurdur. Binaenaleyh bu itibarla gönderdik ve buna maksur olması lazımdır. Hatta buna maksur olması için de daha evvel yalnız böyle bir gazetenin şartıyla bir İstiklal Mahkemesinin bütün memleketin merkezi irfanı ve membaı medeniyeti addettiğimiz bir memlekette, merkeze gönderdik."⁸⁰

⁸⁰TBMM Gizli Celse Zabıtları(TBMM GCZ) , I, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 328, 329.

Vehbi Bey yaptığı bu konuşmada İstiklal Mahkemelerinin nasıl toplandığını ve uygulanan sistemi açıklamaya çalışmıştır. İstiklal Mahkemeleri dönem koşullarında kaçınılmaz bir sistemdir. Çıkarılan kanunların uygulanmasının denetlenebilmesi için yargıya ihtiyaç vardır. Bu kanunlardan en önemlisi de Hıyanet-i Vataniye Kanunu'dur. Hıyanet-i Vataniye kanunu ile vatana ihanet edenler yakalanacaktır fakat bunların suçlarının karşılığını almaları için yargıya yani mahkemelere ihtiyaç vardır.

İstiklal Mahkemeleri her ne kadar ağır mahkemeler olarak görülse de gayet adaletli mahkemelerdir. Cezalar adalet anlayışı içerisinde verilmiştir. Tek taraflı değil iki tarafında dinlendiği, yargının tamamen uygulanabildiği mahkemeler olmuşlardır. Diğer ülkelere göre daha adil davranılmış bir mahkeme türüdür.

İstiklal Mahkemeleri Anadolu'nun her yerinde değil de belirli noktalarında oluşturulmuştur. Her şehre mahkeme açacak ve o mahkemelere birer reis atayabilecek koşullar henüz oluşmamıştır. Mahkemelere en çok ihtiyaç duyulan, karışıklığın en çok çıktığı illere karar birliğine varılarak mahkemeler açılmıştır.

V. BÖLÜM

4.5. 1927-1950 ARASI FAALİYETLERİ

4.5.1.SERBEST CUMHURİYET FIRKASI VE MEHMET VEHBİ BOLAK

Demokrasinin uygulanabilmesi için iktidar partisinin karşısına bir muhalefet partisi gerekmekteydi. Ancak bu şekilde alınan her karar denetlenebilirdi. Muhalefet partisinin kurulmaması neticesinde durum demokrasiden çıkar ve tek ya da bir grubun egemenliği gerçekleşebilirdi. İşte bu sebeple Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısına Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası çıkmıştır.

TCF Rauf Bey'in fırka içi mücadelede temsil ettiği hareketin siyasi fırka haline dönüşmüş şekliydi. Yalnız bir farkla; bu harekete sonradan katılan ve Milli Mücadele'nin öncü kadrolarından olan Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Cafer Tayyar gibi paşalar ki bunların hepsi Mustafa Kemal'le birlikte milli direnişin oluşumunda başından itibaren bulunmuş ve düşmanın yurttan atılmasına bilfiil hizmet etmiş, Mustafa Kemal'in yakın silah arkadaşları ile 1. Mecliste önemli görev üstlenen sivillerden Dr. Adnan, Bekir Sami, Ahmet Muhtar gibi şahsiyetlerin bulunuyordu.⁸¹ TCF eski ittihatçıları da içinde bulunduruyordu. Başlangıçta sadece muhalefet ve demokrasinin denetlenmesi amaçları ile kurulan partinin içerisine daha sonra Mustafa Kemal Paşa'ya cephe alan, onun tek lider olmasını kabul etmeyenler dolmuştu. Sonrasında Şeyh Sait İsyanı'na isimleri karışan Terakkiciler partinin akıbetini tamamen değiştirmiş ve parti Mustafa Kemal Paşa tarafından kapatılmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması tek parti dönemindeki ikinci önemli muhalefet denemesidir. SCF'nı TCF'sından ayıran en önemli nokta onun tamamen güdümlü bir hareket olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Cumhurbaşkanı ve o ana kadar bakanlık ve başbakanlık yapmış olan Ali Fethi Bey arasında yapılan karşılıklı yazışma ve görüşmelerden sonra parti danışıklı bir biçimde 12 Ağustos 1930'da kurulmuştur.⁸²

⁸¹ Ahmet Yeşil, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2002, s. 261.

⁸² Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, İstanbul: Karacan Yayınları, 1982, s. 29.

Serbest Cumhuriyet Fırkası Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından bizzat kurdurulmuştur. Cumhurbaşkanı'nın hükümet eleştirisiz ve sorumsuz bir durumda olduğu için, muhalif bir partinin varlığında yarar gördüğü söylenebilir. Ancak bu girişimi yapay kılan muhalefetin giderek bir iktidar seçeneği olmasının gerçekten göze alınmamış olmasıdır. Parti kurulduktan kısa bir süre sonra umulanın aksine geniş halk kitleleri tarafından tanınmış ve desteklenmeye başlanmıştır.⁸³

Kurulduğu ilk andan itibaren SCF halktan yoğun ilgi gördü. Yüzlerce mektup partinin kurucusu ve lideri olan Fethi Bey ile muhalefetin sesi olan gazetelere gönderildi. Bazıları partiye iyi niyet dileklerini iletirken, diğer mektup sahipleri henüz yerel teşkilatların kurulmasını beklemeden üyelik başvurusu yapıyorlardı. SCF'nin üye sayısı ilk haftada on bine, ikinci haftanın sonunda on üç bine ulaşmıştı.⁸⁴

Başlangıçta SCF yalnızca meclis içinde faaliyette bulunabilecek bir muhalefet partisi olarak tasarlanmıştı. Bu nedenle CHF'den SCF'ye geçecek milletvekilleri bile pazarlık yoluyla belirlenmiştir.⁸⁵ Fırka zamanla umulanın ötesinde güçlenmeye başlamıştır. Ali Fethi Bey Gazi Mustafa Kemal'in izleri doğrultusunda yürürken, partiye Mustafa Kemal'e muhalefet olup onu istemeyenler dolmaya başlamıştır. Bu karışıklıkların üstesinden daha fazla gelemeyen Fethi Bey partiyi kapatmış ve parti kendi kendini feshetmiştir.

1931 senesine gelindiğinde Mehmet Vehbi Beyefendi hayatında ilk defa bir din örgütünün lideri olmakla suçlanacak ve bu şekilde yargılanacaktı. Olay tüm Anadolu'da büyük yankı uyandıracak, gazeteler her gün sayfalarca bu konulardan bahsedeceklerdi. 13 Şubat 1931 günü Mehmet Vehbi ve yedi kişi tutuklanarak Menemen'e sevk edildiler. O andan itibaren bu büyük muhakeme artık başlamış oluyordu.

Mehmet Vehbi Bey ile yargılanacak diğer 7 kişi; Avukat Emin Vedat Bey, İstiklal Gazetesi Sahibi İbrahim Süruri ile kardeşleri Mustafa ve Abdullah, Arnavut Cemal ve tütün inhisarı memurlarından İhsan Efendi. Çarşamba gecesini saat 22

⁸³ Turgay Uzun, *İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasi Partiler*, Ankara: Orion Kitabevi, 2010, s. 122.

⁸⁴ Cem Emrence, *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 33.

⁸⁵ Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Hazırlayan Cemal Kutay, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1980, s. 416, 417.

raddelerinde polis marifetile merkeze celbolunan sekiz zat o geceyi jandarma kumandanlığı dairesinde geçirmişler ve ertesi gün Menemen'e hareket ettirilmişlerdir. Divanı harp müdde-i umumülüğü tarafından Menemen'e celbolunan irtica hadisesile mi alakadar oldukları bilinmemektedir. Kendilerinin dini siyasete alet ittihaz etmiş oldukları töhmetile divan-ı harp huzuruna davet edildikleri ihtimal dahilinde görülmektedir.⁸⁶ İlk yargılanan isim Mehmet Vehbi Beyefendi idi. Reisin ilk sorusuyla Mehmet Vehbi Bey kendini ifade etmeye çalışmıştır:

“ Reis -Vehbi Bey sizin hakkınızda bize bazı malumat verilmiştir. Şimdi size bu malumat etrafında bazı sualler soracağım bizi tenvir ediniz. Zatı-aliniz Balıkesir ve havalisinin de bir din cemiyeti ile alakadar olduğunuz ve bu cumhuriyetin başlıca elemanlarından olduğunuz hatta belediye intihabatı esnasında dairede kendinizi göstermeyerek, perde arkasından bunu idare ettiğinizi haber veriyorlar ne dersiniz?

“- Paşa hazretleri bendeniz altı sene evvelki hayatımı da arz etmişim. Bendenizin bu gibi şeylerle katiyen alakam yoktur. Bu baptaki fikirlerim saritir. Bu kanaatta sabitim.

Reis – Burada bazı ifadeler var okunsun da dinleyiniz.

Bu ifade Ahmet oğlu kasap Recebin ifadesi idi. İntihabatta yapılan tezahürattan bahsediliyor ve bir kadına ‘sen Serbest fırkadan mısın yoksa eski fırkadan mısın’ diye sorulmuş ve kadının da eski fırkadan neden olayım ‘Elhamdülillah Müslümanım’ dediği yazılı idi.

Bundan başka Balıkesirli Hulusi Ağa, Haşim Remzi, Ahmet Çavuş, Mehmet Emin, avukat Edip Ömer Beylerin ifadeleri de okundu. Bu ifadelerde de gizli teşkilatın ve propagandacılık memurunun Vehbi Bey olduğu yazılı idi. Yusuf oğlu Recep ifadesinde diyor ki;

- Vehbi Bey bir gün kahvede elinde gazete okuyordu. Meclis açılın da bak İsmet Paşa'nın paşalığı kalır mı dediğini ve Hacı Abdullah oğlu Hacı Kamil Efendi de:

İntihabat esnasında feslerin yeniden kabul edileceği, şapkaların atılacağı propaganda edildiğini ifade ediyordu. Fakat şahitlerin hiç biri vaka mahallini zikretmiyordu.

⁸⁶Türk Dili Gazetesi, 13 Şubat 1931, s. 3.

Reis – Vehbi Beyefendi siz bu adamları tanır mısınız?

- Bendeniz bu adamları tanımam. Bunlarla katiyen alakam yoktur. İfadelerini pek acayip görüyorum bunlar sabıkalı ve kaçakçı adamlardır.

Reis – Peki bunları nereden işitmişler?

- Paşa hazretleri bunlar belediye umuru idare müdürü Haşim'in tezviratıdır. Benim yegane cürmüm, haberim olmadan Serbest Fırka tarafından belediye namzet listesine dahil olmam ve Halk Fırkası ile birlikte çalışmamamdır. Paşa hazretleri görülüyor ki ifade verenler arasında ne bir tacir ne de eşraftan bir kimse vardır. Hepsisi sabıkalı ve Balıkesir'in en aşağı tabakasından insanlardır.

Reis – Vehbi Bey zatı alinizden bir arkadaş namına anlamak istiyorum. Dinin bu suretle yürüyen adamlar arasında mevzu olmasını doğru buluyor musunuz?

- Bu gibi adamlar arasında esasen bu yolda hiçbir bahis cereyan etmemiştir ve olamaz Paşa Hazretleri Balıkesir muhiti öyle bir muhittir ki; onlarda taassup yoktur, dindarlık vardır. Hatta Gazi Hazretleri bile Balıkesir'i ilk teşriflerinde kadınlarımızın yüzlerinin açık bulunmasını takdir etti. Balıkesir halkı o güzel yurt sakinleri vatanperver, münevver adamlardır.

Bu muhitte ne bir Vehbi, ne yüz Vehbi menfi propaganda yapamaz, yapsa da derhal makus tesir eder; ve o Vehbi'yi de Vehbileri de ıskarta eder. (Vehbi Bey bu sırada heyecana kapılarak ağladı ve gözyaşlarını silerek yüksek sesi ile dedi ki:

- Paşa hazretleri bendeniz bu vatanın halis muhlis evladım. Bu vatana benden ihanet ümit edilemez. Türk oğlu Türküm, bu memleketin sahiplerindenim. Bu memleketin iyiliği ve kötülüğü ile de alakadarım. Bu milli hükümetin ve cumhuriyetin meydana gelmesinde, temeline çoluğumla çocuğumla ailem, akrabamla, malımla ve mülkümle çalıştım. Taş taşıdım bu uğurda kayınpederim ve süt kardeşim, amcam, dayım esarete gitti, işkence gördü, mal ve mülkümüzü yağma ettiler. Kayınpederim esaretinden hasta ve perişan oldu. Bir sene yattı ve vefat etti. Ben mi bu memleketin temeline bomba koyacağım? Ben mi bu vatana fenalık edeceğim. Ben mi vatan haini olacağım...

Reis – Vehbi Bey zatı alinizden vatana ihanet ümit etmiyoruz, fakat sizden malumat almak istiyoruz.

- *Paşa hazretleri bendeniz bu yaştan sonra vatanıma ihanet ediyorsam en ağır cezaya razıyım. Bendeniz bu yaşa gelinceye kadar mebus oldum, mutasarrıf oldum, vekil oldum. Fakat hiç kimseye zaruret hasıl olmadıkça, ben şuyum demedim.*⁸⁷

Örfi divan-ı harp Şubatın 17 inci Salı günü öğleden evvelki bir öğleden sonraki üç celseden ikisini Balıkesirlilerin mahkemesine ayırmıştır. Öğleden evvelki celsede Vehbi Bey yargılanmıştır. Öğleden sonraki iki celseden birinde Fuat Bey iddiasını dinlenmiştir. Maznunlardan İbrahim Süruri ve kardeşleri Mustafa ve Abdullah efendilerinin Arnavut Celal ile kahveci Servettin Türk ceza kanununun 155 inci maddesi ile tezsiyesini ve sabık mebus Vehbi Beyin aynı madde ile tecziyesini ve fakat Türk inkılabının var oluşundan beri memlekette yaptığı vatani hizmetleri ve meclis hayatındaki faaliyetlerini mahkemenin yüksek takdirine arz ederek verilecek cezanın tecilini diğer maznun İhsan, Abdullah Feyzi, Emin Vedat Beylerin de beraatlerini istemiştir. Müteakiben maznunların müdafaaları dinlenmiştir.

Mahkeme heyeti ikinci celsede İbrahim Süruri efendinin Türk ceza kanununun 155 inci maddesine uygun olan hareketinden dolayı 6 ay hapsine ve 25 lira ağır para cezasına çarptırılmasına ve biraderi Mustafa Efendi ve kahveci Servet ve Arnavut Cemal 'in yine aynı maddeye uygun olarak ikişer ay hapislerine ve 25 er lira ağır para cezasına çarptırılmalarına ve Emin Vedat ve Abdullah Feyzi, İhsan ve İbrahim Süruri efendinin büyük biraderi Abdullah Efendinin salıverilmelerine ve Vehbi Beyintaşkınlık ve dini tarikatla alakası ve gizliden gizliye çalıştığı hakkında hiçbir delil ve emare görülmediğinden serbest bırakılmalarına ancak suçsuzluğu da kanıtlanmadığı gerekçesiyle memleketi olan Balıkesir'de kalması uygun görülmemiş olduğundan bir sene müddetle İstanbul'da oturmasına karar verilmiştir.⁸⁸

Mehmet Vehbi Bey'in böyle bir oluşumun içinde olduğu ya da tam olarak olmadığı kanıtlanamamıştır. Fakat bu konuya dahil olmasının sebebi muhafazakar bir insan olmasıdır. Onu tanıyan insanların çoğu onu 'dinine düşkün, muhafazakar bir mebus' olarak anlatmaktadır. Maarif vekilliği yapmaya başladığı zamanlarda ilk işi okullarda dine karşı olan resimleri ve yazıları kaldırmak olmuştur. Bu durum bile Vehbi Bey'in bu yönünü özetlemektedir. İnsanlarda onun bu yönünü iyi

⁸⁷Yeni Asır Gazetesi, 18 Şubat 1931, s. 4.

⁸⁸TDG, s. 3.

bildiklerinden dolayı böyle bir oluşumun içine asla girmeyeceği konusunda tereddüt etmişlerdir.

Vehbi Bey'in bir örgüt lideri olması, senelerce canla başla uğraştığı, ailesinin yüzünü göremediği, canını ortaya koyduğu Milli Mücadelenin karşısında yer alması ve Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi'ni dinsizlik ve dine karşı olmaktan dolayı suçlaması ve tüm bu oluşumdan dolayı yargılanması onu derinden etkilemiştir.

Bir din örgütünün lideri suçlamasına dair herhangi bir belge, bilgi veya kanıt bulunamasa da Vehbi Bey bu durumun acı sonuçlarına katlanmıştır. Bir sene boyunca çok sevdiği, doğup büyüdüğü, uğruna savaştığı memleketi Balıkesir'e girememiştir. Mahkeme reisi Vehbi Bey'in bir sene boyunca İstanbul'da yaşamasına, hiçbir şekilde Balıkesir'e girmemesine karar vermiştir.

İstanbul'da yaşadığı dönem boyunca Vehbi Bey kendi köşesine çekilmiş ve hiçbir siyasi oluşumun içine dahil olmamıştır. Demokrat Parti dönemine kadar sessizliğini korumuş, sonrasında tekrar harekete geçmiştir.

4.5.2. DEMOKRAT PARTİ VE MEHMET VEHBİ BEY

10 Kasım 1938'de Atatürk vefat edince İsmet Paşa Cumhurbaşkanı seçildi. İnönü yeni hükümet içinde Celal Bayar'ı görevlendirdi. Memleketin sıkıntılı ve buhranlı bir dönem içerisinde olduğu bu tarihlerde Celal Bayar görevinden istifa etti. Ekonomide büyük sıkıntılar yaşanırken diğer yandan yasaklar ve tehditlerin alabildiğine arttığı bir dönemin içine girilmişti.

Devletin tek hakimi vardı. Bu nedenle İnönü'ye 'Milli Şef' ünvanı verilmişti. Celal Bayar'ın istifasından sonra İnönü yakın dostu doktor Refik Saydam'ı başbakanlığa atadı.

İkinci Dünya Savaşı boyunca dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de pek çok özgürlük askıya alınmıştı. Bu baskı hem halkı hem de dönemin siyasetçilerini, aydınlarını, gazetecilerini adeta bunaltmıştı. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaşıldığı günlerde tüm dünyada artık demokrasi rüzgarları esmeye başlamıştı. Bu durumdan Türkiye'de yakından etkileniyordu. Halk Partisi'nin baskıcı rejimine karşı parti içerisinde yavaştan yavaştan bir iç muhalefet demokrasi hareketi de kendini göstermeye başlamıştı.⁸⁹

Siyasal partiler halk kitlelerinin siyasal yaşama girmesinin yani siyasal katılımın ifadesi ve bu katılımın genişlemesi ve etkinleşmesinin de aracıdır.⁹⁰ Fakat bu tarihe kadar siyasal partiler kurulmaya çalışılmış ise de başarısız olunmuş ve sadece Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu CHP ayakta kalmayı başarabilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde tüm dünyada esen demokrasi ve özgürlük rüzgarları Türkiye'de de kendini gösterince, ülke içinde kıpırdanmalar başlamıştır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun meclisten çıktığı günlerde dört milletvekili parti grubuna bir önerge verdi. Dörtlü Takrir adıyla tanınan bu önergeyi imzalayanlar İzmir milletvekili Celal Bayar, Aydın milletvekili Adnan Menderes, İçel milletvekili Refik Koraltan ve Kars milletvekili Fuat Köprülü'dür. Birincisi

⁸⁹ Sıtkı Şeremetli, *1946-1960 İktidardan- İhtilale Balıkesir'de Demokrat Parti Hareketi*, Balıkesir: Liva Yayınevi, 2006, s. 371.

⁹⁰ *Yurt Ansiklopedisi*, Türkiye Genel, Ankara: Anadolu Yayıncılık, Cilt 11, 2008, s. 7971.

bankacı ve iktisatçı, ikincisi hukukçu ve çiftçi, üçüncüsü keza hukukçu, dördüncüsü profesör. İlk üçü ve özellikle Celal Bayar Türk siyasal hayatının belirgin çehreleridir. Bayar, 1937- 39 yıllarında hükümeti yönetmiş, Atatürk'ün son başbakanı olmuştur. Fuat Köprülü ise tarih alanındaki araştırmalarıyla tanınmış ünlü bir bilim adamıdır.

Önergelerinde bu şahsiyetler milli hakimiyetin tek tecelli yeri olan Büyük Millet Meclisi'nde hakiki bir murakabenin sağlanmasını, demokratik müesseselerin serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve anayasanın halkçı ruhunu takyit eden bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve parti tüzüğünde de yine bu maksatların icap ettirdiği tadillerin hemen icrasını teklif ediyorlardı. İstekleri özellikle üç noktada toparlanıyordu. Kanunlardaki ve parti tüzüğündeki antidemokratik hükümlerin tasfiyesi, meclisin hükümeti gerçekten denetlemesine imkân verilmesi ve seçimlerin serbestçe yapılması 19 Mayıs konuşmasında cumhurbaşkanının demokrasi yolunda ilerleneceği belirtmiş olmasına rağmen, parti grubu önergeyi sadece imza sahiplerinin muhalefeti ve geri kalanların oybirliği ile reddetti. 12 Haziran'da yayınlanan grup başkan vekilliği bildirisi, önergenin reddedilmesini bu türlü taleplerin usulen gruba getirilemeyeceği gerekçesine bağlıyordu.

Dörtlü Takrir'in reddedilmesinin esas nedeni tartışmalıdır. Bu hususta iki görüş ileri sürülebilir. Birincisine göre parti başkanının Mayıs'ta verdiği liberalleşme direktifine rağmen, Halk partililer henüz otoriter tepki alışkanlıklarını yitirmemişlerdi. İkinci görüşe göre ise CHP kendi içinden bir muhalefet partisi çıkarabilmek için kasten sert davranmıştır. Aslında her iki görüşün birden ret kararının alınmasına etki etmiş olması muhtemeldir.⁹¹

Ancak bu takriri ile görülmüştür ki Halk Partisi içinde artık birlik ve beraberlik yoktu. Halk Partisi içinde artık partiyi yönetenlere karşı bir muhalefet vardı. Bu arada toplanan parti divanı Aydın milletvekili Adnan Menderes ve Kars milletvekili Fuat Köprülü'yü partiden ihraç kararı aldı. Koraltan'da ihraç kararı bekliyordu. Celal Bayar gelişmeler üzerine 26 Eylül 1945 tarihinde Büyük Millet Meclisi başkanlığına gönderdiği bir mektupla istifa kararını açıkladı. Ve nihayet Dörtlü Takrir'de imzası bulunan Refik Koraltan'da 2 Kasım 1945 tarihinde partiden ihraç edildi.

Hem Halk Partisi içerisinde hem de halk arasında muhalefet hızla büyürken Türkiye tek partili dönemden çok partili döneme doğru artık hızla ilerliyordu.

⁹¹ Cem Eroğul, *Demokrat Parti ve İdeolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi, 1989, s. 10.

CHP'den kopacakların yeni karşıt partisi beklenirken ikinci parti sürpriz sayılacak bir biçimde 18 Temmuz 1945'te ortaya çıkmıştı. İstanbul'da kurulan Milli Kalkınma Partisi'nin her yönden dikkati çeken üç kurucusu vardı. Nuri Demirağ becerikli bir iş adamı ve müteahhit olarak tanınmıştı. Atatürk döneminde Sivas- Erzurum demiryolu yapımını gerçekleştirmiş Karabük Demir-Çelik fabrikalarının binalarını yapmıştı.

Hüseyin Avni Ulaş I. TBMM'de ikinci grubun önde gelenlerinden biriydi. Mustafa Kemal'in hem meclis hem bakanlar kurulu başkanı ve Başkomutanlık yetkileriyle donatılmasına karşı çıkmıştı. 1926'da İzmir suikastı olayına karıştığı savıyla yargılanmış ancak sonunda aklanmıştı. Bu nedenle Atatürk ve İnönü karşıtlarından sayılıyordu. Cevat Rifat Atilhan ise emekli bir subaydı. Muhafazakar biri olarak tanınıyordu. Parti kurma girişimini Nuri Demirağ üstlendiği için başkanlığa o getirilmişti. Milli Kalkınma Partisi kendini adalet timsali, serbest ekonomi ve özel girişimcilikten yana olan bir parti olarak tanımlıyordu.

İlk karşıt parti olmasına rağmen Milli Kalkınma Partisi çok fazla bir varlık gösterememiştir. Seçimlerde başarısız olunup, parti üyeleri partiden ayrılınca 1958 mayısında parti yasa uyarınca dağılmış sayılmıştı.⁹²

Sürpriz Milli Kalkınma Partisi'nin devam ettiği süreçte aynı tarihlere denk gelen asıl parti 7 Ocak 1946 tarihinde kuruldu. Sümer sokakta mütevazı bir apartman dairesinde gelecek yıllarda ülkeye büyük hizmetler verecek Demokrat Parti kuruldu. Ve kuruluşu ile birlikte de Anadolu'nun dört bir yanından partinin illerde kurulması için büyük istek ve talepler gelmeye başladı.

Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü tarafından kurulan Demokrat Parti 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın başarılı olamayan girişiminden sonra Cumhuriyet tarihimizde çoğulcu parlamenter sisteme geçiş konusunda atılan en önemli adım oldu.

Kuruluşundan sonra Demokrat Parti'nin Türkiye genelinde hızla örgütlenmeye başlaması Halk Partisi'ni büyük endişeye sevk etmişti. Bu korku ve endişe ile Cumhuriyet Halk Partisi 26 Nisan 1946 ile ilgili bir karar aldı ve bu kararını tebliğ ile halka duyurdu. Haber ülkede bir bomba tesiri yarattı. Belliydi ki siyasi bir oyun

⁹² Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi (Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2008, s. 217.

oylanıyordu. Zira seçimler için belirlenen tarih bu kararın alınmasından 3 gün sonrası içindi.

Kuruluşunu tamamlayan Demokrat Parti'nin ülkenin her yanında bu kadar kısa sürede örgütlenmesini tamamlayabilmesi elbette mümkün değildi. Demokrat Parti sonradan bu seçimlere girme kararı aldı. Ama bu kadar kısa sürede başarılı olabilmesi asla mümkün olamazdı. Kanun 30 Nisan günü meclisten geçti ve ertesi gün 1 Mayıs'ta belediye ve mahalli seçimler yapıldı.

Bunun haricinde CHP genel seçimleri de erkene alabilmek için harekete geçti. Maksat Demokrat Parti'nin örgütlenmesini tamamlamadan seçimlere gitmek ve bir dönem daha iktidarda kalabilmektir. İnönü bu konudaki görüşünü CHP kurultayında şu sözlerle ifade etti: *“Seçimleri elbette ki 1947’de düşünüyorduk. Dış ve iç politika gerekleri memleket idaresini bir an evvel kararlı kılmak mecburiyetini gösterdi. Dünyanın hali daha bulanık ve karanlık olarak uzun bir sürünceme yolunu tutmuştur. Bu yolda ne ihtimaller karşısında kalacağımızı kestiremiyoruz. Bir seneden beri memleket içinde Büyük Millet Meclisi otoritesi üzerinde saygılı olmayan tartışmalar olmuştur. İçeride ve dışarıda hiçbir politika, otoritesinden şüphe edilen bir Büyük Millet Meclisi ile yürütülemez. Bunun tabii neticesi süratle bir seçime gitmek olacaktır”*. 5 Haziran 1946 tarihinde seçim kanunu değiştirildi. 11 Haziran'da ise vilayetler idare heyetleri kanununun seçimle ilgili maddeleri değiştirildi. Kanun seçim tarihinin tespitini İçişleri Bakanlığı'na bırakılarak çıkartıldı. Demokrat Parti gelişmelerden dolayı büyük üzüntü içerisindeydi. Türkiye'nin her tarafında teşkilatlanma çalışmalarını tamamlayamamışlardı. Ve İçişleri Bakanlığı genel seçim tarihini 21 Temmuz 1946 olarak tespit etmişti.⁹³

1946 senesinde yapılan seçimlerde Mehmet Vehbi Bey Demokrat Parti listesinden aday olmuştur. Adaylığı bugünkü seçim sisteminden biraz farklı bir şekilde parti listesinden müstakil aday olarak gerçekleşmiştir. Demokrat Parti Balıkesir Milletvekili adayları:

Hasan Basri Çantay

Eski Milletvekili

Vehbi Bolak

Eski Maarif Vekillerinden

Sıtkı Yırcalı

Hukuk Doktoru

Esat Budakoğlu

Avukat

⁹³ Şeremetli, s. 374, 375.

Hulusi Zırpılı	Eski Milletvekilerinden
Dr. Fazıl Doğan	Fabrikatör
Dr. Ulvi Çanlı	Doktor
Mustafa Sutüven	Tüccar
Enver Güreli	Devlet İktisadi Teşekkülleri
Ahmet Kocabıyıköğlü	Çiftçi
Dr. Faik Gürbaş	Doktor
Dr. Ali Rıza Tezel	Operatör, Eski Başhekim
Yahya Pehlivan	Tarih Öğretmeni ⁹⁴

Mehmet Bey Hasan Basri Bey ile Demokrat Parti listesinden müstakil aday olmalarını bizzat gazeteye verdiği demeçte şu şekilde açıklamaktadır: *“Memlekette milli iradenin hakimiyeti 38 yıl evvel ilan edildi. Birçok partiler gelip geçti. Hepimizin programı elbette vatana nafi olmak için yapılmıştır. Fakat şimdi söz devri değil iş devridir! Demokrat Partinin bilhassa milli iradenin fiilen ve hakikaten hakim olması yolundaki çalışmalarını takdir ediyorum. Ben müstakil bir adayım, öyle iken vatanın selameti namına demokrasinin bu vatanda inkişafı için bu partiye taraftarım ve bundan dolayıdır ki ismimizin o partiniz namzet listelerinde (müstakil aday) sıfatıyla girmesi teklifini ben ve kardeşim Hasan Basri Çantay memnuniyetle kabul ettik.”*⁹⁵

Seçimler sonucunda CHP oy çokluğu ile kazandı. DP grubu seçimlerin hileli olduğunu düşünüp konuyla ilgili itirazlarda bulunsalar da herhangi bir sonuç elde edilemedi.

Seçimi CHP'nin kazanmasına rağmen halkın DP'ye ilgisi gittikçe büyüyordu. Bu sırada başbakan üstüne başbakan, hükümet üstüne hükümet değişiyordu. Bir yandan Celal Bayar diğer yandan Adnan Menderes 1950 seçimleri için büyük kampanyalarını sürdürüyorlardı. 14 Mayıs 1950 seçimleri büyük bir sükunet içerisinde gerçekleştirildi. Bütün Türkiye'den sandıklar açıldıkça DP'nin başarılı olduğu haberleri geliyordu. Sabaha karşı neticeler kesin bir şekilde ortaya çıktı ve DP iktidar, Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes Başbakan oldu.

⁹⁴BP, s. 4.

⁹⁵BP, s. 3.

VI. BÖLÜM

4.6.MEHMET VEHBİ BOLAK'IN PORTRESİ VE ŞAHSİYETİ

Mehmet Vehbi Bey sadece Balıkesir'in değil tüm Türkiye'nin rehber alınacak insanlarından, örnek şahsiyetlerindedir. Memleket sevgisine ve dini inanışlarına fevkalade bağlılığı kadar, memleketini ve halkını mekteple, teknikle, sanayi ile ileri medeni seviyeye götürmenin şart olduğuna inancı sonsuz olmuştur. Daha hiçbir yerde yerli sanayi, yerli banka, yerli zanaatkar lafı telaffuz edilmediği zamanlarda keçe külah, Balıkesir abasını, teknik mektepleri teşvik etmiş, kendi hayatında da bizzat uygulamaya koymuştur.

Bilgisi, görgüsü, fazileti, hüsnü ahlak sahibi oluşu, memleket meselelerinde en ön safta olmasının yanı sıra edebi yönden oldukça bilgi sahibi bu muhterem zatın Karesi Gazetesi'ne yazdığı 'Gelecek Sene' başlıklı hikayesi:

"Meşhur bir hikaye vardır; kışın aç kalan Ağustos böceği karıncadan yardım istemiş. "Yazın gevezelik edeceğine kışı düşünüp tedarik etmeliydin". Demiş.

Bizimde bu kıssadan tam hisse alacağımız zamandır, evet Balkan Harbinden sonra hepimizde uyanan çalışmak arzusuyla 329 ziraat mevsiminde tarlalarımızı ektik, tohumu, tarlası olmayanlar bile ödünç tohum tedarik etti. Boş kalan tarlalar kiralanarak ekildi. Bununla üç yüz otuz yazında birçok mahsul elde etmek ve tarlalarımızı sarmak isterdik. İşte böyle olmadı. Livamızda mahsulümüz umduğumuz kadar bereketli değildi. Piyasada düşküdü. Diğer taraftan Avrupa'da umumi bir muharebe ve boğuşma başladı. Millet in en ufak hakkını muhafazaya çalışan fedakar hükümetimiz kendi hukukumuza tecavüz edilmesin, vaktiyle tecavüz edilmiş hukukumuz geri alınsın diye umumi seferberlik ilan etti. Yirmi yaşından kırk beş yaşına kadar her Osmanlı'yı vatan, din hizmetine çağırdı. Kardeşlerimiz de koşa koşa gittiler. Şimdi hudutlarımızı bekliyorlar. Cenab-ı Hak vücutlarına afiyet versin, kılıçlarını keskin, sözlerini üstün etsin.

Fakat bundan bir sene evvel muharebeden gelip de borç harç tarlasını eken, bu sene belini doğrultmayı düşünen bu kardeşlerimizin maişetsiz aileleri sabansız

tarlaları kaldı. Ailelerine merhametli hükümetimiz maaş verecek ise de yine bizim düşünmemiz, evlatlarının terbiyelerine bakmamız lazımdır. Gelecek sene ne yiyeceğiz?

Siyasilerin sözlerine göre Avrupa muharebesi en aşağı bir sene sürecektir. Daha muharebenin başındayız. Avrupa'dan gelen eşyanın ne derece pahalılaştığını görüyoruz. Şayet buğday da başka memleketlerden gelmek lazım gelirse acaba kaç kuruşa alırız? Buğday biraz az olsa fiyatı birden fırlar. İki üç mislinde kalmaz. Bunları söylemekte maksadımız şudur: askere giden kardeşlerimizin tarlalarını boş bırakmayalım. Hükümetimizin bunun için neşrettiği güzel düşünülmüş talimatı hepimiz elbirliğiyle tatbika çalışalım. Yalnız askerdeki kardeşlerimizin tarlalarını değil, burada bulunan alil, fakara ve acizlerin tarlalarını da ekiverelim. Çalışmayanlar geleceği düşünmeyenler daima aldanır. Bu aldanış hepimize ait ve neticesi gayet fena olduğundan düşüneceğimiz (gelecek sene ve senelerdir).” Abacılar kethüdası oğlu: Mehmet Vehbi.⁹⁶

Vehbi Bey merhamet, dayanışma gibi duyguları had safhada yaşayan bir insandır. Yeni Türkiye'nin kalkınması için insanların birbirlerine ihtiyacı vardır. Herkes birbirine yardım edecek ve milletçe yükselişe geçilecektir. Vatani uğruna savaşan asker ailelerine diğer aileler yardım edecek, sahip çıkacak birlik ve beraberlik sağlanacaktır.

Mehmet Vehbi Bey Türk Milleti'nin kurtuluşuna dair olan inancını asla yitirmemiş ve inancını halka da aşılatabilecek kadar kendini dinletebilen bir insan olmuştur. Yüksek sesli, etkili, ateşli konuşmaları onu her ne kadar muhalif olarak gösterse de Vehbi Bey'in milleti için yapamayacağı hiçbir şey yoktur. Feyzi Hatipoğlu'nun anılarında Vehbi Bey'in bu yönünü görmek mümkündür. “Alaca Mescid Toplantısını idare edecek bir reise ihtiyaç bulunduğu anlaşılınca hemen kısa bir konuşmadan sonra başkanlığa Vehbi Bey seçildi. Vehbi Bey kısaca şu hitabede bulundu: “Huzzarı kiram... Vatani azizimiz büyük bir tehlikeye maruzdur. Yanı başımızda İzmir düveli itibariyenin müsaade ve müsamahasile Yunan orduları tarafından iki gündür işgal edilmiş bulunmaktadır. Ve şimdi elimde bulunan şu telgraf kalbi milleti dağidar ve rahnedar eden bu hadiseyi müellimeyi bize ihbar etmiş bulunmaktadır. Bu tecavüz-ü leimane karşısında kukuku milleti siyanet etmek

⁹⁶Karesi Gazetesi, 3 Kasım 1914, s. 14.

ve menafi memleketi korumak ve bu hususlarda konuşmak üzere burada içtima etmiş bulunmaktayız. Herkes mütealâtını serbestçe ityan etmelidir. Her vatandaş ne buyurulacaksa onları dinleyip ittihazı muharrerat eyleyeceğiz”. Reis sustuktan birkaç dakika sonra öne eğilmiş olan başlar yavaş yavaş kanlarındaki kahramanlık duygularının ilhamı ile dikleşmeye başladı. Mevcut bulunanlardan bir çok zevat bu haksız işgalin ve hakimiyeti Osmaniye’ye indirilen darbenin büyük devletler nezdinde protesto edilmesini ve hemen İzmir’in tahliyesinin talep olunmasını ve bu hususta telgraflar yazılmasını ısrarla istemekteydiler.”⁹⁷ Görülüyor ki Mehmet Vehbi Bey bir konuşmasıyla umutsuz insanları diriltebilecek kadar hitabet gücü kuvvetli bir zattı.

Türk milletinin ve Türk memleketinin diğer milletlere örnek olabilecek bir seviyeye geleceğini ve bu nedenle milli kaynaklara dönülmesini istemiştir. Vehbi Bey iktisadi anlamda da Milli Sanayi’nin kurulmasını desteklemiştir. Haziran 1921 tarihinde meclisin 40. Toplantısında yedi maddelik devlet memurlarına yerli kumaş giyme zorunluluğu getiren kanun tasarısı mecliste görüşülmeye başlanmıştır. Vehbi Bey konuyla ilgili olarak “Biz komşularımızdan bu alanda ibret alabiliriz. Bizim vaktiyle vilayetimiz olup da giyecek bulamayanlar bugün fabrikalarından ordumuza kumaş taahhüt edip gönderiyorlar. Biz yirmi beş kuruşa yün satıyoruz, işleyip üç bin kuruşa satın alıyoruz. İhtiyacımızı kendi aba hanelerimizde, tezgahlarımızda ve fabrikalarımızda karşılamalıyız. Durum ancak bu şekilde düzeler.”⁹⁸ Söyleminde bulunan Vehbi Bey her zaman milli ekonomiden yana olmuştur. Türkiye’nin diğer devletlerden hiçbir eksikliği olmadığını ve el birliğiyle bu yaralı memleketin yaralarının sarılacağını ve bu milleti çağdaş medeniyetler seviyesine yükseltebileceklerini vurgulamıştır.

TBMM’nin 21 Kasım 1923 Çarşamba günü 65. toplantısında yapılan oylama sonucunda Mustafa Kemal ve 23 arkadaşına kırmızı-yeşil şeritli İstiklal Madalyası verilmesi oybirliğiyle kabul edilmiştir. Buna göre TBMM Birinci Devre üyelerinden olup Batı Cephesi’nin Kuzey Grubu’nda yararlık gösteren asker milletvekilleriyle sivil şahıslara 66 sayılı yasanın ikinci ve beşinci maddelerine dayanılarak İstiklal Madalyası verilmiştir. Mehmet Vehbi Bolak’ta Mustafa Kemal ile birlikte bu

⁹⁷ Feyzi Hatipoğlu’nun Hatıraları, Okuma Yurdunda Yapılan Tarihi Toplantı, BP, 1945, S. 3.

⁹⁸ Aysun Sarıbey Haykıran, *I. ve II. Dönem TBMM’de Karesi Milletvekili Vehbi Bey (Bolak) ve Faaliyetleri* (Uluslararası Balıkesir’e Değer Katanlar Şahsiyetler Sempozyumu), Balıkesir: Kent Arşivi Yayınları, 2014, s. 89.

madalyayı alan 24 önemli zat içinde bulunmaktadır. Fakat Mehmet Vehbi Bey kendilerine madalya verilmesini yadırgamıştır. Konuyla ilgili olarak mecliste “Biz buraya kendi kendimize madalya için tevcihe gelmedik. Memleket bize teveccühle zaten millet madalyasını vermiştir. Binaenaleyh biz istiklalimizi tamamen kurtardıktan sonra ve bu kurtarma neticesine kadar hareket edenler vatanın kendisine karşı göstereceği asarı şükranı göreceklerdir.”⁹⁹ Mehmet Vehbi Bey gerçek ödülün halk tarafından onlara duyulan sevgi ve saygı olarak verildiğini vurgulamış, bu işi madalya için yapmadıklarının üzerinde durmuştur.

Hayatı boyunca adının kötü bir olayla anılması sadece SCF olayları neticesinde gerçekleşmiştir. Bunun dışında hiçbir olumsuzluğun içerisinde ne yer almış ne de bahsi geçmiştir. SCF olayları dolayısıyla yargılanırken hakime vatan ve millet aşkını şu sözlerle dile getirmiştir: *“Paşa hazretleri bendeniz bu vatanın halis muhlis evladıyım. Bu vatana benden ihanet ümit edilemez. Türkoğlu Türküm, bu memleketin sahiplerindenim. Bu memleketin iyiliği ve kötülüğü ile de alakadarım. Bu milli hükümetin ve cumhuriyetin meydana gelmesinde, temeline çoluğumla çocuğumla ailem, akrabamla, malımla ve mülkümle çalıştım. Taş taşıdım bu uğurda kayınpederim ve sütkardeşim, amcam, dayım esarete gitti, işkence gördü, mal ve mülkümüzü yağma ettiler. Kayınpederim esaretinden hasta ve perişan oldu. Bir sene yattı ve vefat etti. Ben mi bu memleketin temeline bomba koyacağım? Ben mi bu vatana fenalık edeceğim. Ben mi vatan haini olacağım? Paşa hazretleri bendeniz bu yaştan sonra vatanıma ihanet ediyorsam en ağır cezaya razıyım. Bendeniz bu yaşa gelinceye kadar mebus oldum, mutasarrıf oldum, vekil oldum. Fakat hiç kimseye zaruret hasıl olmadıkça, ben şuyum demedim.”*¹⁰⁰ Sonuç beraat olsa da Vehbi Bey böyle bir durumla ilk kez karşılaştığı için derin üzüntü duymuştur.

Fatma Safvet Hanım ile evlenen Mehmet Vehbi Bey’in beş çocuğu dünyaya gelmiştir. Çocuklarından Ahmet Aydın Bolak Türk Petrol Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmış, araştırma ve tarihe olan sevgisiyle gündeme gelmiş, tanınmış bir hayırseverdir. Babasının ismini unutturmamak için çeşitli eserler yazmış ve yazanlara da yardımcı olmuş, yakın tarihte hayatını kaybetmiş bir zattır.

⁹⁹ Haykıran, s. 92.

¹⁰⁰Yeni Asır Gazetesi, 18 Şubat 1931, s. 4.

Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü milli eğitim bakanı olan Mehmet Vehbi Bolak adına bugün Balıkesir'de Mehmet Vehbi Bolak Ticaret Meslek Lisesi, Mehmet Vehbi Bolak Kan Bağış Merkezi ve Mehmet Vehbi Bolak caddesi bulunmaktadır.

TBMM'nin hazırladığı ve içinde 1920'den 2011'e kadar görevde bulunan mebusların yer aldığı TBMM Albümü'nde kendisinden şu şekilde söz edilmiştir. "Mehmet Vehbi Bolak- Balıkesir- 1881- Yahya Nefi- Habibe- Mülkiye Mektebi- Mülki İdare Amiri- Bursa İl Maiyet Memuru- Gönen, Burhaniye, Karacabey ve Balya İlçeleri Vekili- İlköğretim Müfettişi- Ankara Bala Kızılkilise (Nazimiye), Çarsancak (Akpınar) ve Eskişehir Kaymakamı, Müdafaa-i Milliye Muavenet Cemiyeti Üyesi, Karahisarısahip, Çatalca Mutasarrıfı, Kuvayı Milliye Teşkilatı, Reddi İlhak Cemiyeti Merkez Kurulu Başkanı, Osmanlı Meclisi Mebusan II. Ve III. Dönem Karesi Mebusu- I. Dönem Karesi Milletvekili- Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Grubu Yönetim Kurulu İdare Memuru- 3. Ve 4. İcra Vekilleri Heyeti Maarif Vekili." ¹⁰¹

Başçeşme mezarlığındaki mezar kitabesinde şu mısralar yazılıdır:

"Üçyüz senedir, beş Bolak'ın kabri olan yer!

Bağrındaki ecdadıma destanın söyler.

Duy Vehbi Bolak, hemşehrilerinden ;

Milli Savaşın kurtuluşun öncüsüsün sen.

Verdin bize ömrünce vatan sevgisi, iman;

Hep Hakkı savundun sonu olmuşsa da hüsrân

Din aşkı, vatan sevgisi hep meş'alên oldu;

Sönmez bu ateş, seng-i mezarın âlem oldu.

Yirminci asır, elli sekiz ilkbaharında

Gittin bırakıp bizleri takdir uyarınca

Gazi Karesi şanlı şehir duy bunu yaded!

¹⁰¹ TBMM Albümü, http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html (2014).

Tekbir, salavat bize de sunmayı vadet.”¹⁰²

---

¹⁰² Türk, s. 144.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇLAR

Mehmet Vehbi Bey Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminde II. Abdülhamit'in padişah olduğu Mehmet Said Paşa'nın ise sadrazam olduğu devletin zor zamanlardan geçtiği 1881 senesinde dünyaya gelmiş, devleti artık milletin yönettiği, milli egemenliğin hakim olduğu, çağdaş medeniyetler seviyesine ilerleyen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 1958 senesinde vefat etmiştir.

76 senelik hayatına sayılı insanın yapabileceği kadar anı biriktirmiştir. Balıkesir İptidai Mektebi'ni ve mektebin rüştiye kısmını birincilikle bitirmiş, eğitim hayatına Bursa'da devam etmiş, İpekçilik Okulu'na gitmiş ve 1906 senesinde Mülkiye Mektebi'ni bitirmiş, azimli ve çok başarılı bir öğrenci olmuştur. Posta ve Telgraf Mülazemetliği yaptıktan sonra Bursa Maiyet Memurluğu'ndan Balıkesir Maiyet Memurluğu'na tayin edilmiştir. Bu dönemde Gönen, Burhaniye, Karacabey ve Balya ilçeleri kaymakam vekilliklerinde bulunmuş, bir ara ek görev olarak Balıkesir İlköğretim Müfettişliği'nde hizmet görmüştür.

Mehmet Vehbi Bey Pertek'te kaymakamlık görevini icra ederken 18 Nisan 1912 tarihinde yapılan Meclis-i Mebusan seçimlerinde Karesi (Balıkesir) mebusu seçilerek görevine başlamıştır. Kamil Paşa tarafından Balkan Harbi dolayısı ile Meclis-i Mebusan feshedilince Balıkesir'e gelmiş ve burada Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nde aktif rol oynamıştır. Balkan Harbi sonrasında 1913 senesinde Eskişehir Kaymakamlığı yapmış, meclis tekrar seçimlere başlayınca Karesi'den ikinci defa mebus seçilmiştir. 1914-1918 seneleri arasında Meclis-i Mebusan'da 4 sene boyunca mebusluk yapmıştır. 1918'de meclisten ayrılıp Afyon ve Çatalca müstakil mutasarrıflığı yapmıştır.

Yunan işgali sırasında düşman kuvvetleriyle mücadele etmiş ve onları uzaklaştırmıştır. Akabinde Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından Çatalca'daki müstakil mutasarrıflık görevinden alınmış ve Çatalca'da işi kalmayınca Balıkesir'e dönmüştür. Balıkesir'de yapılan Alaca Mescid Toplantısı'nda ve batı cephesinde yapılan toplantılarda çabası, özverisi, gayreti oldukça fazladır.

23 Nisan 1920'de açılan TBMM'ne Balıkesir mebusu seçilmiş, başında bulunduğu İzmir Şimali Cepheleyer Heyet-i Merkeziyesi'ni bırakamadığı için meclisteki yerini daha geç bir tarihte almıştır. Yine 1923 senesinde yapılan seçimlerde ikinci defa Balıkesir mebusu olarak seçilmiştir. Meclis döneminde incelemeler, araştırmalarda bulunmuş bunları açık ve kapalı celselerde sunmuştur. Aktif bir mebus olarak çok fazla konuda konuşmalarını görmekteyiz.

1930 senesinde kurulan ve yine aynı senede kapatılan SCF olayları dahilinde Menemen'de yargılanmıştır. Bir din cemiyeti içinde bulunup bu cemiyetin başkanlığını yapıp, Balıkesir ve ahalesinde perde arkasından çeşitli işler yürüttüğüne dair mahkeme edilmiştir. Mahkeme sonucundan bu iddiaya dair bir kanıt bulunmadığı için beraat etmiş fakat bir sene boyunca Balıkesir'den uzaklaştırılmıştır. Bu süre zarfında İstanbul'da bulunmuştur.

1946 senesinde DP listesinden yakın arkadaşı Hasan Basri Çantay ile birlikte seçimlere katılmıştır. Seçim sonucunda CHP oy çokluğu ile kazanınca partiden ayrılmıştır. 1950'de bağımsız aday olduğu söylene de buna dair bir belge bulunamamıştır. Bu tarihlerden sonra kendi köşesine çekilmiş ve hayatını İstanbul'da devam ettirmiştir.

1958 senesinde İstanbul'da hayatını kaybetmiş ve cenazesi doğduğu şehre Balıkesir'e getirilerek burada Başçeşme Mezarlığı'na defin edilmiştir. Oğlu Ahmet Aydın Bolak babasının anısını her zaman yaşatmaya çalışsa da sonrasında gelen nesil bu mirası koruyamamıştır.

“Yapılan, yapılması şart vatan borcu idi. Balıkesir'in neden rehber olduğu takvim hakikati ise bünyesinin icadıdır...” Mehmet Vehbi Bolak

5.2. ÖNERİLER

Mehmet Vehbi Bolak hakkındaki çalışmalar sadece daha çok Milli Mücadele’de yer alan önemli şahsiyetler nezdinde kalmaktadır. Bu kadar önemli bir isim hakkında bu derece az çalışma yapılması da oldukça dikkat çekicidir. Günümüzde pek az tarihçi Mehmet Vehbi Bolak’ı tanımaktadır. Türk milleti için bu kadar çaba gösterip, özveriyle çalışan bu muhterem zat hakkında daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

Sadece Milli Mücadele’de değil 76 senelik hayatı boyunca O’nu her türlü önemli olayın, durumun içinde görmekteyiz. Eğitim hayatı, çalışma alanları, Milli Eğitim Bakanlığı görevinde bulunması, yeşil-kırmızı istiklal madalyasına sahip olması, kongreler, birinci ve ikinci meclis dönemleri, SCF, DP dönemleri hemen hemen her alanda ismini gördüğümüz bu zatın daha çok isminin bilinmesi, hakkında çalışma yapılması hem O’na karşı bir borç hem de yapılması gereken bir ödevdir. Mehmet Vehbi Beyefendi hakkında yaptığımız bu çalışmanın devamının geleceğinin ümidinde ve inancındayız.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV VESİKALAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- Meclis-i Mebusan Riyaseti, Dosya No: 4298, Gömlek No: 322277, Fon Kodu: BEO, 15/Ş/1332.

II. RESMİ YAYINLAR

TBMMGCZ, (1920), C. I, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TBMMGCZ, (1920), C. II, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

TBMMGCZ, (1920), C. III, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

III. GAZETELER

Balıkesir Postası, 13 Mart 1945, 11-30 Nisan 1958.

Karesi Gazetesi, 6 Ekim 1912- 3 Kasım 1914.

Türk Dili Gazetesi, 13 Şubat 1931.

Yeni Asır, 18 Şubat 1931.

Expres Gazetesi, 24 Haziran 1987.

IV. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLERİ

ALDAN, Mehmet, *İz Bırakan Mülki İdare Amirleri*, Ankara: Öztürkler Matbaası, 2001.

ATAÇ, Adnan, *Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin Kuruluşu*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1996.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Ankara: Bizbize Yayınları, 2007.

AYBARS, Ergün, *İstiklal Mahkemeleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam II*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.

AYHAN, Aydın ve Hasan Ali Göksoy, *Kendi Yurdunda Esir Olmak İşgal Yıllarında Balıkesir*, Balıkesir: Dileksan Kağıtçılık San.,2011.

BOLAK, Ahmet Aydın, *Söylediklerim ve Yazdıklarım*, İstanbul: Kent Yayınları, 1987.

ÇALEN, Mehmet Kaan, *II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Çalışmaları 1908-1912*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008.

ÇANKAYA, Necati, *İrticai Olaylar ve İç İsyanlar*, İstanbul: ABOAjans, 1997.

DEMİREL, Ahmet, *Birinci Meclis'te Muhalefet (İkinci Grup)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2007.

DURSUNOĞLU, Cevat, *Milli Mücadele'de Erzurum*, Ankara: Vatan Kitap Sarayı, 1946.

EMRENCE, Cem, *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi, 1989.

- HAYRIKARAN, Aysun Sarıbey, *I. ve II. Dönem TBMM'de Karesi Milletvekili Vehbi Bey (Bolak) ve Faaliyetleri* (Uluslararası Balıkesir'e Değer Katanlar Şahsiyetler Sempozyumu), Balıkesir: Kent Arşivi Yayınları, 2014.
- İLGÜREL, Mücteba, *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, İstanbul: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.
- KOÇU, Reşad Ekrem, *Osmanlı Padişahları*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2004.
- Milli Mücadele'de Balıkesir*, Mehmet Vehbi Bolak'ın Hatıraları, İstanbul: Kent Basımevi, 1986.
- OKYAR, Fethi, (Hazırlayan Cemal Kutay), *Üç Devirde Bir Adam*, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1980.
- ÖZDEMİR, Zekeriya, *Balıkesir Bölgesi'nde Milli Mücadele Önderleri*, Ankara: Kanomat Ltd. Şti., 2001.
- ÖZTÜRK, İbrahim Sadi, *Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde İç İsyenlar*, Ankara: Fark Yayınları, 2007.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*, İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar, 2002.
- SERTOĞLU, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.
- SEYREK, Ahmet, *Çerkez Ethem'in Anıları*, İstanbul: Nokta Kitap, 2008.
- ŞEREMETLİ, Sıtkı, *1946- 1960 İktidardan- İhtilale Balıkesir'de Demokrat Parti Hareketi*, Balıkesir: Liva Yayınevi, 2006.
- TANSEL, Selahattin, IV, *Mondros'tan Mudanya Kadar*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1974.
- TUNCAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi (Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2008.

TÜRK, Yılmaz, *Karesi'den Günümüze Balıkesir Ünlüleri (Doğup Büyüme Balıkesirli Olanlar ile, Balıkesir'de Doğmuş, Yaşamış, Okumuş, Görev Yapmış Olanlar)*, Balıkesir, 2006.

Türk İstiklal Harbi, VI, *İç Ayaklanmalar*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1964.

Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, VI, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 1992.

UZUN, Turgay, *İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler*, Ankara: Orion Kitabevi, 2010.

YAZICI, Mustafa, *Tanzimat'tan Bu Yana Milli Eğitim Bakanları, Başbakanlar ve Atatürk*, Ankara: Emel Matbaacılık.

YEŞİL, Ahmet, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2002.

YETKİN, Çetin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, İstanbul: Karacan Yayınları, 1982.

Yurt Ansiklopedisi, *Türkiye Genel*, Ankara: Anadolu Yayıncılık, 2008.

V. İNTERNET KAYNAKLARI

ONGUN, Kenan, *Meclis-i Mebusanı'nda Ara Seçimler(1908-1912 Dönemi)*, <http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/001-kenan-olgun.pdf>(4 Aralık 2013).

1921.html (4 Ocak 2014).

Mehmet Vehbi Bolak, <http://ygslyssistemi.com/bolak-mehmet-vehbi-kimdir-hayati-ve-eserleri.html> (15 Aralık 2013).

MMZC, 12 Mayıs 1912.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd02ic01c001/mmbd02ic01c001ink007.pdf> (14 Aralık 2013).

MMZC, 4 Haziran 1914.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MECMEB/mmbd03icf01c001/mmbd03icf01c001ink016.pdf> (14 Aralık 2013).

TBMM Albümü, 1920-2011.

http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html (2014).

TBMMZC, 27 Mayıs 1923.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c002/tbmm02002021.pdf> (16 Aralık 2013).

TBMMZC, 3 Haziran 1923.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c002/tbmm02002026.pdf> (15 Aralık 2013).

TBMMZC, 10 Temmuz 1923.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c003/tbmm02003043.pdf> (15 Aralık 2013).

TBMMZC, 10 Temmuz 1923.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c003/tbmm02003048.pdf> (14 Aralık 2013).

TBMMZC, 12 Temmuz 1923.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c003/tbmm02003049.pdf> (14 Aralık 2013).

TBMMZC, 5 Eylül 1923.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c004/tbmm02004077.pdf> (15 Aralık 2013).

TBMMZC, 15 Eylül 1924.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c004/tbmm02004080.pdf> (16 Aralık 2013).

TBMMZC, 15 Eylül 1924.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c016/tbmm02016082.pdf> (15 Aralık 2013).

TBMMZC, 17 Eylül 1924.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c016/tbmm02016083.pdf> (16 Aralık 2013).

TBMMZC, 26 Eylül 1924.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c016/tbmm02016088.pdf> (15 Aralık 2013).

TBMMZC, 20 Ekim 1924.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c018/tbmm02018104.pdf> (15 Aralık 2013).

TBMMZC, 5 Kasım 1924.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007003.pdf> (15 Aralık 2013).

TBMMZC, 5 Kasım 1924.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007003.pdf> (15 Aralık 2013).

TBMMZC, 5 Kasım 1924.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007003.pdf> (15 Aralık 2013).

TBMMZC, 9 Kasım 1924.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007006.pdf> (15 Aralık 2013).

EKLER

- EK I. Mehmet Vehbi Bolak'ın kendi kalem ile hal tercümesi.
- EK II. Mehmet Vehbi Bolak Kronolojisi
- EK III. Dönem Fotoğrafları

EK I. Mehmet Vehbi Bolak'ın kendi kalemi ile hal tercümesi.

MERHUM VEHBİ BOLAK' IN KENDİ KALEMİ İLE HAL TERCÜMESİ

Geçtiğimiz Pazar günü İstanbul'da vefat eden ve pazartesi günü cenazesi büyük bir cemaatle kaldırılan merhum Vehbi Bolak'ın, ölümünden evvel kendisi tarafından hazırlanan tercüme i halini oğullarından temin etmiş bulunuyoruz. Değerli büyüğümüzün hayatına dair bu kısa notları aşağıda okuyucularımıza sunuyoruz.

A – Balıkesir Okçukara Mahallesi'nde adli teşkilatımızın iptidalarında Müstantik ve aza olan Hacı Yahya Nef'i efendi sulbünden 1298 senesi, efrenci mayısın onsekizinci günü dünyaya geldim.

B – İlk tahsili Balıkesir'de Mektebi kebiri iptidaide pek iyi

C – Beş senelik idadiyi Balıkesir'de birincilikle bitirdim, bir sene kadar Posta ve telgraf mülazemeti yaptım.

D – Yedi senelik İdadiyi Bursa'da birincilikle bitirdim. O ara Harir Darüttalimine devam ettim.

H – Mülkiyeyi İstanbul'da 1322 senesi iyi olarak bitirdim.

T – Hüdavendigâr Vilayeti Maiyyet memurluğuna tayin olundum. Karesi Mutasarrıflığı maiyetinde istihdam edildim. Memuriyetime ilave olarak Maarif müfettişliği yaptım.

Y – Yine bu sırada Gönen, Burhaniye, Mihaliç (Karacabey), Balya kaymakam vekaletlerinde bulundum.

K – Meşrutiyet ilanı üzerine dahiliye nezareti tensik komisyoncu kararı ile maiyyet müddetim bitmeden Ankara'nın Bala kazası kaymakamlığına tayin olundum.

L – Vazifeye başladığımdan takriben bir ay içinde yine tensik komisyonu kararı ile birinci sınıfa terfi ile Dersim'de Kızılkilise (Nizamiye) kaymakamlığına tayin edildim.

M – Üç ay kadar orada kaldım. Çarsancak (Pertek) de Türk Beyleri ile Ermeniler arasında gergin bir vaziyet hasıl olduğundan oradaki Dürzü kaymakamla becayış edildim. 2.5 sene kadar orada kaldım.

N – İstanbul ikinci Meb'ussu Meclisine bağlı Balıkesir'den meb'us seçildiğimden ayrıldım.

S – Meclisin Kamil Paşa tarafından (Seddı) üzerine Balıkesir'e gittim. Balkan harbinde teşekkül eden (Müdafaa i Milliye) cemiyetinde çalıştım.

A – Oradan Eskişehir kaymakamlığına tayin olundum.

F – Oradan da üçüncü İstanbul meclisine yine memleketimce meb'us intihap edildiğimden ayrıldım.

S – Dört sene mecliste çalıştım.

K – Harbin son senesi temyiz idare memuru arandığı sırada birinci sınıf maaşla Afyonkarahisar müstakil mutasarrıflığına tayin edildim.

R – Mütareke üzerine Çatalca müstakil mutasarrıflığına tahvil edildim. Yunan askeri işgali altında bulunan o güzel kasabada Babiali'den bir tek talimat almaksızın Yunanlıları bütün memleket işlerinden uzaklaştırdım. Ferit Paşa hükümeti tarafından idareten infisal ettirildim.

Ş – Balıkesir'e geldim. Yunanlıların İzmir'i işgali olan 15 mayıs 1335 senesi Çarşamba gününün ertesi Perşembe gününden itibaren Milli müdafaa tesisine bütün memleketimce çalışmağa karar verildi. Bana da itimatları dolayısı ile riyasetini verdiler. On dört ay düşmanla Anzavur kuvvetler ile uğraştık. O arada Ankara'da teşekkül eden birinci Büyük Millet Meclisi'ne aza seçildim. Başında bulunduğum İzmir Şimal Cepheleri heyeti merkeziyesini bırakamadım. 30 Haziran 1336 günü Balıkesir'in düşman tarafından işgali üzerine Ankara'ya meclise iltihak ettim. Mecliste asi Ethem'e giden beş kişilik nasihat heyetinde dahildim. Eskişehir ricası üzerine Sakarya harbinde cepheye nasihate seçilen ve giden 14 kişilik mebus heyeti azasındandım. Maarif ve İktisat vekaletlerinde asil, dahiliye ve Maliyede vekil vekili olarak bulundum. İzmir'de toplanan büyük iktisat kongresine Balıkesir çiftçileri murahhası olarak iştirak ettim. İkinci Büyük Millet Meclisi'ne tekrar Balıkesir mebusu olarak girdim. Devlet şurası umumi heyeti vazifesini gören heyetin hemen

iptidasından nihayetine kadar reisliğini yaptım. İkinci meclise fırkaların teaddüdü üzerine bitaraf kalmağa karar verdim. Şimdiye kadar da inziva köşesinde kendi bağ ve bahçemle bilfiil meşgul oldum. Bütün bulduklarım yerlerden (vazifelerden) dolayı bugün vicdani bir hazdan başka bir hatıram yoktur. Maarif ve dahiliye vekaletlerinde sicilim mevcuttur.¹⁰³

---

¹⁰³ BP, 11 Nisan 1958, s. 2, 3.

EK II. Mehmet Vehbi Bolak Kronolojisi

1881	Doğumu
1906	Bursa Maiyet Memurluğu
1907	Balıkesir Maiyet Memurluğu
1912	Meclis-i Mebusan Karesi Mebusu
1912	Mecliste Mazbatası Okundu
1913	Eskişehir Kaymakamlığı
1914	2. Dönem M.M. Karesi Mebusu
1918	Afyonkarahisar Müstakil Sancağı Mutasarrıflığı
1919	Alaca Mescid Toplantısı
1919	Alaşehir Kongresi
1919	1. Balıkesir Kongresi
1919	2. Balıkesir Kongresi
1919	3. Balıkesir Kongresi
1920	4. Balıkesir Kongresi
1920	1. TBMM Karesi Mebusu
1923	2. TBMM Karesi Mebusu
1923	İstiklal Madalyası
1931	SCF Olayları Dahilinde Tutuklanması
1946	Genel Seçimler
1958	Vefat

EK II. Dönem Fotoğrafları

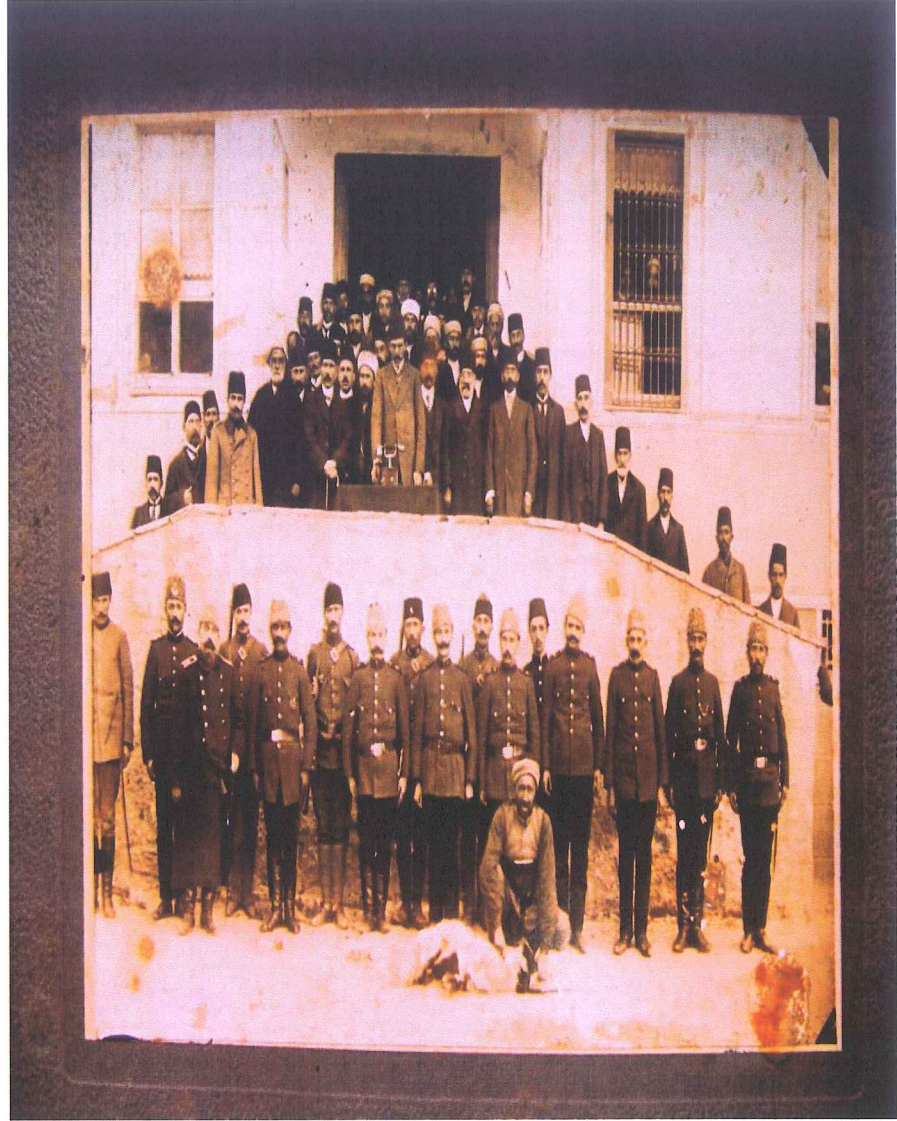
(Aydın Ayhan Arşivi: 1906 Bursa İdadisi)

(A.A.A. 1917 Çatalca Mutasarrıfı)

(A.A.A. 1922 Maarif Bakanı ve Bakanlık Personeli-ANKARA)

(A.A.A. Eskişehir Mutasarrıfı Açılış Töreni)

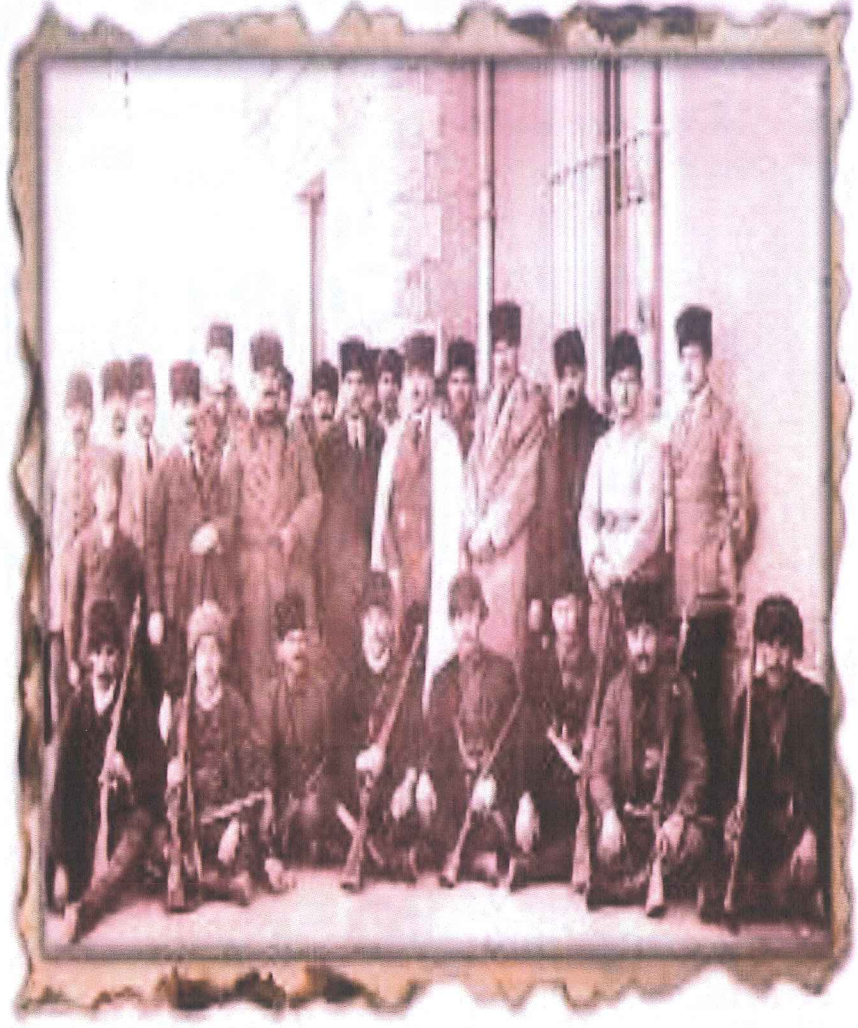
(Milli Mücadele ve Memuriyet Hayatında Mehmet Vehbi Bolak)

(Alaca Mescid Toplantısı'nın Gerçekleştiği Bina)

(1920 İşgal Yıllarında Balıkesir)

(Mustafa Kemal ve Çerkez Ethem)

(1923 TBMM Binası)

(İstiklal Mahkemeleri)

(A.A.A. 1931 Serbest Fırka Olayları)

(A.A.A. 1931 Serbest Fırka Olayları)

(A.A.A. 1931 Serbest Fırka Olayları)

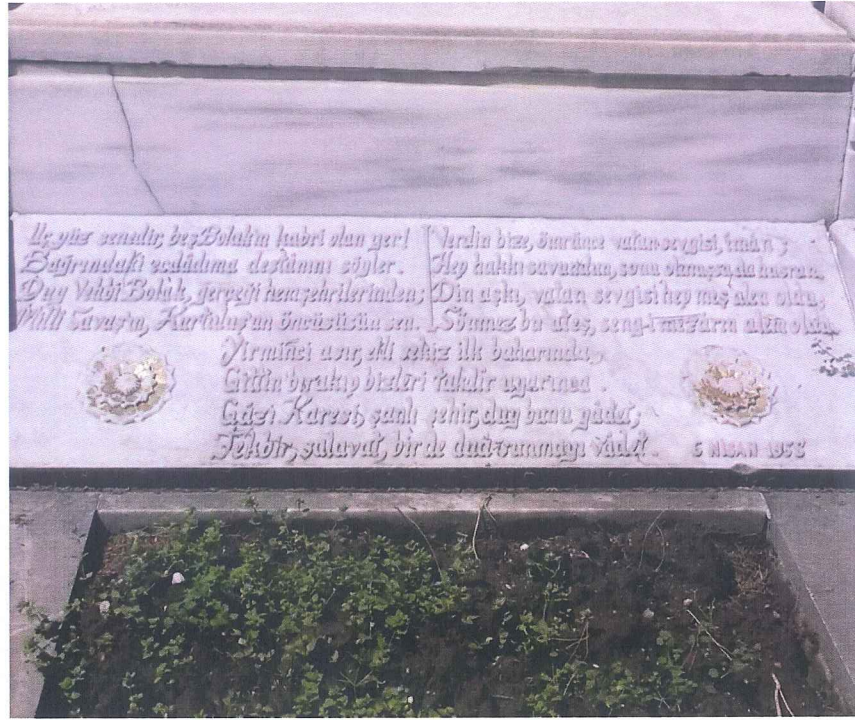
(A.A.A. 1931 Serbest Fırka Olayları)

(A.A.A. 1931 Serbest Fırka Olayları)

(Mehmet Vehbi Bolak ve 23 Arkadaşının Aldığı Kırmızı- Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası)

(Mehmet Vehbi Bolak'ın Mezar Taşındaki Şiir)

(Mehmet Vehbi Bolak ve Eşi Fatma Safvet Bolak'ın Mezarları, Başçeşme Mezarlığı- BALIKESİR)

(Mehmet Vehbi Bolak'ın MezarıBaşçeşme Mezarlığı-BALIKESİR)

(Mehmet Vehbi Bolak Lisesi-BALIKESİR)

(Mehmet Vehbi Bolak Kan Bağış Merkezi- BALIKESİR)